

ROMÁNIA – ALÁAKTÁZOTT TERÜLET

MÚLTFELTÁRÁS, DIKTATÚRA, TITKOSSZOLGÁLATOK

Találkozásaim a Securitatéval

Amerikai Magyar Népszava, 1992. február 7., *Ring* (Budapest), 1992. március 25., *Szabadság* (Kolozsvár), 1992. július 3.

A kommunizmus nem gondolkodásforma, hanem vakhit; a kommunista lemond az önálló gondolkodásról, és mindazt, ami ellentmond dogmáinak és kliséinek, ösztönösen és gépiesen félre nyomja és elsöpri az útjából. Ahhoz, hogy valaki hithű kommunistából újra normális, egészséges emberré váljék, rendkívüli szellemi és erkölcsi erőfeszítésre van szüksége.

lottak le, mint várta volna az ember, és mégis kitörölhetetlen emlékeként nyomasztanak mindmáig. E találkozások értették meg velem a totalitárius társadalom működésének lényegét, illetve a titkosrendőrség – vagyis a félelem alapvető – szerepét a rendszerben.

Apám kommunista volt. Illegalitásbeli. Kamaszkorában fanatikus katoli-

Két éve már, hogy a rendszer áldozatai Romániában is megszólalhatnak. Természetesen az igazi ellenállók visszaemlékezései a legfontosabbak. Azoké, akik az életüket és a szabadságukat kockáztatták a diktatúra elleni harcban. Akik közül sokan mártíromságot szenvedtek.

Nem tartozom közéjük. Inkább ahhoz a széles csoporthoz tartozom, amely, bár sohasem működött együtt a rendszerrel, nem volt elég bátor a nyílt konfrontációhoz. Ellenállása apró, gyakran gyermekes, jelképes gesztusokban nyilvánult meg. De az „ellenállásnak” még ez a formája is alkalmat adott a Securitatéval* való találkozásokra. Ezek, az én esetemben, sokkal banálisabban és békésebben zaj-

* A román nyelv jellegzetessége a kicsinyítőképzők bőkezű használata. Nem lehet véletlen, hogy a titkosrendőrség, teljes nevén a Direcția Generală a Securității Statului (Állambiztonsági Főhivatal) nem kapott becenevet. A titkosrendőrséget rövidítve Securitate vagy Secu (magyarosan: Szeku) néven szokás emlegetni.

kus, később, egyetemi évei alatt (Franciaország, 20-as évek) áttért bolseviknak. Hosszú évek, évtizedek vak sztálinizmusából az '56-os budapesti, valamint a '68-as prágai események gyógyították ki. Egy darabig még az emberarcú reformkommunizmus és revizionizmus híve maradt, élete végén azonban, keserves lelki önsanyargatás árán, mindenestől leszámolt kommunista hitével.

Nagynéném az 50-es években ügyésznek Kolozsvárott; közben férje, egy szerencsétlen, apolitikus román ügyvéd politikai fogolyként nádat vág a hírhedt Duna-csatornánál – bűne annyi volt, hogy részegségében megeresztett egy-két politikai viccet. Bátyámat 1958-ban, szovjet- és szocializmusellenes kijelentéseiért kizárják az egyetemről ('56-ban a budapesti forradalom idején nem tartotta a száját). A közállapotokat jellemző helyzet: apám ekkor éppen oktatásügyi miniszterhelyettes.

Az 1958–1959-es megtorláshullám idején apámat néha gyűlésre hívták a „fenti elvtársak”. Elmenetele előtt mindig hosszasan búcsúzkodott, hiszen sohasem tudhatta, vajon hazatér-e? Ezekről a félig per-, félig inkvizíció-jellegű, „kifásírozó” munkagyűlésekről gyakran nem tértek haza a résztvevők. Bukaresti házunktól pár méterre öltönyös-nyakkendőös „fiúk” álldogáltak, aminek eredményeképpen barátaink és ismerőseink kezdtek elmaradozni a házunktól.

Séta közben gyakran találkoztunk veterán, illegalitásbeli ismerősökkel. Általában nyájasan köszöntek apámnak, de megesett az is, hogy heteken, hónapokon át meg sem ismerték az utcán – amikor éppen az a hír járta, hogy apám kegyvesztett lett. Gyermeki ésszel képtelen voltam felfogni a viselkedésüket. Megdöbbenett az is, hogy apám viszont nem neheztelt rájuk. Ő tudta, mindez benne van a pakliban.

További emlékek; találkozások Gheorghiu-Dej-zel és társaival. A Központi Bizottság közelében laktunk, így hát gyakran megesett, hogy a politbüro tagjai esténként a mi utcánkon is átsétáltak – diszkrét őrizettel, természetesen. Gyermekkorom nagy élményei közé tartoztak apám kommentárjai a vezető elvtársakkal történt találkozások után. Eleinte úgy tűnt: kommentárjai, elemzései nem egyebek, mint szórszálhasogatások, később azonban magam is rádöbbenem, hogy voltaképpen igazi „politikai helyzetelemzés” volt mindahány. Az elvtársak minden egyes apró, számomra érzékelhetetlen gesztusából messzemenő következtetéseket vont le. Főleg ami a saját pozícióját illette a hierarchiában. 1959-ben boldogan újságolta egy ilyen találkozás után: „Bátyádat visszaveszik az egyetemre! Rehabilitálják! Răutu propagandafőnök mosolyogva köszönt, sőt még a kalapját is megbillentette”. Pár nap múlva a bátyám folytathatta egyetemi tanulmányait.

Más találkozások; számomra ugyanolyanoknak tűntek, mint a többi. Apám viszont komoran jegyezte meg: „ma hűvösebben viselkedtek az elvtársak, egyik sem nézett a szemembe”. Rövidesen számos jelentős személyiséget kitüntetnek – mondta –, ő azonban csak valami másodrangú elismerésben részesül majd. És így lett.

Ösztönösen kezdtem rájönni arra, hogy az emberiség történetének egyik leghierarchikusabb közösségében, a pártállami nómenklatúrában élek, ahol a gesztusrendszer, a rituálék már-már a tökéletességet súrolják. Azaz, ebből a világból hiányzik a puszta emberi tartalmat hordozó gesztus, a politikai töltet nélküli, egyszerű rokon- vagy ellenszenv. Ez a feszült hangulat döbbenett rá a kérdésre: mi van ezzel az örült világgal? Elkezdtem olvasni. Faltam a könyveket, mindent, ami a rendszerről szólt. Kezdetben az alapítókat, majd a revizionistákat és végül a tagadókat tanulmányoztam, Lenint, Sztálint, Trockijt, aztán Dzsilaszt, Orwellt, később Szolzsenyicint, Zaharovot, végül 1956 és 1968 dokumentumait.

Egyesek még ma is azzal mentegetőznek, hogy nem ismerhették a szovjet valóságot, mivel nem férhettek hozzá az ún. „ellenzéki” irodalomhoz. Hamis kifogás. Elegendő, ha nyitott elmével csupán a bolsevik párt hivatalos történetét tanulmányozzuk, rögvest ellentmondásokba botlunk.

Lássunk egy példát. A hivatalos források szerint 1917-ben a bolsevikok számra ugyan kevesen voltak, de bátor, következetes politikájuk győzelemre segítette őket a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. A polgárháború keserves évei következtek. És ez a centralizált párt – illetve pártállam – újfent győzelmeskedett. A pártot a Központi Bizottság, illetve a Politbüro vezette, Leninnel az élen. Minden dokumentum arról vall, hogy Lenint tisztelték ugyan munkatársai, de sohasem követték vakon utasításait. Lenin „primus inter pares” volt, ám nem zsarnok, bár később minden biztonnyal azzá vált volna. A Birodalom diktátora a KB és a Politbüro volt, nem egyetlen személy. De lám, később „kiderült”, hogy Lenin minden munkatársa, a Politbüro összes tagja, Sztálin kivételével, a KB kétharmada áruló és kém volt. „Szerencsére” az árulókat 1938-ig mind leleplezték és kivégezték. Trockij kivégzése már keményebb diónak bizonyult, mivel éppen száműzetését töltötte Mexikóban. 1940-ben azonban ezt a kérdést is megoldották.

Ismétlem: a fenti adatok egytől-egyig megtalálhatók a bolsevik párt hivatalos történetének összefoglalóiban. És mégis, alig akadt sztálinista, aki feltette volna magának azt az egyértelmű, ámde logikus kérdést: vajon hogyan győzött forradalomban is, polgárháborúban is egy olyan központosított párt, amelynek vezérei – mint később kiderült – nagy többségében árulók, sőt kémekek voltak?

Apámat idézném, aki élete alkonyán kétségbeesett keserűséggel mondta: „A kommunizmus nem gondolkodásforma, hanem vakhit; a kommunista lemond az önálló gondolkodásról, és mindazt, ami ellentmond dogmáinak és kliséinek, ösztönösen és gépiesen félrenyomja és elsöpri az útjából. Ahhoz, hogy valaki hithű kommunistából újra normális, egészséges emberré váljék, rendkívüli szellemi és erkölcsi erőfeszítésre van szüksége.” Csak kevesek voltak képesek arra, hogy valóban megtegyék ezt az utat, és nem véletlen, hogy épp e kevesek – többek között Dzsilas, Koestler, Orwell – vetették papírra a jelenség legvilágosabb és legmélyebb elemzéseit.

Kerestem könyveiket, cikkeiket, így kerültem kapcsolatba „nemkívánatos személyekkel”, azaz disszidensekkel, külföldi állampolgárokkal, követségi alkalmazottakkal. Idővel felmerült bennem a kérdés: vajon nem szállnak-e rám a „fiúk”? Rendszeresen kölcsönöztem ellenzéki irodalmat barátaimnak és ismerőseimnek. Orwell 1984-éből ötven példányt másoltam a munkahelyemen, az Elena Ceaușescu által vezetett kémiai kutatóintézetben, és sohasem támadt kellemetlenségem. 1978–89 között valóságos kis magyar politikai és történelmi könyvtárat rendeztem be munkahelyi dolgozószobámban, és román kollégáimnak gyakran fordítgattam a művekből. Egyik román munkatársamról, akivel naponta kommentáltuk nagy egyetértésben a politikai híreket, 1989 decemberében kiderült, hogy fizetett Securitate-besúgó.

Gyakran tűnődöm ma is: vajon milyen szempontok vezérelték a Szekut ilyen ügyekben? Lehetséges magyarázatként megemlíteném, ügynökeik ügyes pszichológusok voltak. Tudták, hogy nem vagyok hajlandó az együttműködésre, de amennyiben tiszteletben tartok egy hallgatólagos alkut (amelynek lényegét sohasem közölték velem), folytathatom kisdud játékaimat lelkiismeretem megnyugtatása érdekében, feltéve, hogy nem lépek túl egy bizonyos határt. A rendszert ugyanis csak az veszélyeztette, aki nyíltan szervezkedett, közös tiltakozási akciókban vett részt, röpcédulázott, szamizdatot szerkesztett és így tovább.

Az első igazi, „saját jogon kivívott” találkozásom a Securitatéval 1974 őszén történt. Csöngettek. Anyám nyitott ajtót. – Bányai elvtársat keresem. – Nincs itthon, az egyetemen van – jött a válasz. (Családunkban ugyanis apámat szólították Bányai elvtársnak, engem Bányai úrnak.) Pár másodperc alatt tisztázódott a félreértés. Engem keresett. Amikor betessékeltem a szobámba, felmutatta titkosrendőri igazolványát. És bár már évek óta felkészültem erre a látogatásra, most mégis remegni kezdett a kezem, gyomrom összeszorult. A szekus negyvenes, furcsa küllemű fickó volt. Arckifejezése semmit sem árult el a tökéletes önfegyelmen kívül. Olyan automata benyomását keltette, amely parancsra mosolyog az emberre *vagy* lövi őt főbe. Neki mindegy. Legalábbis

ilyenek tűnt. Mondandóját végeérhetetlen körmondattal kezdte – a tisztjére jellemző bükkfanyelven.

Nem tudtam, együttműködésemet szeretné-e elérni, vagy csak apámat kívánják ilyen módon burkoltan figyelmeztetni? Ez utóbbira utalt egyik véletlennek szánt megjegyzése: tudom-e, hogy apámnak komoly ellenfelei ülnek a felső vezetésben? El nem dönthettem, mit is akar valójában. Ma úgy látom, mindkettő nyomott valamit a latban.

Tíz–tizenöt perc múlva ráébredtem, nem ver meg, nem öl meg, és még házkutatási engedélye sincs. Félelmemet hideg gyűlölet váltotta fel. Kezdttem magamhoz térni. A szekus a dzsesszre terelte a szót: ugye mesélek neki a dzsessz világáról, hisz közismert dzsesszkritikus vagyok. Ebben a pillanatban megjött a bátorságom. A magam gyermekes, nevetséges módján megpróbáltam bosszút állni a korábbi félelmekért.

Misztikus nyelvezet, kapitalista vagyonszerzés

A securitátésok nyelve, bevett szófordulataik, ideológiájuk erősen különbözött a pártdoktrínák stílusától és szellemétől. Rendszerint jóval homályosabb, zagyvább volt. Egészen ritka műfajt, posztvasgárdista miszticizmust műveltek, olyan szövegvilágot, amelyből kiirtották Istent. És Istent senki sem helyettesítette, még Ceaușescu sem, talán csak Románia mint olyan, vagy a román nép kivételes egyedisége, az ország rendkívüli fontossága – legfeljebb az ezekre vonatkozó eszmék bírhattak hasonló nagyságrendű fontossággal.

Az efféle szekus beszédmodor – és mindebben ez az időszerű – nem volt olyan jellegű, hogy merő opportunistusból, meggyőződés nélkül szajkózni lehetett volna. A pártzsargon is rendkívül zavarosnak hatott, de miszticizmus nem volt benne; egyszerűen gügye szövegvilág volt, amelynek kliséit még egy papagáj is könnyen elsajátíthatta volna. A Securitate-szövegben muszáj volt hinni, vagy zseniális színésznek kellett lenni a hit mímeléséhez. Ez is alátámasztja, hogy a szekusok őszinte, meggyőződéses hívei voltak az ideológiának, ellentétben a pártaktivisták kényelmes, bugyuta hűségével.

A fentiekből arra is lehetne következtetni, hogy a securitátésok, csupa hűségből, restaurálni szeretnék a régi rendszert. Szó sincs róla! Miközben ők voltak a legmeggyőződésebb ideológusok, az 1970-es, 1980-as években szinte az egyedüli társadalmi réteget alkották, amelynek nyugati tapasztalatai voltak; sokat utaztak, tudták, mi történik a vi-

lágban, nyugati ruházatot szereztek be, jól ettek, szabad volt, illetve lehetőségük volt videózni – csupa elérhetetlen, az átlagembernek tilos kiváltság. (Természetesen mások is megfordultak nyugaton, de nem ennyire sokan, és nem ennyire gyakran.)

A titkosszolgálat feladata volt, már a 70-es évek elején, bizonyos luxuscikkekkel ellátni a Ceaușescu-családot. De ami a hit jellegű ideológiájukat illeti, *Románia*, a *román nép* eszméje a földi helytartó, a gyarló Ceaușescu fölött állt. Ezt az eszmerendszert, nemzeti misztikumot lehet a román nemzeti kommunizmus egyik ideológiai tartópillérének tekinteni. Neve: románism (magyarul: románizmus).

S mi történt 1989 után? Ami a privilégiumokat illeti, az 1989. december 22-e utáni korszak sokkal több előnyt kínál, mintsem hogy ez a hit a restaurációra indítaná őket. Konkrétabban: 1989 előtt a romániai átlagpolgárhoz képest is sok nyugati fogyasztási cikk volt a Securitate-réteg birtokában, de ezt félig-meddig titkolni kellett; ne feledjük, Ceaușescu (ha másokról volt szó) erősen puritán volt. 1989 után, „hála” a diktátor és a nemzeti kommunizmus letűntének, megtízszereződött a privilégiumok száma. A fordulat után még számottevőbb az életszínvonalbeli különbség a szekusok és az átlagpolgárok között, s az előbbieknél nem is kell titkolniuk a luxuséletet, sőt.

Azt feleltem, számos információval szolgálhatok a dzsesszről és a barátaimról, ha teljes diszkréciót ígér cserébe. Készségesen, lelkesen kapta be a csallit: „Minket a mesterségünk kötelez a teljes diszkrécióra”. És akkor gyermeki örömmel láttam neki barátaim „feljelentéséhez”:

– Mihai Berindei a dzsesszklub elnöke. Igazi, lelkes *jazzfan*, nagyon jártas a műfaj történetében. De súlyos fogyatékosága – amire csak előrehaladott kora szolgál mentségül –, hogy nem értékeli az avantgárd dzsesszt! Őnek, művészetben otthonos rendőrként, jártasnak kell lennie a *free jazz* politonális, atonális, poliritmikus, modális stb. irányzataiban. Bizonyára ismeri Ornette Coleman, Archie Shepp stb. legújabb lemezeit. Ha véletlenül nem ismerné, közösen meghallgathatjuk őket, nekem megvannak. Berindei úr klubjában ezeket az irányzatokat elhanyagolják: ha teheti, próbálja meg befolyásolni az öregurat, tanulmányozza figyelmesebben az új stílust.

Aztán Johnny Răducanut „jelentettem fel”. Răducanu jó bőgős, swinges, van érzéke a blues-hoz, de az utóbbi időben, sajna, lemondott a nagybőgőről, inkább zongorázik. A zongorához azonban nincs megfelelő tehetsége, nem a legjobb a technikája, a billentése, harmóniavilága sekélyes, hajlik a könnyű megoldások, a már-már giccses hangzatok felé.

És így tovább. A tiszt 20–25 percig bírta, majd félbeszakított: „Mindez rendkívül érdekes, de minket nem ez érdekel elsősorban”. Én viszont úgy éreztem, uralom a helyzetet, hát ártatlanul megkérdeztem: „Hogyhogya nem ez érdekli? Akkor mi?” „Hát például a politikai nézeteik” – jött a válasz. „Azokat nem ismerem, a barátaimmal nem szoktunk politizálni” – feleltem szárazon. Kijelentésem komikusan hathatott, hisz szobámban kedélyes rendtelenségben hevert szerteszét dzsesszújság és -lemez, valamint ellenzéki irodalom.

1985-ben látogattak meg újra. A második találkozás még az elsőnél is banálisabban zajlott le, de sokat elárult a kommunista mentalitásról és a „szerv” ellentmondásos módszeréről. Édesapám már több éve halott volt, és régi illegálisbeli „barátja”, Vince János úgy gondolta, itt az alkalom egy újabb feljelentésre; akár post mortem is. (Vince János az RKP egyik legsötétebb figurája. Kiemelkedő tisztséget soha nem töltött be, központi bizottsági tag sem volt. Befolyása azonban nagy volt, és ezt következetesen a sztálinizmus megerősítésnek érdekében használta fel. 1967–68-ban, amikor Ceaușescu rehabilitálta Pătrășcanut*, Vince volt az első, aki azt tanácsolta a főtitkárnak, ne siessen az 50-es évek bűneinek leleplezésével.) Vince elvtárs ezúttal azt közölte a KB propagandaosztályával, hogy apám hátrahagyott egy veszélyes emlékiratot, amely sok kompromittáló adatot tartalmaz. (Sajnos, apám hozzá sem fogott igazi emlékeinek megírásához.) Az Állami Levéltár (amely a Szekunak alárendelt intézmény volt) rendszeresen kezdte zaklatni Édesanyámat. Rá akarták venni, hogy adja át nekik apám hagyatékát. Nálam is (ekkor már külön lakásom volt) megjelent egy szekus. Arra kért, győzzem meg anyámat, hogy adja át nekik ezeket a „veszélyes román- és kommunista-ellenes dokumentumokat”.

Megmagyaráztam neki, hogy fellépése minden logikát nélkülöz. Két eset lehetséges: vagy létezik ez az anyag vagy sem. Ha nem létezik, akkor akciójuk felesleges. Ha létezik, ismét két eset lehetséges: a család vagy gyáva, vagy bátor. Ha gyávák vagyunk, elégettük a kompromittáló papírokat. Ha bát-

* Lucrețiu Pătrășcanut, a Román Kommunista Pártba 1948 februárjában beolvasztott Szociáldemokrata Párt egyik vezetőjét, nem sokkal a kommunista hatalomátvétel után tartóztatták le. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a párt első titkára, feltehetőleg azért végeztette ki 1954-ben, mert liberális fordulattól tartott; Sztálin halála után ugyanis Moszkva a hipersztálinisták leváltását várta el Bukaresttől is. Az ellene lefolytatott eljárás az egyetlen olyan koncepció per volt a Faltól keletre, amelyet Sztálin halála után kreáltak. Dej utódja, Ceaușescu éppen a liberalizálás látszatával, a különutas politizálással ért el kül- és belpolitikai sikereket, nem kizárt, hogy ezért rehabilitáltatta Pătrășcanut, aki az egyetlen értelmiségi volt a felső párvezetőségben, és akit emiatt irigykedés övezett. Ugyanakkor ő az első nemzetikommunista, 1948-ban Kolozsváron ő mondja ki lényegében először, hogy elsősorban románnak tartja magát, s csak másodsorban kommunistának.

rak vagyunk, már rég külföldre menekítettük őket. A nyomozást mindkét esetben felesleges folytatni. Más lehetőség ugyanis nincs. De azt tanácsolnám, hasonló feljelentések esetén vagy jelenjenek meg azonnal házkutatási paranccsal, vagy ne törődjenek az ügygel.

Titkosszolgák: meg-megbotló profik vagy szándékosan balekok?

Sokan írnak manapság a Securitate professzionalizmusáról. Véleményem szerint is az állambiztonság volt az egyetlen intézmény, ami Ceaușescu Romániájában valóban működött. De láthattam azt is, mennyire dilettáns módon járnak el néha – s erről megbízható visszaemlékezések, dokumentumok is szólnak.

Az 1970-es években dúlt a küzdelem a nyugatiasabb, liberálisabb beállítottságú művészcsoportok és a hipernacionalista, félig-meddig vasgárdista társaság között. Előbbiek egyik fontos vezéregyénisége Nicolae Manolescu irodalomkritikus (1989 után az ellenzéki Polgári Szövetség Pártjának elnöke). Az utóbbi irányzatot legélesebben a *Săptămîna* (a Securitate kedvenc sajtóterméke; a hetilap voltaképpen a szerv hivatalos orgánumának is tekinthető) szerkesztői, azaz a későbbi Nagy-Románia Párt (PRM) vezetői, Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor képviselték.

A titkosrendőrség külön részleget szakosított művészberek megfigyelésére. Manolescu pedig már harminc évvel ezelőtt is a kultúrpolitika fontos személyiségének számított. Nos, az ő lakásában is mikrofonokat helyeztek el, magánbeszélgetéseit rögzítették az „örökvalóság” számára. Amikor Manolescu 1996 után felfedezte iratcsomóját, nagyon ideges lett, mert a benne szereplő beszélgetésekben súlyosan kompromittáló dolgok szerepeltek. A lehallgatási jegyzőkönyvek szerint ugyanis Manolescu minden este legalább félórán keresztül szapult a „Suszter”-t*, még hozzá szokatlanul trágár, nyelvtanilag helytelen, stílustalan beszédmodorban. A dokumentumok mindegyike azt igazolta, hogy az ország egyik vezető, legkifinomultabb modorú értelmiségije nem tud helyesen beszélni románul.

Aztán kiderült, miről van szó. Pár háznyira az irodalomtörténész otthonától lakott egy szintén Nicolae Manolescu nevű segédmunkás, és a

* Ceaușescu gúnyneve. Az RKP utolsó főtitkára, a közkeletű történet szerint, pályafutását 14 éves korában suszterinasként kezdte.

„szolgálatos fiúk” tévedésből az ő lakásán helyezték el a mikrofonokat. Sőt, főnökét Şusternek hívták, azaz még csak nem is a diktátort szidta esténként.

Az még előfordulhat, hogy két lakcímet összekevernek, de kik lehetnek azok, akik lehallgatták, elemezték a beszélgetéseket, akiket ma oly „nélkülözhetetlen profikként” reklámoz a kormányzó Szociáldemokrata Párt, a PSD vezetősége? Hogyan téveszthették össze ezt a két, egymástól ennyire különböző habitusú embert? És ez a kis melléfogás éveken át tartott!

Egyik barátom ellenzéki tevékenységbe bonyolódott – számos értékes kéziratot és magnószalagot őrzött otthon. A fiúk rászálltak. Akárhová ment, nyíltan követte két autó. Egy szép napon házkutatásra is sor került – tíz órán át tartott. A fontosabb anyagokat azonban már rég elhelyezte barátainál, de alig volt elképzelhető, hogy az illetők neve, címe titokban maradt volna. Mitévő legyen? A házkutatás befejeztével idegesen feszengett. Sötétedéskor észrevette, hogy a két autó eltűnt a háza elől.

Próba-szerencse – gondolta. Elindult. És senki sem követte. Taxiba ült, összeszedte a kéziratokat, és az egyik külföldi diplomata lakásán helyezte el őket. És mint aki jól végezte dolgát, hazament. Reggel hétkor mit vesz észre? A két autó ismét ott silbakol a lakása előtt. A megfigyelés folytatódott, de csak nappal!

Tízemeletes tömbházukat két rendőr őrizte. A két őrszem minden érkezőtől megérdeklődte, kit keres a tömbházban. Ha valaki közölte, hogy őt, rögvést igazoltatták, elkérték a személyazonosságiját, és az egyik rendőr elvonult (feltehetőleg telefonálni) a látogatás engedélyezése végett. Ez a művelet 10–15 percig tartott. De akárhányszor barátom feleségének nevét mondta be a látogató, igazolás nélkül felengedték. Mi volt ez? Műkedvelősködés? Vagy annyi csupán, hogy a 80-as évek második felében már a Securitate is megérezte, új szelek fújdogálnak? Mintha ügybuzgalma már lankadt volna olykor, mert tagjai gyakran úgy viselkedtek, mint akik tettetik csupán a munkát.

Engem sosem tartóztattak le, nem is vertek meg, meg se fenyegettek. Talán „védett” is voltam, ún. „egészséges származásom” miatt. De évtizedeken át féltem tőlük. Ahányszor váratlan órában felberregett a csengő, riadtan füleltem: „Vajon értem jöttetek?” Ezt a félelmet nyilván össze sem lehet hasonlítani az igazi áldozatok – a megkínzottak és elhurcoltak – szenvedéseivel. Mégis, merem állítani, hogy a félelem, amit ez az irtózatosságteljes intézmény (amely most

új név alatt még több hatalmat bitorol) sokmillió román állampolgárban kiváltott, a mai napig kitörölhetetlen nyomot hagyott a társadalomban.

És nem akarom elfelejteni, és nem akarom megbocsátani apám lidércnyomasos éjszakáit sem. Apámat 1932-ben a Siguranța (a királyi Románia Állambiztonsági Szolgálat) letartóztatta kommunista tevékenységért. 1940-ben a horthysta rendszer *in contumaciam* halálra ítélte. 1945 után kisebb-nagyobb tisztséget viselt a kommunista nómenklatúrán belül. De élete utolsó húsz évében éjjelente visszatérő rémálom riasztotta fel: jöttek letartóztatni! Álmában nem a Siguranța jelent meg, nem is Horthy csendőrei. Rémálma a Securitate volt.

Miért is Ceaușescu?

Válasz Bodor Pál írására

Beszélő, 1998/1, III. folyam, III. évfolyam, 1. szám; *Beszélő évek 1957–1968*. A *Beszélő* és a *Stencil Kulturális Alapítvány* kiadása, Budapest, 2000, 419–424.*

A Securitate nem volt műkedvelő, amikor valakit tényleg el akart tenni láb alól, akkor el is tette, mégpedig profi módon.

A román szellemi élet egyik tragédiája a folyamatos történelemhamisítás, illetve a történelmi kérdéseknek a legendák körébe való átpasszolása. Ezért vállalkozom a tisztázás feladatára, ami számomra kétszeresen is kínos, mivel a szerzőt (akivel vitám van) tisztellem és becsülöm, és mivel „a másik fél”, vagyis az Igaz Magyarok Tábora, oly gyakran és alaptalanul szidalmazta, rágalmazta őt. Teszem ezt vállalva annak a kockázatát, hogy megvádolhatnak: íme, én is az „oral history” mezsgyéjére tévedek.

Mégis úgy vélem, hogy ezúttal félre kell tennem az efféle szempontokat, és amikor olyan fontos ügyben, mint Románia múltja (ami részben megmagyarázza jelenét, többek közt a kisebbségek helyzetét és kilátásait, esélyeit), a magyar sajtó tévhitet, legendákat talál (még akkor is, ha csupán részletekről van szó, hiszen a részletekben bújjik meg az ördög), meg kell szólalnom.

A kommunista korszakról, főként pedig kulisszatitkairól kevés a hiteles dokumentum, kénytelenek vagyunk emlékeinkre és mások emlékeire hivatkozni. A kor legfontosabb tanúi, azok, akik kisebb-nagyobb tisztségekben a hatalom oldalán vettek részt az eseményekben, részben hallgatnak, részben pedig, tudatosan vagy öntudatlanul, de mindenesetre hamisan emlékeznek vissza a történetekre, többnyire saját szerepük szépítése, illetve felelősségük áthárítása érdekében. Jó példa erre Fazekas János, illetve Király Károly visszaemlékezése.

* Bodor Pál a *Beszélő* c. havilap 1997 októberi számában (III. folyam, II. évf., 10. sz.) közölt cikket *Miért Ceaușescu?* címmel. Erre válasz az itt közölt írás.

Álláspontom, visszaemlékezéseim hitelességét kénytelen vagyok néhány önéletrajzi adattal „bizonyítani”. Szüleim régi bolsevik aktivisták voltak. Apám, aki egyebek mellett, a Bolyai Egyetem rektora volt, tanügyminiszter-helyettesi tisztséget is betöltött. Gyermekkori barátaim jó része szintén stábcsemete volt, korán felismerték a rendszer szörnyűségeit, és emiatt komoly konfliktusokba keveredtek szüleikkel.

Beszélgetéseink fő témája a kommunizmus volt, meg az, hogy mit, miként és miért rontottak el szüleink. A fő kérdés persze az volt, van-e kiút, lehet-e ezt a rendszert reformálni, no meg az, hogy meg fog-e bukni valaha. Sok pletyka is elhangzott a felső vezetés személyiségeiről, azok jelleméről, befolyásáról, arról hogy a párton belül ki melyik klikk tagja és így tovább. Nem véletlen, hogy e társaság jó néhány tagja később elismert politikus, politológus lett (Tamás Gáspár Miklós, Vladimir Tismăneanu). E barátokkal nem „dicsekedni” szeretnék, hanem emlékeim, forrásaim viszonylagos megbízhatóságát próbálom bizonyítani.

Ezek után térjünk rá Bodor írásának néhány téves állítására, illetve a korszak lényegének, a történetek motivációjának téves beállítására.

Első kifogásom: különböző visszaemlékezések, legendák tartalmát említi, de mintha fenn szeretné tartani az állítások ellenőrizhetetlen legenda-jelleget, gyakran fontos személyiségeket említ tanúként – nevüket viszont elhallgatja. Például: „Ceașescu egy idős, zsidó értelmiségi elvtársnak szegődött a börtönben kutyahűségű tanítványául”. Feltételezés: Gheorghiu-Dej szervezte meg az „idős elvtárs” rajtakapását homoszexuális kapcsolaton.

A feltételezés lehet, hogy megalapozott, bár az én (másodkézből szerzett) információim szerint e „bűn” ott és akkor nem volt óriási jelentőségű. Állítólag épp a Dej és Ceașescu közti rövid szexuális kapcsolat alapozta meg Ceașescu karrierjét. De nem kizárt, hogy Bodor állítása igaz, talán még vannak közvetlen vagy közvetett tanúi a doftánai eseményeknek, tán ki lehetne deríteni a valószínűbb változatot, ha nem is az igazságot – de az esetleges kutató munkáját is megnehezíti, hogy „az idős, zsidó értelmiségi” neve titok maradt. Miért?

A román és magyar történelem egyik legfurább, legellentéesebb szereplője Dudás József. Jó lenne többet tudni róla, de mit kezdjünk egy efféle mondatlall: „Az erdélyi F. mesélte, hogy...” – Ki az az F. és kinek mesélte?

Eddig kifogásoltam, hogy a szerző fontos forrásokat nem nevez meg. De akad nagyobb bökkenő is: a hosszú idézet Michel Hamelet* könyvéből, va-

* Michel Hamelet: *La vraie Roumanie de Ceașescu*. Editions Nagel, 1983. A *Le Figaro* volt főszerkesztő-helyettesének könyve ma is kapható 16,77 euró ellenében. A könyv valószínűleg Méliusz József kapcsolatainak felhasználásával készült; az említett kiadó jelentette meg sorozatban Ceașescu műveit franciául.

gyis Ceaușescu életrajzából. Tulajdonképpen itt sincs megjelölve a forrás. Hamelet ugyanis valószínűsíthetően nem maga írta e könyvet – e szélsőjobboldali zugújságíró, akit később kirúgtak a *Le Figarótól*, jó pénzért elvállalta, hogy saját neve alatt közli a Központi Bizottság propagandaosztályának írását. Az ügy közismert, más bizonyítékok helyett felhívom a figyelmet arra, hogy a könyv minden mondata a *Scînteia* nevű pártlap stílusát idézi, Hamelet még csak stilizálásra sem vesztegette idejét.

Érdemes egy mondatot idézni Hamelet könyvéből, amelyen olyan sokat röhögtünk annak idején. Előzőleg megemlítem, hogy Ceaușescunak volt egy bátyja, akinek a neve szintén Nicolae volt. A közhit szerint (és ezt elfogadhatónak vélem) a névazonosságra egyszerűen az édesapa súlyos alkoholizmusa a magyarázat. A Figaro újságírója szerint viszont: „A burzsoá-földesúri rendszer olyan nagyon elnyomta a népet, hogy Ceaușescu édesapja elfelejtette, hogy már van egy Nicolae nevű fia”.

Sohasem „kedveltem” túlságosan Ceaușescut – de nem látom értelmét az efféle, zárójelbe tett mondatoknak: „a fáma szerint először cipézmestere hasba szúrásáért ítélték el”. Ha e „fáma” tartalmának egyszázaléknyi valószínűsége lenne, régóta kiderült volna. A 30-as évekről van szó, egy állítólagos bűnügyről. Az még elképzelhető lenne, hogy a bírósági akták eltűnnek – de mi van a tanúkkal? Legalább pár száz emberről van szó (a cipész, a cipész rokonai, barátai, szomszédai, a csendőrök, ügyészek, ügyvédek, bírák stb.) Mind egy szálig legyilkolták őket?

Vajon Ceaușescu nem követett el elég sok mindent huszonöt éves uralma alatt és azelőtt is? Szükség van efféle nevetséges legendák terjesztésére? Vajon az átlagolvasó, aki nem sokat tud a korról, az országról, a politikai helyzetről nem épp ellentétes következtetést von majd le? Valami ilyesmit: „ha e vád nyilvánvalóan nevetséges, lehet, hogy a többi is túlzás, talán Ceaușescu nem is volt éppen akkora szörnyeteg, mint egyesek írják”.

„Különös, hogy két-háromszáz elvtárs közül épp a húszéves Ceaușescut választotta maga mellé.” Mármint Bodor szerint Dej, a vasgárdistákkal való paktálásra. Itt már megkérdezném Bodor Pált, vajon olvasta-e saját írásának előbbi bekezdéseit? Idézem: „Ceaușescu Dej csicskája lett [...] rebesgették, hogy szexuális szolgája is”, és „Ceaușescu kezdetektől sovén, magyargyűlölő, antiszemita volt” – ellentétben a kor átlagosnak nevezhető kommunista típusfiguráival. Más szóval nem „különös”, hanem természetes, hogy a vasgárdistákkal való lepaktáláshoz ő volt a legmegfelelőbb személy (hiszen Dej bizalmas csicskája volt, mellesleg antiszemita stb.).

„Még Gheorghiu-Dej idején a baloldal kisebbségi mártírjainak neve eltűnt az utcatáblákról [...] már senki se tudta, hogy ki volt Breiner Béla, Józsa

Béla, Fónagy János, Ocskó Teréz, Herbák János, Encsel Mór, Simó Géza, Salamon Ernő, Brassai Viktor”. Efféle folyamat tényleg elindult még Dej korában, de mi szükség ilyen könnyen ellenőrizhető valótlanságot állítani, hogy neveik mindenestül eltűntek volna, s már senki se tudja, kicsodák is voltak? Nem győzőm hangsúlyozni, hogy éppen eléggé sötét dolgok történtek ebben az ötven évben, a kisebbségek ellenében különösképp. A Dej- és a Ceaușescu-korszak leleplezéséhez nem elegendő a valós tényekre alapozni? És vajon a konfabulálás – legyen az akármilyen jóhiszemű – nem akadályozza-e a valóság olyannyira óhajtott feltárását?

Vegyük Alexandru Drăghici személyét. Sok fontos dolgot megtudunk róla Bodor írásából, egyet azonban elfelejt megemlíteni, mégpedig azt, hogy nem csupán belügyminiszter volt, hanem hosszú időn keresztül a Securitate véreskezű vezére, akit minden túlzás nélkül „becéznek” mifelénk „a román Berijának”. Ennél sokkal fontosabbnak véli azt közölni, hogy „gyermekei magyar nemzetiségűnek tekintik magukat”, és hogy szegény, 81 évesen, „mintegy másfél esztendejét [...] feleségével együtt Magyarországon töltötte »vegyes házasságából« származó, s a magyarságát választott, már a nyolcvanas években idetelepedett leánya egyszobás lakásában. A konyhában aludt egy matracon”.

A szerző felteszi a kérdést, miért nem Drăghici lett az utód Ceaușescu helyett? Válaszként azt feltételezi, hogy talán azért, mert felesége magyar nemzetiségű volt, és ez akadályozta volna a kommunista diktatúra nacionalista áthangolását.

Hát én másképp tanultam e leckét. Az 1956-ot követő, ’58–’59-es leszámolási hullámban Drăghici egyáltalán nem volt „elnéző” a magyarokkal szemben. Sőt. Azonkívül: 1964-ben, a nagy rehabilitálás folyamán, majd minden politikai fogoly szabadul – egy kivétellel. Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség volt vezetője, továbbra is börtönben marad. A nem kimondottan magyarbarát és nem kimondottan humánus Drăghici éveken át személyesen akadályozta meg szabadulását.

Miért nem Drăghici lett Dej utódja? A válasz egyszerű – jelölt sem volt. Dej utolsó évében, jobban informált körökben közismert volt, hogy négy az egy ellenében az esélye annak, hogy az utód Ceaușescu lesz; az egyetlen másik, egyáltalán szóba jöhető figura, Gheorghe Apostol volt. Miért nem lehetett Drăghici még csak potenciális jelölt sem? Valójában a politikai kurzus miatt, de nem ám vegyes házassága volt a probléma, hanem az, hogy közismerten túl véres kezű volt. A nacionalista kurzust párhuzamosan vezették be a viszonylagos liberalizálódással – ezt kérdőjelezte volna meg Drăghici személye.

Egyetlen forrás jelöli meg Drăghici-et potenciális jelöltként – ő maga, egy

budapesti, Bodor Pállal folytatott beszélgetés alatt, amikor már a szerző szerint is szenilis volt (pontosabban: betegsége „érelmeszedés”). Szintén Bodortól értesülök arról, hogy leváltása után Drăghici „merénylet áldozata volt, az utcán ütötték le”. A szomszéd utcában laktunk, soha semmi efféle hírt nem hallottam, sőt mindig furcsálltam, hogy még véletlenül sem jutott eszébe senkinek leütni őt – hisz naponta találkozott volt áldozataival vagy áldozatainak özvegyeivel, közösen álltak sorba a boltokban.

Ugyancsak ebből az írásból értesültem arról, hogy szegény Drăghici-et „falura küldték dolgozni”. Szó sincs erről és soha szó sem volt. A kérdés az volt, hogy bíróság elé kerül-e vagy sem. Ceaușescu pár hónapon keresztül kacérkodott a gondolattal, hogy koncként feláldozza; ezzel saját népszerűségét növelte volna. Vince János világosította őt fel (apropó nemzetiség: még egy magyar, aki végig élvezte Ceaușescu bizalmát, és aki végig kiszolgálta nacionalista politikáját), hogy: „nem lenne hasznos Drăghici elvtársat bíróság elé állítani. Zárt pert már nem illik tartani, nyilvános tárgyaláson pedig féltő, hogy kinyitja a száját és más elvtársakat is kompromittál, Ceaușescu elvtársat is beleértve”.

Vissza a vegyes házasságra és az utódlás körüli rivalizálásra. Ha tényleg oly rossz pont volt Drăghici vegyes házassága és olyan nyílt riválisa volt Ceaușescunak, akkor mivel magyarázza Bodor (remélem, ismeri e tényeket), hogy 1965 előtt és után egyaránt (egészen Drăghici „leleplezésének” napjáig) kiváló személyes viszonyban voltak, feleségeik pedig bizalmas barátnők. (Hadd térjek ki egy zárójel erejéig az antiszemitizmus kérdésére. Gyakran elhangzik az egyébként jogosan gyűlölt és megvetett Elena asszonnyal kapcsolatban, hogy vad antiszemita volt. Ez igaz, de a valósághoz tartozik az is, hogy bizalmasainak, barátnőinek nagy része zsidó volt.)

Pontosan emlékszem Drăghici bukásának napjára. A Pártkongresszus első délelőttiéről jött haza Édesapám, még szó sem volt a Drăghici-ügyről, a sablonos üdvözlő beszédek hangzottak el. Apám így szólt: *Valami furcsa történik. Most fordul elő első ízben, hogy Elena Ceaușescu és Drăghici Márta nem egymás mellett ülnek és a folyosón sem beszélgetnek egymással. Az egyetlen magyarázat, hogy Drăghici bukni fog.*

Ami pedig a nemzetiséget és származást illeti, a Nagy-Románia Párt közzismerten nyíltabban és durvábban xenofób és sovíniszta, mint a Román Kommunista Párt valaha is volt. De senkit sem zavar a párton belül, hogy C. V. Tudor egyik helyettese, a párt egyik alelnöke vegyes házasságban él. Nem magyar feleséget választó románról van szó, hanem román házastársat elvett székely-magyarról, Fűrő Gyuláról.

Menjünk tovább. Bodor szerint Maurert, miután szelíden megbírálta

Ceașescu gazdaságpolitikáját, leváltották miniszterelnöki tisztségéből és röviddel ezután súlyos gépkocsibaleset érte. Ez is legenda. A Securitate nem volt műkedvelő, amikor valakit tényleg el akart tenni láb alól, akkor el is tette, mégpedig profi módon. Ceașescu se volt műkedvelő, nem volt vérszomjas sem csak úgy, a bosszú kedvéért, ha nem állt érdekében. Márpedig a személyi kultusz kiépítését nem egy mártír Maurer szolgálta, hanem a meghunyászkodó és az őt következetesen támogató báb. Miután tisztségeit elvesztette, Maurernek luxus körülményeket biztosítottak – cserébe minden kongresszuson, népiünnepélyen ott ült a díszpáholyban és tapsolt, legitimizálendő a Ceașescu-rendszert.

Balesetének azért akad valószínű magyarázata is. Maurer fő hobbija a gépkocsivezetés volt. Miniszterelnökként, biztonsági okokból, tilos volt vezetnie. Miután nyugdíjas lett, újra kormányhoz ült, de idős volt, az évek alatt ismeretei megkoptak – tehát hihető, hogy balesete spontánul történt. Bodor írásának visszatérő motívuma a nemzetiség. Hangsúlyozza, mintegy jelképes fontosságot tulajdonítva neki, hogy hol is történt a baleset? „A majdnem színmagyar Kovászna megyében.” Ha tényleg merényletről volt szó, a színhely megválasztása tán újabb bizonyítéka lenne Ceașescu sovinizmusának?

Térjünk rá néhány szóban a valódi riválisra, Gheorghe Apostolra. Régi jó barátomat, Apostol fiát idézem (a beszélgetésre a 80-as évek elején került sor):

Azt kérded, mi lett volna más ebben az országban, ha apám lett volna a főtitkár? Gyakran feltettem magamban is ezt a kérdést. Azt hiszem, a személyi kultusz nem lenne ilyen erős és ennyire komikus jellegű. A nacionalizmus sem lenne ilyen erős. De be kell vallanom, hogy ebben sem lehetek egészen biztos, hiszen, bár a közvélemény ezt nem nagyon tudja, éppen apám volt az első, aki felvetette a Bolyai Egyetem beolvasztásának a gondolatát. Ti főleg Ceașescut átkoztatók, aki csupán végrehajtotta (igaz, ritka durvasággal) a döntést. A gazdaságpolitikában óvatosabb lett volna, hiszen régi szakszervezetis. De lényeges különbséget azért nem látok, hiszen apám is bunkó volt és sajnós az is maradt. Politikai bukása sem segített neki semmit abban, hogy képes legyen szembenézni a valósággal. Ha egy mondatban próbálnám kifejezni – egy apám által vezetett Románia talán Bulgáriára hasonlítana. Ez jobb lenne, de nem éppen az én ideálom, és nem lenne okom arra, hogy büszke legyek apámra.

Ezeket a mondatokat azért is idéztem, hogy jelezzem, e kor politikus-gyermekei (legalábbis az én barátaim, azok, akiktől sok információt szereztem) nem voltak elfogultak szüleik iránt, tehát eléggé megbízható forrásnak tekinthetők.

1968 nyarán Románia tiltakozott Csehszlovákia elfoglalása ellen. „Ekkor

sokan kezdték hinni, hogy Ceaușescu valóban demokratikus szocializmust akar.” „Ceaușescu ügyesen becsapta Nixont, De Gaulle-t és a romániai magyarokat is, legalább egy részünket” – írja Bodor Pál. Hát lehet, hogy akadtak olyanok, akiket becsapott – de ehhez jó adag naivitás kellett. Bizonyíték: a Ceaușescu-féle propaganda egyetlen okot hozott fel Dubcek rendszerének védelmében: „Minden ország független, nem szabad a Szovjetunióknak diktálnia”. A román sajtó a szó szoros értelmében elhallgatta a csehszlovákiai reformok ügyét.

Komikus ugyan, de könnyen ellenőrizhető, hogy bár a magyar csapatok bevonultak Prágába, míg a románok nem, részletesen mégiscsak a magyarországi sajtóból értesülhettünk – ha tendenciózus kommentárokkal is – az ott történt változásokról, miközben a román sajtó csupán a belügyekbe való be nem avatkozást szajkózta. Vagyis Ceaușescu kimondottan viszolygott attól, ami Csehszlovákiában történt, de félt attól, hogy a szovjet az ő hatalmát is megdönti. Csupán ezért állt formálisan Dubcek oldalára.

Ami De Gaulle-t és Nixont illeti, az ő esetükben szó sem lehetett átverésről. Számukra harmadrangú kérdés volt a romániai rendszer diktatórikus jellege, döntéseiket nagypolitikai, geopolitikai szempontok vezérelték, vagyis a cél a szocialista tábor, a Varsói Szerződés egységének gyengítése volt. Persze ahhoz, hogy saját közvéleményükkel elfogadtathassák ezt a kissé cinikus politikát, megkérték Ceaușescut, hogy enyhítsen a rendszer túl kirívóan elnyomó jellegén. Ennyi.

A 60-as évek viszonylagosan liberalizáló kurzusára van egy alapvető magyarázat. 1965 után Ceaușescu volt az ország legnagyobb hatalommal rendelkező embere – de még távol álltunk az általa óhajtott teljhatalomtól, az egy személyi diktatúrától. Ahhoz, hogy ezt megteremthesse, teljes kádercserét kellett végrehajtania. Elsősorban potenciális ellenfeleit, illetve a hatalomban részesülő kartársait kellett eltüntetnie (korlátoznia kellett a politbüro szerepét, a komoly múltú és viszonylag népszerű munkásmozgalmiakat bábfigurákkal kellett lecserélnie). A pártapparátusból, a hadsereg és a Securitate éléről egyaránt el kellett távolítania mind a potenciális szovjetbarátokat, mind a lehetséges reformereket. Ez hosszú és veszélyes művelet volt. Erre az időszakra biztosítania kellett népszerűségét úgy általában a nép, a nyugatbarát és a nacionalista értelmiségiek előtt egyaránt, sőt még a magyarok előtt is.

Ezért csikarhatták ki akkor az említett magyar értelmiségiek az engedelményeket (tévéműsor, hetilapok és tán mindenekelőtt a kiváló Kriterion Könyvkiadó). Jól tették, hogy ezeket kiharcolták – de egyiküknek sem lett volna szabad (amennyiben valamennyire is ismerte Ceaușescu jellemét és a Szov-

jetunió történetét, elsősorban Sztálin karrierjét) abba az illúzióba ringatnia magát, hogy hosszabb távú trendről van szó. Paradoxon, de igaz: a „liberális kurzus” és a magyarok felé tett engedmények egyaránt a személyi diktatúra kiépítéséhez szükséges elkerülhetetlen és jól kiszámított lépések voltak.

Természetesen ekkoriban sem volt mindenki túlzottan optimista és naiv. 1970–71-ben a bukaresti Petőfi Ház dzsesszklubját vezettem. Egyik este Lionel Hampton világhírű bandája volt a meghívott. Délelőtt érkezett a Művelődésügyi Főosztály ukáza: idegen állampolgárok nem léphetnek fel a Petőfi Házban. Kétségbeesve mentem a Ház igazgatójához, jó barátomhoz, Matekovics Jánoshoz: mit teszünk? Válasza egyszerű volt: „Természetesen nem törődünk a művelődésügyeik parancsával, megtartjuk a *jam sessiont*. Semmi vesztenivalónk sincs, ez az úgynevezett liberális farsang úgyszólván rövid életű lesz. Amikor ott fenn majd eldöntik, hogy vége, akkor úgyszólván bezárjuk a kapukat, illetve kirúgnak minket. De addig legalább elszórakozunk”.

De térjünk a lényegre. Bodor írása nem mondja ki, de mégiscsak azt sugallja, hogy lett volna más lehetőség is, továbbá azt, hogy Ceaușescu éppen hipernacionalizmusa révén jutott a párt élére.

A válasz egyszerű: nem.

Röviden: ami a kádereit illeti, a Román Kommunista Párt (főleg a legfőbb vezetőség szintjén), legalábbis 1945 után, gyengébb és szürkébb volt, mint a testvérpártok. Egyszerűen hiányoztak belőle az esetleges reformerek, az „emberarcú szocializmus” barátai, nem akadt köztük potenciális Nagy Imre, Dubcek- vagy Gorbacsov-kaliberű egyéniség. Az Iliescu-legenda a 60-as évek végén született meg, s mint bebizonyosodott, „minden idők leginkább emberarcú, legreformerebb román kommunistája” maximum a 60-as évek közepének Kádár Jánosa lehetett volna (azzal a lényeges különbséggel, hogy Romániában nem voltak szovjet csapatok).

Miért épp Ceaușescut választották Dej utódjául? Ő volt a legmegfelelőbb. Tehetséges intrikus volt (Sztálin stílusa), Dej teljes bizalmát élvezte, de Maurer és a kisebb befolyással rendelkező Fazekas János is őt támogatta (bár erre már nem szívesen emlékszik vissza).

Lett volna más lehetőség? Igen – bár csekély eséllyel: Gheorghe Apostol győzelme, és nem biztos, hogy évtizedeken keresztül meg tudta volna tartani hatalmát. Ez esetben talán a románoknak, magyaroknak egyaránt mondjuk egytizednyivel kevesebb okuk lett volna a szenvedésre. De lényegesen, *minőségében más* út nem létezett. 1945 után homogén klikk uralkodott az RKP csúcsán. Középszerű, a szokásosnál is műveletlenebb sztálinisták voltak, akik hatalmuk megőrzése érdekében, a XX. kongresszus után, (nehogy a szovjet desztalinizáljon Romániában is) a függetlenség és a nacionalizmus

kártyáját játszották ki következetesen. Az, hogy közülük egyesek őszintén és vadul nacionalisták is voltak, mások legfeljebb taktikai okokból járták ezt az utat – nem lényeges, illetve nem döntő súlyú.

Románia szellemi életének tragédiája a történelemhamisítás. Ne járjunk ehhez mi is hozzá: legendák ellen ne gyártsunk ellen-legendákat és ne népszerűsítsük őket.

- *Maurer 96 éves korában, a Transilvania Jurnal napilap, 1998. szeptember 16-i számában kijelentette: „Dej nekem ajánlotta fel az utódlást. Visszautasítottam, félig német, félig francia vagyok. Megegyeztünk Apostol személyében és a politbüro elé vittem az ajánlatot, még Dej halála előtt. Elsőként Drăghici tiltakozott, utána Ceaușescu. Ravaszul arra hivatkozott, hogy az utód kinevezése siettetné Dej halálát”. Tehát akkoriban még Drăghici és Ceaușescu szövetségesként együttműködött. – Utólagos megjegyzés 2004-ből.**

* A továbbiak folyamán a 2004-es megjegyzéseket dőlt betűvel és díszponttal (•) jelöljük.

SRI szívnek szívesen

Beszélő, 1992. június 13.

Meggyőződésem, hogy amennyire az européer értelmiségieknek sikerült befolyásolniuk Ceaușescu (főleg hatalma első éveiben), és ezáltal sikerült sok kulturális értéket átmentetniük, legalább olyan mértékben sikerült Barbuék-nak (főleg a hetvenes évektől errefelé) a rendszer fasizálódását elősegíteni, felgyorsítani.

Nem kollaboráns, hanem a Securitate üldözöttje.

Vitathatatlan tény, hogy a nagyromániás vezér, Corneliu Vadim Tudor, a 70-es évektől az ország legkövetkezetesebb politikusa: ugyanis köpönyegforgatás nélkül, kitartóan fasiszta. Ettől nem válik kevésbé veszélyessé, avagy kevésbé undorítóvá, de nem karrierista, nem arra forog, amerre a szél fúj; ez az írás ezt próbálja bizonyítani. Összegzése Vadim szellemi köreinek.

Ezzel a címmel közöl a *România Mare*, Corneliu Vadim Tudor hetilapja, 1992. április 12-i száma részleteket Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor Szekus-dossziéjából, illetve az 1980 és 1987 között lehallgatott telefonbeszélgetéseiből. A cél: megcáfolni azt a vádat, mely szerint Barbu és elvtársai (elsősorban C. V. Tudor, a mai PRM, a Nagy-Románia Párt elnöke) a Securitate ügynökei lettek volna.

E szándékot a lehallgatások közlése több okból sem szolgálja. Az ellenzékiek (akik szekusnak tartják e társaságot) nem olvassák ezt a lapot. A *România Mare* olvasóit viszont egyáltalán nem zavarja a szekus kapcsolat, aki véletlenül elolvassa az írást, és akinek erkölcsi fenntartásai vannak, az nincs meggyőződve a dokumentum hitelességéről. Ha viszont elhisszük, hogy az eredeti iratsomó kivonatáról van szó, felvetődik a kérdés: milyen kapcsolatok révén jutott hozzá éppen ez a hetilap, hiszen közismert, hogy a Securitate irattárát ötven évre zárolták. Azt a célt tehát, hogy a közvélemény szemében

üldözőkből üldözötteké váljanak, nem érhatték el e dokumentum közlésével. Sőt, egyelőre semmilyen visszhangja sem volt. Pedig úgy vélem, az utóbbi hónapok egyik legfontosabb, legsokatmondóbb dokumentumáról van szó.

Itt kénytelen vagyok – esetleg közismert dolgok ismétlésével is – megmagyarázni, miért tekintem hitelesnek és ennyire értékesnek ezt a dokumentumot.

Közhelyek:

- Romániában nem történt igazi rendszerváltás.
- Ugyanaz a felső tízezer (vagy inkább százezer) vezeti az ország politikai és gazdasági ügyeit, mint amelyik eddig.
- A Securitate szerepe (új nevén, Román Hírszerző Szolgálat, rövidítve SRI) inkább nőtt, mint csökkent. Ma nem csupán eszköz a hatalom kezében, hanem döntő, befolyásoló tényező is.

• Fogalmam sincs, hogy csúszhatott be ebbe az írásba fentebb ez a téves félmondat („ma nem csupán eszköz a hatalom kezében, hanem döntő, befolyásoló tényező is”). Ebből az következne, hogy a Securitate eddig csupán eszköz volt a hatalom kezében – holott elemzések sorozatával épp a fordítottját bizonygattam. Vannak olyan témák, amelyekről változott a véleményem; itt másról van szó, felületesen rövidíthettem valamit, és ebből keletkezett a téves értelmezés. A Securitatéval kapcsolatos valóság a következő: a titkosszolgálat már a diktatúrában hatalmi központtá vált, amely hozzájárult a döntésekhez, még az ideológiai jellegű lépésekhez is. Van egy további különbség, ami e téves megfogalmazáshoz vezetett: Ceaușescu alatt a Securitate nem volt alárendve a pártnak, de teljesen a diktátor és felesége hatalma alatt állt (bár az külön fejezet, hogy a bukás előszelét érezve a Securitate szűkebben vett felső vezetősége, vagy legalábbis annak egy része, hirtelen elárulta őt, és hozzájárult a puccshoz).

1989 decemberétől az 1996-os választásokig több csoportosulás működött párhuzamos hatalmi centrumként: a FSN vezetősége, Iliescu elnök és emberei, a hadsereg, a SRI és a SIE, a Külföldi Hírszerző Szolgálat. A hírszerző ügynökségek ekkor valamivel befolyásosabbakká váltak – vagy ezt képzelte Măgureanu SRI-igazgató és köre, talán ugyanolyan mértékben, mint Iliescu. Ez Ceaușescu uralma alatt elképzelhetetlen lett volna, a nómenklatúrában egyértelmű volt a hierarchia (a hirtelen áruulás más ügy). 1990 és ’96 között zavarosabb volt a helyzet. Mint az 1995-ös, ’96-os írásaimból is kitűnik, ebben a korszakban a SRI néha elkezd „politizálni”, „ideologizálni” úgy, hogy időnként keresztbe tesz

Iliescu és társai politikájának is, sőt 1996 koranyarán már nyilvánvaló, hogy Măgureanu mester szorgalmasan a (rendszer)váltást készíti elő, mindenesetre esélyt szeretne adni a demokratizáló fordulatnak (ahogy ő maga jelentette ki a szavazás napján: „a változásra szavaztam!”).

Téves állításom egy része („a Securitate hatalma inkább nőtt”) abban az értelemben igaz, hogy a titkosszolgálat fölött nem uralkodott egy Ceaușescu-típusú megkérdőjelezhetetlen vezető. Az állítás második fele ilyenformán lenne igaz: a Securitate régebben sem csupán eszköz volt a hatalom kezében, pontosabban, a pártnak nem, csupán Ceaușescunak volt alárendelve, így fokozatosan átvette a párt szerepét, azaz politikai, ideológiai tanácsokat is osztogatott. 1989 után viszont pár éven át megosztottabb volt a hatalom, így nem volt olyan centrum, tekintély, amely egyértelműen ellenőrizhette volna a szervet, adott esetben meggátolhatta volna partizánakcióit. A Securitate-SRI függetlenedett.

Ismert, de kevésbé elfogadott, megértett jelenségek:

Romániában nem volt rendszerváltás. Ez nem azt jelenti, hogy az ország ma is kommunista, hanem azt, hogy a volt nomenklatúra figuráinak vezetésével – és elsősorban az ő hasznukra – történik a piacgazdaság bevezetése – a központosított hatalom kereteinek felhasználásával. Ez a fő ellentmondás. Ezek a „figurák” valójában nem ellenfelei a piacgazdaságnak, de hatalmuk megtartása érdekében ragaszkodnak a központosított nemzetállam monopóliumához. Céljuk azonban nem a politikai hatalom önmagában. Ez csupán eszköz a gazdasági hatalom megszerzésére.

Ezt a rendszert már csak azért sem lehet kommunistának vagy reformkommunistának nevezni, mert a hatalom birtokosainak motivációiban az ideológia semmiféle szerepet sem játszik. Az ideológia is csupán eszköz, hisz egy központosított államnak valamiféle pszeudoideológiára, retorikára mégiscsak szüksége van. Ez az ideológia ma már nem a revizionista, illetve reformista vagy egyszerűen vulgarizált marxizmus, hanem a nacionalizmus, a nemzetállam és az államvallás kultusza.

De amikor központosított hatalomról beszélünk, itt is különbséget kell tennünk. Távol állunk a Ceaușescu-féle rendszer központosított és jól-rosszul, de működő szervezetétől. A hatalom megoszlott. Nem a mi vágyaink szerint. Nem a törvényhozás és a végrehajtó hatalom elkülönüléséről van szó, nem is a helyi önkormányzatokról (bár a központ akarata ellenére ez is létezik bizonyos mértékben).

A mai hatalom különböző érdekcsoportok, klikkek között oszlik meg. Gyakran ugyanazon párton, illetve szervezeten (ügyészség, katonaság, titkoszolgálat, kormány) belül. És Romániában folyik a harc a hataloméért.

A felületes szemlélő azt hiszi, csupán a demokratikus ellenzék és a hatalom áll szemben egymással. Fennáll persze ez is, de feltételezem, hogy rövid távon nem ez fogja befolyásolni az ország jövőjét. Ha nem következnek be különleges, váratlan események, az ellenzék nem kerül egyhamar hatalomra. Esetleg valamiféle kompromisszumot köthet a hatalommal, amennyiben saját demokratikus célkitűzéseivel is hajlandó kompromisszumot kötni. Egy ilyen kiegyezés, egy fél-demokratikus koalíciós kormány lenne a kisebbik rossz az ország jövője szempontjából.

De térjünk vissza a hataloméért folyó harc, legalábbis rövid távon döntőbb részére. Ez a kulisszák mögött folyik a hatalmon lévő pártkoalíció érdekcsoportjai között. Nem elvi, ideológiai ellentétekről van szó, hanem pusztán érdekéről. Azoknak, akiknek már sikerült kivenni részüket a privatizálásból, érdekük a reform, a Nyugathoz való közeledés, akár kompromisszumok árán is (értsd ezen a demokratizálást, emberi és kisebbségi jogokat stb.). Azoknak viszont, akik távol állnak a gazdaságtól, kisebb tőke áll rendelkezésükre, előnyösebb egy elszigetelt, szegény, központosított, bürokratikus rendszer fenntartása, amelyben a ranglétra alacsonyabb fokán állók is (a falusi rendőrtől, minisztériumi kishivatalnoktól a kórházi kapusig) előnyökhöz juthatnak, hisz itt a korrupció, a borralaló-rendszer régi balkáni hagyomány, márpedig a modernizálás, a demokratizálás, az európai felzárkózás éppen ezt fenyegeti.

A fenti elemzés egy összetett, bonyolult helyzet leegyszerűsített vázlata. Az érdekcsoportok sem állandók. Teszem azt, egy volt szekus – akinek jó kapcsolatai vannak az arab terrorista mozgalmakkal – ma Európa- és demokráciaellenes, ugyanis üzleteit egy Nyugattól elszigetelt Romániában könnyebben folytathatja. De ha komolyabb tőkére tesz szert, és ezt itt kívánja befektetni, érdekeltté válik a privatizálásban, a magántulajdon védelmében. Saját üzemének modernizálását, új gyártástechnológiák bevezetését a Nyugattal való minél szabadabb kapcsolatrendszer révén érheti el. Érdekei megváltoznak, és ez politikai opcióváltásra készítheti.

Romániában tehát nem ideológiai motivációk

vannak a politikai küzdelem hátterében, hanem csupasz érdekek. És, ha párhuzamot keresünk, nem más történelmi korszak, vagy más ország politikai élete jut eszünkbe, hanem a maffia. A maffia által, elsősorban Olaszország-

ban, tiszteletben tartott szabály: a feltétlen bizalom és hűség a főnök iránt. Romániát köztudottan a volt pártaktivisták, szekusok, ügyészek vezetik. Illetve ezek különböző klikkjei. Ők harcolnak egymással a koncért. Persze kevésbé durván, mint az igazi maffiózók. Nem gyilkolják le a konkurens klikk embereit. Csupán intrikálnak. A rivális csoport személyiségeit megpróbálják átcsalogatni, gyakran zsarolással, saját oldalukra, és ha ez nem sikerül, kompromittálják őket, egymást.

E hosszú, talán általánosságokba fulladó háttérmagyarázat után térjünk a tárgyra – Eugen Barbu lehallgatott telefonbeszélgetéseire.

Első kérdés: hiteles-e a dokumentum? Meggyőződésem szerint – igen. Hiszen csupán Barbu et company ellenségeinek lenne az érdeke olyan beszélgetéssorozatot kitalálni, amelyből a pártatlan, elfogulatlan olvasó is csak arra a következtetésre juthat, hogy ezek az emberek primitív, gyűlölködő és közönséges intrikusok.

Sőt, az intrika, a feljelentés, a zsarolás professzionális és már-már patológias művelői. Hiszen e beszélgetések vezérmotívuma, hogy ki hű a mieinkhez, ki mennyire megbízható, hogyan lehet „ezeket” jutalmazni, illetve hogyan lehet bemószerolni, feljelenteni, kompromittálni „azokat”, akik nem hozzánk tartoznak (írókról, kritikusokról, tévésekről, sőt elsővonalbeli párt-hivatalnokokról van szó).

Itt kénytelenek vagyunk visszatérni a mai hatalom belső politikai küzdelmeihez. Ha a most hatalmon levőket a múlt rendszer örököseinek tekintjük, a mai politikai élet megértéséhez szükség van a Ceaușescu-korszak komolyabb elemzésére. A hatalom belső logikájára, változására gondolunk. A mai Romániában ezzel nem sokat foglalkoznak, illetve túl sematikusak az összegzések. A szakértők általában túlhangsúlyozzák a Ceaușescu-rendszer kommunista monolitikus jellegét. A valóságban ez a rendszer egyre inkább a sztálinizmus és a faszizmus különleges keverékévé vált, amelynek sajátossága a maffia-típusú kapcsolatok megszületése volt. A rendszer monolit jellege sem volt annyira egyértelmű, mint azt sokan hiszik. A döntő szó természetesen mindig Ceaușescué vagy feleségéé volt, de munkatársaik és az alacsonyabb rangú párt- és Szeku-aktivisták már klikkekre oszlottak. Egyesek odáig merészkedtek, hogy többé-kevésbé óvatosan, Ceaușescu hatalmát is megpróbálták megingatni. Megjegyzendő, hogy a diktátor gyanúsán elnéző volt velük, csupán másodrangú pozíciókba „számúzta” őket, illetve a nyílt ellenállás esetében házőrizetbe helyeztette őket. A klikkharcokban egyes csoportok Ceaușescu teljes bizalmát próbálták megnyerni, mások az utódlásra készültek fel. A hetvenes években alakultak ki azok

a máig is döntő súlyú személyes kapcsolatok

(barátság, bizalom, cinkosság, féltékenység, vetélkedés, kölcsönös zsarolás), amelyek nagymértékben befolyásolják a mai hatalmi viszonyokat.

Térjünk vissza Eugen Barbuékhoz. Fiatalkoromban már sok pletykát hallottam róluk román liberális ellenzéki (félellenzéki?) ismerőseimtől. Ők említették először a hatvanas évek végén ezt a kifejezést: „a Barbu-maffia”. Nos, ez a maffia, két évtizeddel később, pártot alapított, a Nagy-Románia Pártot. De fiatalkori emlékeim szerint – amelyeket e telefonbeszélgetések is megerősítenek – e párt, illetve e hetilap stílusa, ideológiája, mentalitása több mint húsz évvel ezelőtt alakult ki.

A mai demokratikus közvélemény Eugen Barbut és Corneliu Vadim Tudort a régi rendszer, a Securitate eszközeinek, kiszolgálóinak tekinti, olyanoknak, akik ugyanúgy kiszolgálják az Iliescu-rendszert is. Ez primitív, felületes leegyszerűsítés. Barbuék támogatták ugyan a Ceaușescu-diktatúrát, a személyi kultuszt (C. V. Tudor a fő udvari költő tisztjére pályázott – Adrian Păunescu helyére), de nem csupán eszközök voltak! Nem csak kiszolgálták a rendszert, hanem befolyásolták is azt. És éppen a legrosszabb irányba.

Ugyanazt a taktikát használták tulajdonképpen, mint a félellenzéki, demokratikus érzelmű értelmiségiek (Nicolae Manolescu, Andrei Pleșu, Dan Hăulică, Bodor Pál, Domokos Géza, Sütő András). Ez utóbbiak kompromisszumot kötöttek, és ennek áráként elérték, vagy legalábbis megpróbálták elérni, a minőségi, európeér szellemiségű kultúra megmentését, illetve a kisebbségi magyar kultúra értékeinek megőrzését. Barbuék is kompromisszumot kötöttek – de ellenkező cél érdekében. A Ceaușescu-rendszer nacionalista ideológiáját, kultúrpolitikáját a nyíltabb sovinizmus, antiszemitizmus, a nyugatellenesség, a protokronizmus felé toszogatták.

Leegyszerűsítve tehát, a rendszernek ideológiai és kulturális téren háromféle támogatója volt: az egyszerű opportunisták, akik egyforma „lelkesséssel” szolgáltak bármilyen irányzatot, a demokratikus reformerek, akik belülről próbáltak valamit átmenteni a kulturális értékekből, és a Barbu-félék, akik a rendszer és főleg az ideológia és kultúrpolitika fasizálódását ösztönözték, sőt néha még anyagi előnyöktől függetlenül is ezt követelték.

Közismert, hogy Ceaușescu és felesége nacionalisták, idegengyűlölők voltak. De Ceaușescu mindenekelőtt saját érdekeit tartotta szem előtt – teljhatalmának megőrzését, és ennek érdekében, ha kellett, félretette érzelmeit. Primitívsége, makacssága ellenére bármikor kész volt a kompromisszumra, ha úgy ítélte meg, hogy most ez az érdeke. A legjobb példa erre az 1965–1971 időszak viszonylagos liberalizálódása. Feltevődik tehát a kérdés: mi-

lyen mértékben használta fel Ceaușescu a Barbu-klikket, az akkoriban nemzetközi okokból még hivatalosan nem vállalható, sovíniszta, antiszemita érzelmek gerjesztésére, vagy, fordítva, milyen mértékben sikerült ennek a csoportnak befolyásolnia, bátorítania Ceaușescut, hogy ezeket a számára egyébként kedves nézeteket mind nyíltabban vállalja.

Meggyőződésem, hogy amennyire az európai értelmiségieknek sikerült befolyásolniuk Ceaușescut (főleg hatalma első éveiben), és ezáltal sikerült sok kulturális értéket átmentetniük, legalább olyan mértékben sikerült Barbuéknak (főleg a hetvenes évektől errefelé) a rendszer fasizálódását elősegíteni, felgyorsítani. Bűnük tehát sokkal súlyosabb, mint ahogy az a közvéleményben él. Nem csupán kiszolgálói voltak egy embertelen diktatúrának, hanem a korszak legreakciósabb,

gyűlöletkeltő gondolatainak bábái is.

Illusztráljuk hát idézetekkel az Eugen Barbu, illetve a *România Mare* jelenséget. Bonyolult feladat, mert a lapban közölt telefonbeszélgetések elliptikusak, sok a célzás, sok név szerepel a szövegekben. Annak számára, aki nem ismeri ezeknek az íróknak, pártfunkcionáriusoknak a hovatartozását, a szöveg értelmezhetetlen, csupán hisztérikus fecsegésnek tűnik.

Az első beszélgetéssorozat 1980. november 11-én kezdődik. Előző este mutatott be a román televízió egy filmet, amelynek forgatókönyvét Eugen Barbu írta. Tévedésből felcserélték két filmtekercs sorrendjét. Barbu hisztérikusan reagál. Meg van győződve arról (vagy csak úgy tesz?), hogy tudatos szabotázsról van szó. Felháborodását fokozza, hogy a film tévébemutatója csökkenteni fogja a mozinézők számát, és így ő eszik a bevétel neki járó százalékától. (Tudnivaló, hogy a bukaresti pletykák szerint már vagy húsz éve ő az ország leggazdagabb embere).

Feltehetően nem annyira ostoba, hogy azt képzelje, a tévé elnöke, Ilie Rădulescu szerepet játszott volna az ügyben. De kihasználja az alkalmat. Fenyegét, őrzöng (vagy úgy tesz, mintha), jelenteni kívánja az ügyet személyesen Ceaușescunak. A cél Ilie Rădulescu lejáratása. Az egyik beszélgetés során kicsúszik a száján: „Nem tudhatom, hogy ő benne van-e az ügyben [a filmtekercsek összetévesztésében], de az biztos, hogy a másik oldallal tart”. Emlékeim szerint Rădulescu tévéelnök, aki egy ideig főideológusként működött, a korszak átlagaktivistáinál egy fokkal emberibb, „liberálisabb” volt. Tehát a másik térfelel játszott.

Barbu kemény zsarolási játszmába kezd. Annak tudatában, hogy beszélge-

téseit lehallgatják, és tartalmukat közlik a „vezető elvtársakkal”, beszél az általa főszerkesztett hetilap, a *Săptămîna* szerkesztőségébe, és közli, hogy amennyiben Rădulescu telefonál, nem hajlandó szóba állni vele.

A beszélgetés mai pikantériája, hogy ezt a bizalmas utasítást Ileana Lucaciunak adja át, aki akkoriban a klán tagja, a *Săptămîna* párttitkára volt, most az *Expres Magazin* főszerkesztőhelyettese – ellenzéki, „demokratikus” újságíró. Hasonló a helyzete Ion Cristoiunak is, 1980-ban Barbu megbízható barátként említi telefonbeszélgetéseiben; 1992 után az *Evenimentul Zilei* napilap főszerkesztője, „független, demokratikus” politikai elemző. Ők a kivételek, útjaik elváltak, mindketten Barbu és elvtársai esküdt ellenségei lettek, bár lehet, hogy nem is annyira, mint tűnik. Cristoiu jó profi, vitathatatlanul tehetséges, de erkölcsileg, politikailag gyanús. Vezércikkeiben, bár elegánsabb, rafináltabb módszerekkel, mint volt barátai, hasonló ideológiát szolgál – nevezetesen a nacionalizmust. Persze ellenzéki szemszögből.

A filmügy és következményei

Barbu tiltakozást ír, amelyet a *Săptămîna* következő számában kíván közzélni. Előzőleg fűvel-fával közli telefonon, hogy alaposan enyhített az eredeti szövegben, de az eredeti kemény változatot eljuttatta Ceaușescuhoz. Több barátjának megismétli, hogy szakított a tévével, szóba sem hajlandó állni annak elnökével, mert: „Nincs menekvés. Azt képzeled, nálam valaki megússza?” Ugyanaznap este mégiscsak elbeszélget Rădulescuval, fenyegetőzik, de egészen más hangnemben, mint várható lenne e minidráma után – inkább célzások formájában. De a legmeglepőbb Rădulescu már-már alázatos hangja.

Világos, hogy fél Barbutól. Sorozatos bocsánatkéréseiben odáig megy, hogy engesztelésül megígéri, ameddig ő a tévé elnöke, Nicolae Manolescu irodalomkritikus nem jelenik meg a képernyőn. (Íme a gyökerek. Manolescu 1990-ben a Polgári Szövetség elnöke, C. V. Tudor és Eugen Barbu a Nagy-Románia Párt elnöke, illetve alelnöke lett.). Figyelem, Rădulescu magas rangú pártaktivista volt, a formális hierarchia szerint öt klasszissal Barbu felett állt. Félelmének egyetlen magyarázata van. Tudja, hogy létezik egy nem hivatalos, de valószínűbb ranglista, és Barbu ennek a listának egyik legmagasabb fokán állt.

További jellemző idézetek: „Amza Săceanu: Stanciu is hibás! Barbu: Az összes zsidó az én fejemre mászott. Săceanu: Stanciu is zsidó? Barbu: Mit képzelsz? Nem láttad a göndör haját? Atanasiut is ki kéne nyírni, ő is zsidó. Elegem van belőlük. Minden kulcsállásban egy-egy zsidó. Basszák meg az

anyjukat, bár mind elmennének az országból! Se a cigányokban, se a zsidórákokban nem bízhatunk”.

A következő beszélgetéssorozat 1981. november 12-én Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor között folyik. Mint tudjuk, C. V. Tudor ma a PRM elnöke, Eugen Barbu alelnök, de inkább tiszteletbeli hatáskörrel, minimális tevékenységgel – valószínűleg idős kora miatt. 1981-ben viszont Barbu volt a „mester”, így szólították udvaroncái és C. V. Tudor is alázatos, szolgálai hangnemben tárgyalt vele, folyton bókolt neki és saját érdemeit kicsinyítette, bár egyértelmű, hogy első számú bizalmasa volt.

Ebben a beszélgetésben is felbukkant a zsidókérdés. Kiderült, hogy „nekik” beépített emberük van „nálunk”, de „nekünk” is „náluk” (mármint a zsidó hitközségben). Majd arról esik szó, hogy Vadim (hitelesnek tűnő) információi szerint a hitközség és Moses Rosen főrabbi is őt, Tudort tekinti a *Săptămîna*, illetve Barbu rossz szellemének. Mintha ő lenne e társaság nacionalizmusának, antiszemitizmusának a forrása. Pedig köztudott volt, hogy elsősorban Barbu ilyen beállítottságú. Az is igaz viszont, hogy C. V. Tudor kevésbé volt óvatos társainál szélesebb nyilvánosság előtt és durvábban fejtette ki hasonló érzelmeit.

Jellemző Rosen „politizálására”, hogy keményen és következetesen követelt egy fejet – a Tudorét, aki a legnyíltabb antiszemita volt –, de úgy tett, mint akinek nincs is tudomása azokról, akik egy fokkal „finomabban” zsidóznak. A főrabbi a pártvezetőségnek, személyesen Ceaușescunak címzett bizalmas levélben tiltakozott a lap antiszemitizmusa ellen. Ennek a bizalmas levélnek a szövege 48 órán belül Iosif Constantin Drăgan kezébe került.

Iosif Constantin Drăgan „trákológus” sikeres üzletemberként Olaszországban él, emigrációban. Bizonyítottan vasgárdista volt, és Ceaușescu fő támogatója a diaszpórában. Alapos a gyanú, hogy neki is szerepe volt Ceaușescu egyre nyíltabb nacionalista színvallásában. C. V. Tudor szerint a zsidó hitközség őt magát gyanúsítja azzal, hogy a bizalmas tiltakozás szövegét eljuttatta Drăganhoz.

1982. február 24. Egy Nemesiu nevű egyén telefonál Barbunak, és átadja az üzenetet, miszerint Drăgan március 11-én érkezik Bukarestbe, és szeretné, ha „ott” fogadnák – egyértelműen Ceaușescuról van szó. Barbu megígéri, hogy személyesen Eugen Florescu ideológiai titkárral beszél meg az ügyet.

Ha mindez hiteles – és feltételezzük, hogy az –, akkor azt bizonyítja, hogy a Ceaușescu–Drăgan kapcsolatban a kezdeményező és a közvetítő nem a párthivatal, a diplomáciai testület, vagy a Securitate volt, mint eddig hittük, hanem személyesen Eugen Barbu. És ez újabb bizonyítéka személye jelentő-

ségének, befolyásának, viszonylagos függetlenségének az apparátustól. (Felvetődik a kérdés, hogy vajon ki közvetített egy évtizeddel később az Iliescu–Drăgan kapcsolatban?)

Ugyanaznap, néhány órával később, újabb Barbu–Tudor beszélgetés, főleg a zsidókérdésről társalognak. Tudor: „A zsidók és a vasgárdisták ismét összefogtak. A jobboldaliság nem román eredetű, hanem importáru volt”.

Érdemes ezt kommentálni. 1982-ben Tudor a kommunizmus és a szélsőséges nacionalizmus összefonásán buzgólkodott. Elméletileg tehát elítéli a szélsőjobboldali Vasgárdát (ebben ma is következetes) és befut a klasszikus szélsőjobboldali klisé: ami rossz (ez esetben épp a jobboldal), az nem lehet román eredetű, nemzeti: az biztosan importáru. Ami jó, az sajátunk – ami rossz, azt az idegenek erőszakolták ránk. Ez a sablon 1989 után az összes volt szocialista országban elterjedt, persze antikommunista előjellel. A kommunizmust az oroszok, zsidók, magyarok kreálták – mindig valamelyik másik nemzet, nemzetiség. Az oroszok is panaszkodnak: Lenin legmegbízhatóbb emberei lengyelek, lettek, grúzok voltak. És persze a zsidók.

Más idézet, egy ugyanazon napi beszélgetésből. Tudor: „A magyarok a tévéjükben támadtak minket. Két riporter a sorbaállást, az üres üzleteket, a nyomort filmezte le. Ez románellenes tett. Volt egy KB ülésük, az ő titkáruk vezette, hogy a fenébe is hívják, és arra a következtetésre jutottak, hogy Románia a lengyel helyzet felé sodródik és ez rossz a szocialista tábornak. Ebben az oroszok keze van.”

Barbu: „Igen, az anyjukat... Benyomunk egy kemény sorozatot a lapba, megvan nekem Drăgan könyve, amelyben leírja, hogyan magyarosítottak el minket. Majd megtanítom én ezeket kesztyűbe dudálni.” Érdekes, hogy a magyarellenes beszélgetés kevésbé szenvedélyes, átkozódó, mint a zsidó témájú. Inkább gyanakvó, politizáló hangvételű. A vulgáris kifejezések megszo- kott stíluselemeknek tűnnek.

Ez a magyarellenesség öt évvel később

már fokozottabb. 1987-ben Tudor egy Los Angelesben élő román barátjával beszélget. Érdeklődik, mi a helyzet az ottani magyarokkal. Válasz: „Erről sokat beszélhetnénk. Tény, hogy politikai hatalmuk van. Két szenátoruk és hét, nyolc képviselőjük van, tehát van honnan ugatniuk. A románoknak semmijük sincs.” Tudor: „Mit tudsz Lantosról?” Válasz: „’56-os menekült fia, kb. negyvenéves.” Döbbenetes ez az amatőrség, komolytalanság, hiszen Lantos valódi életrajzát, adatait minden különösebb fáradság nélkül megismerhették volna.

Később ez a felületesség, a tények iránti teljes érdektelenség jellemzi a *România Mare* hetilapot is. Rengeteg hamis adatot, tényt nem csupán a szerkesztőség tendenciózussága, hanem egyszerűen felületessége miatt közöl.

A beszélgetésben Tudor részéről újabb antiszemita kirohanás következik: „Mi szentimentálisak és romantikusak vagyunk, a zsidók hidegek és kiszámítottak, semmit sem tesznek véletlenül, spontánul.” Ezek után Tudor szemrehányásokat tesz barátjának, amiért éppen Amerikába disszidált: „Utálok Amerikát, egy nagy rakás szar. Utálok, mert nem szervezet, hanem konglomerátum. Mehettél volna a dicső múltú Olaszországba vagy Spanyolországba, esetleg Németországba, de semmiképp sem abba az Amerikába, amelyik minket rendszeresen áruba bocsátott.”

Jellemző, ahogy különböző országokat megítél, aszerint, hogy annak milyen volt a történelem során a viszonya Romániával – persze a saját történelmi ismeretei, ítéletei szerint. Tán nem véletlen, hogy a volt antifasiszta koalíció összes tagját utálja, a tengelyhatalmak utódállamaival rokonszenvez.

Részlet egy 1988. április 11-i, különlegesen érdekes beszélgetésből: „C. V. Tudor: „Romániában most furcsa helyzet van. Én csak sportról írok. Nincsenek már olyan kapcsolataim, mint ’80-ban. Ugyanez a helyzet Eugen Barbuval is. A helyzet ködös. Senki sem tud semmit. Félünk egy változástól, mert soha nem lehet tudni, mi következik. Én is, Barbu is nagyon szomorúak vagyunk. Koravénekké váltunk. Valami nyomorult tekergők gúnyt űznek a román eszmeiségből, az igazságból, a szocializmusból.”

Mindenki úgy emlékszik vissza, hogy a Ceaușescu-korszak utolsó évtizedében a nacionalizmus egyre erősödött. Ez igaz. De azt is tudni kell, hogy ez mindinkább „kincstári” nacionalizmussá vált. Párthivatalnokok által gyakorolt, pontos utasításokra alapozott száraz propaganda volt. És ellenőrizhető. Ebben a korszakban nem csupán a becsületesebb, liberálisabb értelmiségieket szorították mindinkább a háttérbe. Ellentmondás, de többé-kevésbé azokat az írókat is félreállították, akik őszinte, fanatikus hittel szolgálták a nacionalizmust (a Barbu–Tudor klikket, Adrian Păunescu). Vagy talán nem is annyira ellentmondásos a helyzet: Ceaușescu tudatosan vagy ösztönösen rájött, hogy ezek a fanatikus fasiszták, akik a maguk nemében tehetségesek, akik saját népszerűségük növelése érdekében többé-kevésbé kritikus jellegű populista demagógiát is bedobtak, akik kitűnő szónokok, számára is konkurenciává, számára is veszélyes ellenfelekké válhatnak.

Adrian Păunescu hetvenes évekbeli

Flacăra-körein – amelyek estétől szinte hajnalig tartottak – tízezrek vettek részt és lelkesedtek. A folk, a rock keveredett bennük nacionalista szólammal, jelszavakkal, dalokkal, versekkel. Păunescu volt a fáradhatatlan ceremóniamester. Félóránként éltette Ceaușescut és a román nemzetet. Példátlan sikerrel fanatizálta a tömeget. Lassan, de biztosan saját személyi kultuszát is kiépítette. Úgy uralta ezt a tömeget, hogy ha akarta volna, elindíthatta volna őket Bukarest központja felé Ceaușescu-ellenes jelszavakkal is. Păunescu egyénisége patológikus, megalomániás. Tehát ellenőrizhetetlen. Megbízhatatlan. Nem véletlen, hogy akármennyit éltette is a Kondukátort, egy szép nap betiltották rendezvényeit.

Nem kizárt, hogy Ceaușescu megérezte: a demokratikus ellenzék erőtlenné, csupán néhány bátor, becsületes, de elszigetelt egyénből áll, tehát nem veszélyes. Annál veszélyesebbek számára nemzetiszocialista elvbarátai. Ezek szervezettek voltak, ellenőrizhetetlenek, népszerűek, félt, hogy megdönthetik hatalmát. Többé-kevésbé ez is történt, persze kissé bonyolultabban.

C. V. Tudor és Barbu beszélgetéseiből mindinkább kihallik a sértődöttség, a megalázottság érzése. Néha fenyegetőznek – ha mi egyszer kinyitjuk a szánkat! Jogosan éreztek így. A rendszer ideológiája egyre többet vett át Barbu mesterék koncepciójából, de személy szerint őket egyre inkább háttérbe szorították. Legalábbis érdekeikhez képest. A többé-kevésbé spontán „liberális” megnyilvánulások csúcsa 1968 körül van. A többé-kevésbé spontán nacionalista megnyilvánulásoké 1980 körül.

A 80-as évek a Cântarea României (Megéneklünk Románia) korszaka. Ekkor ez az ún. kulturális tömegmozgalom már-már mindent helyettesítő államkultúrává válik. És nem csak az „elitista”, „liberális”, „dekadens”, „apolitikus” művészetet helyettesítette, hanem a nacionalista műfaj őszinte, de épp ezért nem teljesen ellenőrizhető profijainak „művészetét” is. A rendszer a nacionalista „művészetet” is névtelen, műkedvelő színvonalon mozgó szerzők, előadók kezére adta. A Cântarea României szellemi atyjai Păunescu, Barbu és társaik. De a mozgalom őket is felfalta, illetve helyettesítette.

A Ceaușescu-diktatúra utolsó éveiben az ideológia, a nacionalizmus, a személyi kultusz egyre betegesebben ellenőrzött gépies rituálévá vált. Minden részletét a legfelső szintről diktálták, azt is, hogy naponta hányszor kell és milyen jelzőkkel méltatni Ceaușescut, hányszor és hogyan a feleségét. Ebben a korszakban bármilyen egyéni kezdeményezés (a nacionalizmust, a személyi kultuszt építő is) feleslegessé, sőt zavaróvá vált. Egyenesen gyanússá.

A román demokratikus ellenzék

(a sajtó, a pártok) éveken át felületesen kezelte a *România Mare*-jelenséget. Elítélték, megvetették, de nem tekintették komoly veszélynek. Illetve, amikor a veszélyt már érezték, akkor is félreértették lényegét. A köréje csoportosulóknak csupán eszközöket, bábokat láttak. Előbb csupán az Iliescu-féle állítólagos neokommunizmus bábjait, később egyenesen a KGB-éit. Kínos, hogy azt az infantilis tézist – mely szerint C. V. Tudor hazaáruló, KGB-ügynök volt – éppen Andrei Pleșu *Dilema* nevű hetilapjában dobták be. Pedig ez a lap rendszerint cáfolja a túl sematikus, leegyszerűsítő elméleteket, néha éppenséggel túlbonyolítva, túlrelativizálva az amúgy is összetett helyzetet.

Vajon azok, akik ebben a tételben hisznek, miért nem próbálnak elképzelni egy másik, logikusabb – de sokkal veszélyesebb – magyarázatot. Azt a banális tényt, hogy Tudor és társai őszintén és fanatikusan gyűlölnék mindent, ami idegen. Igazi fasiszták. És tehetségesek. Tömegalapjuk van és a gazdasági, társadalmi, erkölcsi válság ezt növeli is.

Befejezésül Alina Mungiut, az *Expres* főszerkesztőjét idézném: „A hatalomnak a tömegek támogatására van szüksége, ehhez új ideológiát keres. Mi, románok, eddig nemzeti kommunizmusról, baloldali nacionalizmusról beszéltünk. Tévedtünk. A baloldal liberális a kisebbségekkel szemben. A PRM a piacgazdaságot szeretné az önkényuralmi rendszerrel összeházasítani. A hatalom nem ellenőrzi ezeket az erőket. A közvélemény ereje a semmivel egyenlő. Romániában a fasizmus újjászületésének vagyunk tanúi. Ez pártok feletti ideológiává vált és félő, hogy állami ideológiává válik.”

Az állam mi vagyunk

A SRI nemzetbiztonsági jelentése 1992-ről

Beszélő, 1993. augusztus 28.*

A Szeku hatalmának számbeli, intellektuális, technológiai fölénye mellett fontos tényezője a klientúra-rendszer, a maffia kialakulása, amely minden ideológiai változást, forradalmat, ellenforradalmat, választási győzelmet vagy vereséget vígan, rezzentelenül túlél.

Történelmileg példátlan helyzet van kialakulóban: a mai Romániában nem a titkosszolgálat a hatalmon lévő párt eszköze, hanem fordítva – a Virgil Măgureanu vezette Román Hírszerző Szolgálat (SRI) képviseli az ideológiát, a politikát meghatározó igazi hatalmat. Erre a következtetésre lehet jutni az 1992-es, 49 oldalas SRI-jelentés elemzése alapján.

„A SRI mindig is az alkotmányban rögzített elvekhez igazodott” – adja meg az alaphangot mindjárt a jelentés első mondata,

megfelelkezve látszólag arról, hogy a Román Hírszerző Szolgálat már az alkotmány megszavazása előtti másfél évben is létezett. Előre tudták volna, hogy mi lesz az alkotmányban? Sőt, eszerint nemcsak azt tudták, hogy mi lesz és mi nem lesz benne, hanem azt is, hogy hogyan kell értelmezni a cikkelyeket.

Igen, elképzelhető, hogy valóban tudták. Nincs igazuk ugyanis azoknak, akik az SRI-t csupán a Securitate utódának tekintik: többé-kevésbé eszköznek a pártállam kezében. Ma az SRI közelebb van a döntés centrumához, mint a titkosszolgálatok bármikor bármilyen országban. Nem ő a párt eszköze, hanem fordítva: a párt (pártok) eszköz az ő kezében. Nem a Nemzeti Megmentés Frontja (FSN) hozta létre az SRI-t, hogy megtartsa hatalmát, hanem fordítva: ez a csoport (Iliescu, Măgureanu stb.) teremti meg a FSN-t, a Románok Nemzeti Egységpártját (PUNR), a Nagy-Románia Pártot (PRM), később a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontját (FDSN) stb. Miután három hó-

* Saszet Ágnessel közösen; bővített változat.

napig az árnyékból vezette az országot, 1990. március végén, SRI néven, hivatalosan is megszületik a testület. Bár hatalma sokkal nagyobb, mint amikor még Securitate néven működött, eszközei sokkal kevésbé brutálisak – de rafináltabbak és hatékonyabbak.

Házi Szeku-ideológia

A Ceaușescu-korszakban lassan kialakult egy különleges, a pártéval nem elentétes, de nem is teljesen azonos Szeku-ideológia. Ennek egyik lényeges eleme a nacionalizmus. Persze, az RKP is nacionalista irányba tolódott 1964 után (vagy még hamarabb), de Szeku-körökben (és lapokban) ez a nacionalizmus nem felületes frázispuffogatást jelentett. Ideggyűlöletük egyrészt erősebb, másrészt kifinomultabb volt, mint a pártapparátusé: a pártapparatusikoknál komolyabban vették a nacionalizmust.

De kevésbé vették komolyan Ceaușescut. Felkészültek a jövőre: a poszt-Ceaușescu-korszakra. A 70-es, 80-as években azzal igazolták (talán önmaguk előtt is?) tevékenységüket, hogy az országot (szovjet, magyar, nyugati) „idegen veszély” fenyegeti, és akármilyen primitív módon is, de Ceaușescu ez ellen védekezik – a nemzet függetlenségét őrzi. Lassan kialakították sajátos nyelvezetüket, mentalitásukat és ideológiájukat, melyet a mai pártok sajátjukként használnak. De magánbeszélgetésben, kihallgatáskor a szekus tiszték már tíz évvel ezelőtt is így beszéltek az értelmiségiekkel.

Ennek az ideológiának alapelemei: a marxizmus-leninizmus gúnyos megvetése, a központosított nemzetállam kultusza; a nemzeti érzés, a nemzeti mentalitás, a „románizmus” kultusza, az állam és az ortodoxia (mint államvallás) egységének kultusza (ez utóbbi ’89 előtt burkoltan jelentkezett, hiszen a hivatalos ideológia ateista volt). Nacionalizmusuk elmélyültebb, felkészültebb volt, mint a pártaktivistáké. Tanulmányozták az összes fellelhető ideológiai, történelmi forrásmunkát, amely e hitüket erősíthette – persze szoros kapcsolatban a pártakadémia, a Ștefan Gheorghiu Intézet csoportjával.

1989 után a FSN, a PUNR, a PRM, a PSM és a FDSN különbözőképp hangsúlyozza ezeket az alapelemeket – de a különbségek ellenére e pártok ideológiája nagyjából azonos. Érdekes, hogy a Vasgárdát általában elítélik (Iliescu még Antonescut is), de a vasgárdista ideológia összes elemét – a forrás megjelölése nélkül – felhasználják. Még a legnyíltabban fasiszta PRM is baloldalinak tekinti magát, és elítéli a Vasgárdát. Bár a zsidókról, a cigányokról, a liberálisokról, a kapitalizmusról ugyanaz a véleménye és ugyanazok az ellenük felhozott érvei is.

Mindennek „sója”, 1989 előtt és után egyaránt, az idegengyűlölet és a félelem fenntartása. (1989 előtt már létezett az ortodox egyház *Telegraful Român* című lapja, amelynek nyelvezete és xenofób, történelemhamisító propagandája a *România Mare* és az *Europa* előfutára.)

Ez a Securitate-SRI-Iliescu-ideológia értelmiségi forrásból táplálkozott: elsősorban a Barbu–Vadim–Săptămîna-csoport, valamint Raul Șorban, Paul Everac, Ștefan Pascu és mások szellemiségéből. A pártapparátusban kulcs szerepe volt Dumitru Popescunak, aki 1968 körül főideológus volt, a személyi kultusz egyik kezdeményezője, pár évig Ceaușescu beszédeinek szerzője, később részben kegyvesztett. (Talán magabiztossága, önteltsége és stílusának túlságosan bonyolult, kissé misztikus jellege miatt vált ellenszenvessé a diktátornak, aki a sztálini, hagyományos tömondatokot kedvelte.) Meggyőződésem, hogy még a Ceaușescu-korszak sem volt teljesen monolit, működött egyféle ideológiai pluralitás. A felfogások, illetve klikkek – párt, hadsereg, Securitate – közötti rivalizálás érezhető volt.

A Szeku hatalmának, számbeli, intellektuális, technológiai fölénye mellett fontos tényezője a klientúra-rendszer, a maffia kialakulása, amely minden ideológiai változást, forradalmat, ellenforradalmat, választási győzelmet vagy vereséget vígan, rezzenéstelenül túlél. Tulajdonképpen egyetlen – szerencsére utópikus – lehetőség lett volna e maffia legyőzésére: ha '89 decemberében a népharag tömeglincseléssé fajul, és a szekusok, pártaktivisták tízezreit mérsárolják le, esetleg családjukkal együtt. Nem lett volna éppen demokratikus, humánus eljárás, de mert nem így történt, Románia 20–30 évet veszített, és kétséges, hogy ezt behozhatja-e valaha is.

A kulcsszó: geopolitika

De nézzük a Măgureanu-jelentés néhány részletét! „Bizonyos erők, amelyeknek érdekében áll a nemzetbiztonság mechanizmusának megbénítása, új politikai rendőrségnek állítják be az SRI-t, s így keltenek gyanakvással teli hangulatot ellene. Azzal vádolják, hogy felbontja a leveleket, lehallgatja a telefonokat és különböző pártok székházát, politikusaik lakását. Az SRI bizonyítani tudja, hogy kik követték el az efféle kihágásokat; a bűnösöknek semmi közük az SRI-hez – az erre vonatkozó bizonyítékokat hajlandó a közvélemény elé tárni”. (De nem teszi!)

A szélsőséges lapok (főleg az *Europa* és *România Mare*) propagandája szerint a Securitate megszűnése és az SRI megszületése között Románia a „kémek paradicsomává” vált. A SRI jelentése ugyanezt nem olyan primitív

módon állítja be, mint a fent említett lapok (és pártok), hanem csiszolt, tudományos elmélkedéssel, melynek kulcsszava a „geopolitika”. A 70-es, 80-as években a hangsúly azon volt, hogy Románia a szocialista tábor egyetlen független országa, s ezért különleges szerepe lehet a Nyugat és a szovjet tábor közti egyensúly és dialógus fenntartásában, illetve a Szovjetunió és Kína, Izrael és az arab világ kapcsolatában. A valóságban a Nyugat túlértékelte Románia függetlenségét, bátorította a fontosságátudat kialakulását, bár az ország semlegesként valóban betölthette a közvetítő szerepét Izrael és az arab világ között. Ma ezt a „geopolitikai” szerepet (fontoskodást) főleg azzal magyarázzák, hogy a stabil Románia a Nyugat és a polgárháborúban álló volt Jugoszlávia (illetve a volt Szovjetunió) között helyezkedik el.

A „geopolitikai szerep” mítoszához szorosan kapcsolódik a „kémek paradicsoma” legenda, mely kétszeresen is jó szolgálatot tesz. Egyrészt a „geopolitikai súly” vonzza a kémeket, elhárításukhoz erős titkosszolgálatra van szükség. Másrészt a centralizmus, a saját nagyipar, az elszigetelődés hívei a „kémözönnel” igazolják, hogy nincs is olyan nagy szükség a külfölddel való együttműködésre, a külföldi segítségre stb., hiszen az ország olyan gazdag természeti kincsekben, iparunk, technológiánk olyan fejlett, hogy a nyugati kémek mindent megtesznek a rájuk vonatkozó „titkok” megszerzéséért.

Etnikai kémelhárítás

Minden országnak megvannak a maga politikai, gazdasági, katonai államtitkai. De mit értsünk azon, hogy társadalmi, etnikai, demográfiai államtitok? Márpedig *valami* kell legyen, ha kémkednek utána: „információgyűjtés minden tevékenységi területről: a politikai, gazdasági, katonai, társadalmi, etnikai, demográfiai területről” – hangzik az SRI egyik feladatkörének megjelölése. Ezek szerint minden kutató, szociológus, antropológus, etnográfus stb. tevékenysége kémkedés? Ha az 1992-es népszámlálás etnikai rétegződésre vonatkozó adatai hitelesek, vajon miért fél az SRI az etnikai, demográfiai információk gyűjtésétől? Vagy talán ők tudják a legjobban, hogy a népszámlálás valós adatai nem azonosak a hivatalosan közöltekkel?

A gazdasági kémkedést mindenütt külön kezelik, csak hogy nem *abban* az értelemben, ahogy nálunk: „Külföldön élő román állampolgárok, különböző cégek képviselőiként hazatértek, és könnyűszerrel olyan technikai dokumentációk birtokába jutottak, amelyek állami vagy hivatali titkoknak minősülnek”. E sorok mögött nem a régi beidegződések húzódnak meg (v. ö. ügynök-mánia), hanem új érdekek. A hatalom berkeiben is megoszlanak ugyanis a

vélemények a privatizációt, a külföldi hiteleket, a román–külföldi vegyes vállalatokat illetően. Nyíltan persze senki nem ellenzi a külföldi cégekkel való együttműködést, de ezt lehet szavakban támogatni, és a valóságban meggátolni. Elsősorban azzal, hogy megakadályozzuk a külföldi céget abban, hogy mielőtt befektetne egy román társaságba, adatokat szerezzen annak értékéről, technológiai felszereltségének szintjéről stb. Csakhogy ez Romániában „titoknak” minősül. A gazdasági titok az SRI-jelentésben egyértelmű politikai opciót jelent: meggátolni vagy legalábbis fékezni a külföldi cégek befektetéseit, főleg vegyes vállalatok alakulását.

Egyes külföldi partnereknek ráadásul „az a szándékuk, hogy csupán az ország bizonyos térségeiben fektessenek be”. Ezt a kitételezt csak azzal a közismert, a nemzeti kommunista sajtó (és pártok) által keltett hisztériával lehet magyarázni, hogy az idegenek (főleg magyarok) felvásárolják az országot. Erdély például az ország nyugati része, a szállítási költségek kisebbek, első pillantásra mi sem természetesebb, mint hogy a nyugati cégek oda akarnak befektetni. Az SRI azonban átlát a szitán, a befektetők gazdaságilag akarják Erdélyt uralni, és ez csupán az első lépés – nos, tudjuk, mihez.

Bár a Securitate és feltételezhetően a SRI is szoros kapcsolatban állt, illetve áll az arab terroristamozgalmakkal, a jelentés ismételten figyelmeztet a külföldi terroristák romániai tevékenységének veszélyére; két esetben azt is kimondja, hogy arab terroristákról van szó.

„Paramilitáris edzőtáborokat azonosítottunk Erdélyben, amelyekben nagyszámú fiatal román állampolgár tartózkodott.” A romániai újságolvasó tudja, hogy „az RMDSZ terroristaakciójáról” van szó: ezekről az úgynevezett paramilitáris felkészítést végző táborokról régóta ír a *România Mare* és társasága. Konkrétan a cserkészmozgalmat említik példaként.

Egy bekezdés figyelmeztet a veszélyre, hogy: „A volt jugoszláviai események erősíthetik az intoleranciát és fanatizmust a romániai interetnikai kapcsolatokban”. Ennek épp a fordítottja igaz, a jugoszláviai háborúskodásnak az ország összes nemzetisége egyaránt vesztese – ez az elrettentő példa csak fékez. Senkit sem lelkesít, bátorít, sem a jogvédő kisebbségeket, sem a többségi nacionalisták legszélsőségesebb szárnyát.

A nagy leleplezések

Az SRI elhatárolja magát a Securitatétól. Sőt, leleplezi bűneit. A jelentés szerint dossziét készítettek Alexandru Drăghici (Ceaușescu régi barátja – később, utolsó éveiben riválisa) bűneiről. Szép. Ezeket 1968-ban már

Ceașescu is megtette – a pártkongresszuson. „160 volt szekus tisztet azonosítottak, akik 1948–1964 között törvénytelenséget követtek el.” Nevek azonban most sem kerülnek nyilvánosságra, csak általában van szó törvénytelenégekről, holott épp ebben az időszakban (és később is) a Szeku emberek tíz és tízezreit tartóztatta le, kínozta meg, gyilkolta le.

Az 1948–1964 közötti időszak megítélése más szempontból is kérdéses. Ebben a korszakban Románia még a szocialista tábor hű tagja. 1964-ben Dej eltávolodik a Szovjetuniótól, és az úgynevezett nemzeti kommunizmus útjára lép. Ekkor távolítják el a Securitatéból az utolsó „idegen” elemeket, azaz a magyarokat és a zsidókat. Ekkor kezd csökkenni a volt illegális kommunisták befolyása (akik feltehetően internacionalisták és szovjetbarátok) a pártban is, és megjelennek „az újtörökök”, a fiatal, skrupulus és hit nélküli aktivisták.

Az „1946 és 1964 között elkövetett törvénytelen cselekedeteket, visszaéléseket” említő szöveg nem mondja ki, csupán sugallja, hogy a Securitate csak a szovjethű korszakban „rosszalkodott”. Már Ceașescu hatalomra jutása előtt egy évvel, a nemzeti kommunizmus szolgálatába szegődve, jó fiú lett.

A SRI a Securitate által üldözött személyek erkölcsi és anyagi elégtételeként 75 000 (!) kérvényt intézett el – állítja a jelentés, csakhogy ezek közül a közvélemény, a sajtó egyetlen konkrét esetről sem hallott. Közismert művészek annyit sem tudtak elérni, hogy elkobzott verseiket, kézírataikat visszakapják!

Itt ugye lép Măgureanu mester. Több volt szocialista országban úgy döntöttek, hogy túl sok feszültséget okozna a dossziék nyilvánossá tétele. Măgureanu viszont a volt NDK példájára hivatkozva azt indítványozza, hogy mindenkinek joga legyen tanulmányozni saját iratcsomóját. Aztán az indítvány így folytatódik: „amennyiben természetesen van ilyen dossziéja az illetőnek” (ezt persze ők tudják – illetve döntenek el), és „amennyiben ez nem sérti más személyek jogait és szabadságát”. Hát persze, hogy sérti – a kihallgatókét és feljelentőkéét! „És amennyiben nem sérti a nemzetbiztonság érdekeit” – amit természetesen ugyancsak ők döntenek el.

A hírszerzés veszélyei

Măgureanuék szerint 1990-ben több destabilizációs kísérlet is volt: az utca nyomását felhasználva próbáltak egyesek politikai döntéseket kikényszeríteni stb. Hogy mit történt Marosvásárhelyen 1990 márciusában, Bukarestben 1990 júniusában, arról nem esik szó – jelentéktelen incidensek voltak. *Jelezték* viszont a Zsil völgyi helyzetet (amely a szeptemberi újabb bányászlatogatással, majd a Petre Roman-kormány megbuktatásával végződött).

Tehát „jelezték”. Nem ők szervezték. Sőt! Nincs túl jó véleményem Petre Romanékról, de feltételezem, ha jelezték volna nekik a veszélyt, hogy az elégedetlen bányászok Bukarest felé készülnek, megtették volna az ellenlépéseket. Aki 1991 szeptemberében követte az eseményeket, egyben biztos lehet: Petre Roman és társai ügyetlenül és felkészületlenül rögtönöztek. Tehát senki sem figyelmeztette őket – főleg nem Iliescu barátja, Măgureanu.

„Az SRI dokumentumokkal leplezte le 75 személy tevékenységét, akik erőszakos cselekményekre buzdítottak, a rendet és a csendet háborították, továbbá 48 személy tevékenységét, akik saját autójukkal vettek részt az eseményekben.” Milyen eseményekben? Kik? „Ezeknek többsége 1990 júniusában, augusztusában és decemberében is részt vett a zavargásokban.” Kik? Mit csináltak? Júniusban volt, tudjuk, a bányászlátogatás. Júliusban újabb kemény ellenzéki tüntetésre került sor. Ezt a hónapot nem említik. Augusztus eseménytelen hónap. Decemberben tán a forradalom első évfordulójára emlékező tüntetést tekintik zavargásnak?

Furcsa, hogy nem említik 1990 novemberét sem, pedig ez volt az év legnagyobb tömegmegmozdulása (az 1987-es brassói zendülésre való megemlékezés a Polgári Szövetség szervezésében), és a választások után egyedül ez veszélyeztethette volna a hatalmat – ha december 21-én megisméltődik. Akár újabb forradalom is kitörhetett volna. 1989 első évfordulójára azonban (és ez talán valóban az SRI „érdeme”) a november 15-i tömegnek egytizede sem gyűlt össze.

Titkok és szekták

„Az SRI megállapította [nem felfedezte, kinyomozta, mint más titkosszolgálatok!], hogy úgynevezett kultikus nemzetközi szervezetek más, nem csupán vallásos célból tevékenykednek.” „Azonosítottuk az ilyen szervezetek küldötteit, akik nyilvános összejöveteleken a közrend felbolygatására uszítottak.” A nevek azonban megint elmaradnak. Az újabb idézetekből azonban kiderül, hogy mit is ért az SRI veszélyes szekták alatt: „Külföldről irányítanak nacionalista akciókat abból a célból, hogy az etnikailag és konfesszionálisan érzékeny [!] zónákban feszültségeket keltsenek (Bánát, Erdély és Moldova észak-keleti része).” Ködös. Tudjuk, léteznek a világon valóban veszélyes fanatikus szekták, amelyek például kollektív öngyilkosságra buzdítják híveiket, de ha efféle szekta megjelent volna Romániában, miért nem nevezi néven a jelentés? Miért nem beszél konkrét jelenségekről, például a valóban létező sátánista szektákról?

„Bizonyos vallásos közösségekbe szélsőséges felfogású elemek szivárogtak be, ott disszonanciát keltenek a román szellemiség tradicionálisan ortodox-keresztény jellegének és hatásának csökkentése érdekében. Külföldi irányítással és befolyással vallásos törekvéseket támogatnak többféle módon, főleg pénzügyi-anyagi segítséggel. Jelenleg Romániában több külföldről pénzelt akció folyik, amelyek célja a lakosság olyan vallásos hithez való vonzása, amely idegen a nemzet szellemétől, és ezáltal végeredményben fontos társadalmi rétegek válnak ki a hagyományos társadalomból.”

A szektaellenes kirohanás nemcsak a Ceaușescu-féle homogenizálás szellemét idézi fel, hanem izolacionista politikáját is. A szóban forgó „szekták” „ügynökei” sokszor adventista, metodista és baptista prédikátorok, akik a „Nyugat leheletét” hozzák magukkal: „Egyes vallásos szekták olyan disszidens, intoleráns csoportokat hoztak létre, amelyek fanatizmusa vagy szélsőségesége már konfliktusban áll az ország törvényeivel.” (Milyen törvényeivel?) Az a tény, hogy egyetlen úgynevezett szektát, vallási irányzatot sem neveznek nevének, miközben az ortodoxiát féltik, azt jelzi: minden veszélyes, ami nem ortodox.

Középtávú veszélyek

Az SRI-jelentés hosszan ecseteli a vasgárdista veszélyt. Múltbeli tevékenységüket is károsnak tekinti, de egyetlen célzást sem tesz azokra a pártokra, újságokra, amelyek a vasgárdista ideológia (xenofóbia, antiszemitizmus, Nyugat-ellenesség, nyílt elvi demokráciagyűlölet) összes elemét felhasználják, gyakran kommunista-egalitarista jelszavakkal keverve, de nem nevezik magukat vasgárdistáknak. A Marian Munteanu-féle Mișcarea pentru România (Mozgalom Romániáért) és a Radu Sorescu által vezetett Noua Dreapta (Új Jobboldal) többé-kevésbé vállalja a folytonosságot a Vasgárdával. De ezek a pártok, mozgalmak – legalábbis egyelőre – vérszegények, és nincs tömegbázisuk. A Mozgalom Romániáért körülbelül tízezernyi szavazatot szerzett, ez a szavazatok kb. 0,4%-át jelenti. A PRM, a PSM és a PUNR együtt kb. 13–14%-ot. Honnan is ered tehát a szélsőséges veszély? A nyílt vasgárdistáktól (0,4%), vagy a *vasgárdista* szót kerülő fasiszta-kommunistáktól (13–14%), netán az Iliescu-féle FDSN-től (53%)?

Pár héttel az SRI-jelentés nyilvánosságra kerülése után Iliescu elnök nyílt levélben kéri fel a főügyészt, lépjen fel a szélsőséges, Vasgárda típusú pártok, lapok ellen. Természetesen nevének nevezi a Munteanu- és Sorescu-féle pártokat (Mișcarea pentru România, Noua Dreapta), de még csak célzást sem tesz

Vadim Tudorra és társaira. Hogy az SRI csupán Iliescu elnöknek lenne alárendelve – alaptalan vád. Pusztá véletlen, hogy régi barátok '89 decemberében (vagy már régebben?) szorosán együttműködtek, pusztá véletlen, hogy a szélsőségességről, a fasizmusról ugyanaz a felfogásuk.

A jelentés azt állítja, hogy „a sovén, irredenta megnyilvánulások fejlődése és az autonomista jellegű cselekedetek” miatt „legalábbis középtávon fennmarad a nemzetbiztonság elleni konkrét fenyegetettség”. Hogy mi is az a sovén irredentizmus, világos. De melyek az „autonomista jellegű cselekedetek”? Ez a kifejezés az egyetemi önrendelkezéstől Erdély autonómiájáig sok mindent felölel: mindazt, aminek veszélyétől az SRI kénytelen megvédeni a nemzet biztonságát.

Természetesen demokratikus módszerekkel és a törvény betartásával. Hogy mi a demokratikus módszer és mi a törvény szelleme azt, nyilvánvalóan, az SRI állapítja meg. Elegáns, diszkrét, árnyalt formában, hiszen a jelentés lényegi üzenete: „l'état c'est nous”.

Hírszerzői jelentés helyett blabla

A SRI nemzetbiztonsági jelentése 1993-ról

(Részlet politikai naplóból – 1994. szeptember–december)

Romániában több titkosszolgálat létezik. Ezek közül egyedül a SRI-t rendelték alá a parlamentnek.

Az új jelentés eddigi álláspontunkat erősíti, újabb közvetett bizonyítékokkal szolgál arra, hogy a SRI döntő, politikát befolyásoló hatalmi központ. A SRI állapítja meg – és ezt a jogát még a parlamenti el-

lenzék sem kérdőjelezi meg –, hogy melyek a veszélyes vallások, szekták, az autonómia érdekében politizáló törekvések és így tovább.

Érdemes idéznünk a jelentés első pár oldalának fontoskodó, pseudo-tudományos bugyutaságaiból: „Ebben az évben 4,7%-kal átfogóbb tartalmú információk alapján készítettük a jelentést, mint a tavaly. Az adatok 31,82%-a gazdasági jellegű kérdésekre, 24,73%-a szélsőséges, revizionista, szeparatista jellegű törekvésekre, 23,21%-a kémkedésre, 6,81%-a az ország területi egységének fenyegetettségére, 5,15%-a titkos szervezetekre, továbbá 3,08%-a a terrorizmusra vonatkozik”.

Ugyan hogyan képesek az információkat kvantifikálni? Măgureanuék vajon oldalszámban, sorokban mérik az adatokat? Egy pár sornyi hírszerzői jelentés – teszem azt az államelnök elleni merénylet tervéről – százalékban kevesebbet ér annál a hosszas gazdasági elemzésnél, amely végeredményként azt mutatja, hogy egy kisvárosi üzemből mennyivel csökkent a termelékenység?

De lássuk a jelentés tartalmát is.

A földalatti gazdaság termelési volumene a bruttó nemzeti össztermék, a GDP 38%-ára rúg. „Nemzetbiztonsági szempontból a legnagyobb veszélyforrás a gazdaság. A SRI olyan modernizálási terveket azonosított, amelyeket külföldi cégek kívánnak megvalósítani a nukleáris energetika, az ásványkincsek, a hadiipar, a kommunikációs részleg területén, s amelyek túrheteránságul korlátozzák a román állam jogkörét” – állapítja meg a jelentés. Éljen a fő érték – a mindenható nemzetállam!

A szöveg hangsúlyozza, hogy Románia stabilitására és nemzetbiztonságára nézve az európai és euro-atlanti struktúrákba való belépés halogatását tekinteti fő veszélynek! Fura és ellentmondásos. Hiszen a SRI tevékenysége, mint azt a jelentés legtöbb fejezete bizonyítja, éppen az európai csatlakozás folyamatát gátolja.

Külön rejtély a SRI-alkalmazta nyelvezet – valóságos *új nyelven* írt maszlag. Feltételezem, elég jól tudok románul, de ezt a szöveget képtelen lennék akármilyen szabadon is lefordítani. Érdekes lenne, ha egy nyelvész és egy pszichológus közösen tanulmányoznák azt. (Talán Năstase stílusa a prototípusa ennek az új bikkfanyelvnek.) Néha úgy tűnik, odáig fejlesztették ezt a pszeudokommunikációt, hogy már önmagukat is becsapják. Sajnos az ellenzéki politikusok és újságírók egy részét is.

A SRI sajtókonferenciája váratlan meglepetéseket hozott. Kiderült, hogy a jelentés amúgy is kevés konkrét adata sem felel meg igazán a valóságnak. De a legfigyelemreméltóbb Virgil Măgureanu freudi elszólása volt annak kapcsán, hogy megalakult a parlament SRI működését ellenőrző szakbizottsága: „Végre itt a parlamenti tevékenységet ellenőrző bizottságunk!”

Kissé túl sok a baki.

Annak idején azt hittük, hogy Romániában az egyetlen jól működő intézmény a Securitate. Úgy tűnik, a SRI kevésbé profi – vagy esetleg a Securitatéval szemben is „illúzióink” voltak? Sokat írnak, beszélnek a SRI-ről, tudunk róla egyet s mást. De ne feledjük, hogy Romániában több titkosszolgálat létezik. Ezek közül egyedül a SRI-t rendelték alá a parlamentnek. A többi hírszerző szolgálatot, például a honvédelem és a belügy titkosszolgálatait csak a Legfelső Védelmi Tanács koordinálja. Ezeknek a tevékenységéről pedig semmit se tudunk – még csak pletykaszinten sem.

A SRI nézőpontja az 1989. decemberi sajnálatos eseményekről

(Részlet politikai naplóból – 1994. október)

A hírekkel az a baj, hogy csak akkor lehet megkülönböztetni őket az álhírektől, amikor információ-tartalmuk banális.

A SRI jelentőségét felesleges bizonygatni. Az ellenzékiek köztudatában legalábbis a SRI rövidítés csupán a Securitate új elnevezése, a szervezet fő feladata az Iliescu-rendszer fenntartása. Ez, lényegében, igaz, de nem ilyen egyszerű. A

SRI és Ion Iliescu viszonya szoros ugyan, de hogy ki kinek és milyen mértékben alárendeltje – az homályos. A Securitatében is működtek rivális klikkek. A SRI nem vette át gépiesen az egész Securitate-szervezetet, és főleg nem a régi hierarchia szerint szerveződött.

A téma kényes, hiszen a SRI-vel kapcsolatban semmiféle biztos információra nem támaszkodhatunk. Hírek, álhírek, elemzések állnak rendelkezésünkre. A hírekkel az a baj, hogy csak akkor lehet megkülönböztetni őket az álhírektől, amikor információ-tartalmuk banális. Az elemzésekkel az a baj, hogy szerzőiket túlságosan befolyásolják a másodrangú ponyva-kémregények. Úgy tűnik, hogy a hatalom csúcsain hatalmi harc folyik, és ha a most rendelkezésünkre álló ismeretek alapján kevés következtetést is tudunk levonni, elképzelhető, hogy a közeljövőben egy-két új információ, esemény mozaikszerűen kiegészíti az egész képet.

Másrészt, ha egy társadalmat meg akarunk érteni, lényeges elemnek kell tekintenünk a tévhiteket is. Ha ezekben sokan hisznek, politikát befolyásoló tényezőkké válnak. Véleményünk szerint a létező hatalmi harcnak sokkal kevesebb ideológiai eleme van, mint egyesek képzelik (nem a reformisták és a neokommunisták harca folyik), és sokkal kevesebb a külső befolyás is. (Romániában nem Moszkva, illetve a Nyugat ügynökeinek és a jó román hazafiaknak a küzdelme zajlik).

A cím is eredeti: nézőpont helyett jelentést vártunk volna!

A „nézőpont” egyértelműen politikai célokat szolgál, szó sincs a valóság, vagy legalább a fehér foltok egy részének feltárásáról. Ami a tényeket illeti, majdnem semmi újat nem tartalmaz. Ami érdekes és elgondolkoztató, az az események magyarázata, sok esetben csupán célzások, utalások formájában. Lényegében a Securitate-barát PRM és elvtársai százszor elismételt elméletét igazolgatja: 1989 decemberében nem forradalom vagy népfelkelés volt (illetve, ha létezett is ilyen összetevő, az jelentéktelen, véletlenszerű volt), hanem a nagyhatalmak és Magyarország, illetve ezek titkosszolgálata által szervezett összeesküvés zajlott.

Ezt viszont olyan profi módon szervezték, hogy semmi nyom, bizonyíték nem maradt. De sokan mesélik, hogy X helységben gyanúsán sok orosz „turista” járkált a válságos időszakban, bár számukat nem tudni és egyetlen nevet sem sikerült azonosítani. És így tovább. Mindez harmadosztályú ponyvának is olcsó, hiszen közismert, hogy rendkívül kevés külföldi járt akkoriban Romániában, és ezeket úgy figyelték, hogy arról is idejében értesültek a szervek, ha egyiküknek teszem azt, székrekedése volt – bocsánat a triviális hasonlatért.

Ami a forradalmárokat illeti – már legalábbis azokat, akik Bukarestben, december 21-ről 22-re virradó éjszaka kitartottak – a SRI szakértői azzal intézik el bátorságukat, hogy „valakik” kábítószerrel adtak be nekik, ami megszüntette félelemérzetüket. Tehát nem hősök voltak a tüntetők, csupán elkábult tudatlanok. Érdekes, hogy még hipotézist sem állítanak fel arról, kik is lehettek azok, akik e szert beadták nekik. Továbbá a forradalmárok jó fiúknak tűnnek mindaddig, ameddig teljesen békésen tüntetnek, de ahogy erőszakosabban lépnek fel, mindjárt huligánoknak nevezzük őket. Állítólag az erőszak felesleges volt. Măgureanu úrék szerint minden békésen is megoldható lett volna. Ha közlik Ceaușescuval, hogy egy békés csoport tüntet ellen, bocsánatot kér, s bizonyára gyorsan lemond.

No de komolyra fordítva a szót, annak az elméletnek, hogy az 1989 decemberében bekövetkezett események külföldi kémszervezetek tökéletesen megszervezett akciója volt, van egy szépséghibája. Olyan még nem fordult elő, hogy több nagyhatalom közös akcióval megbuktasson egy diktátort, de meg se próbálja saját emberével vagy csoportjával helyettesíteni. Ha 1989 külföldről szervezett puccs lett volna, egyértelmű lenne, hogy Iliescu volt a kiszemelt utód. De ilyesmiről a jelentésben szó sincs. Sőt, semmilyen összefüggésben nem említi Iliescu nevét! Pedig akár puccs volt 1989, akár spontán felkelés, akár mindkettő elegye, valami szerepe mégiscsak volt Iliescu úrnak az események alakulásában. Tehát: a SRI szerint a gonosz külföldiek felfordulást idéztek elő, elkergettették Ceaușescut és attól kezdve semmibe se pró-

báltak beavatkozni, az utána következő hatalmi elit teljesen spontánul, a nép segítségével veszi át a hatalmat. Szép és egyszerű. Túlságosan is az.

Úgy is lehet tehát tekinteni e jelentést, mint nagyon diszkrét fenyegetést Iliescu ellen. Egyelőre beadjuk ezt a gyermekmesét, amelyben a puccs elméletét támasztjuk alá a spontán forradaloméval szemben (amely verzió Iliescunak kedvezőbb lenne, hisz nem kérdőjelezné meg legitimitását), és nyitva hagyjuk a kérdéseket, amelyekre bármi is a válasz, Iliescunak kínos.

A jelentés óvatos, megértő a hadsereggel, a rendőrséggel, a Securitatéval szemben. Árnnyaltan jelzi a többségi koalíció új politikai taktikáját. A külföldi, szovjet, orosz, jugoszláv, német és magyar „ügynökök” közül néhányat meg is nevez, de az illetőkről rendszerint kiderül, semmi közük az egészhez. De ha nincs bizonyíték, miért tesznek említést róluk egy titkosszolgálati jelentésben? Propagandacélból. Tudják, hogy a lakosság nagy része oroszgyűlölő és összeesküvéselmélet-, illetve kémkedés-mániában szenved. A sorok közt fog olvasni, és úgy fogja érteni: íme, még egy bizonyíték arra, hogy 1989 az oroszok összeesküvése volt, de hát diplomáciai okokból a SRI nem tárhatja fel a teljes igazságot.

Magyarveszély és kolerajárvány

A SRI 1994-ről szóló nemzetbiztonsági jelentésének parlamenti vitájáról
(Részlet politikai naplóból – 1995. november–december)

Érdekes, hogy a Măgureanu által a parlamentben felolvasott SRI-jelentés sokkal határozottabb hangon bírálta a kormány tevékenységét, mint a szöveg „hivatalos”, közzétett változata: többek közt a környezetvédelem elhanyagolásáról, az egészségügyi ellátás színvonalának gyengüléséről is szólt.

Sokan támadják a SRI-t legutóbbi jelentése kapcsán. Nem osztom e véleményt. Félreértés ne essék, nincsenek különösebb illúzióim a SRI-t, illetve Măgureanu professzort illetően. Ezúttal viszont nem egy ideálisan demokratikus ország titkosszolgálatával hasonlítom össze jelentését, titkosszolgálati tevékenységét – hanem azzal a teljesítménnyel, amit tőlük egyáltalán elvárhatunk. Az adott helyzethez képest a Măgureanu-vezette SRI jelenleg pozitív szerepet tölt be. Szokatlan nyíltsággal támogatja a PDSR-Iliescu csoport viszonylag reformistább, nyugati orien-

táltságú politikáját, illetve küzdelmüket a szélsőséges pártok ellen.

Ha „magyar szemmel” olvassuk a SRI 1994-ről szóló jelentését, s főleg ha nem olvastuk a régebbieket (vagy megfeledkeztünk róluk) – akkor jogos a felháborodásunk. De ha összehasonlítjuk a mostani szöveget a régebbi SRI-jelentésekkel, és ha tekintetbe vesszük a mai hatalom kényszerpályáját (lassan és diszkréten próbál eltávolodni és elválni a szélsőséges nacionalista pártoktól, de részben meggyőződésből, részben választási taktikából nem mondhat le a nacionalista ideológiáról, csupán annyit tehet, hogy civilizáltabb formába csomagolja azt), akkor akár elégedettek is lehetünk.

Nem kívánok idézni sem ebből a jelentésből, sem a régebbiekből, elsősorban irtózatosságot terjedelmük miatt. A különbség ugyanis nem az, hogy mit állítanak most és mit írtak régebben, a különbségek árnyalatokban mutatkoznak meg: mekkora hangsúlyt fektettek, hány sort, paragrafust szántak régebben,

illetve hányat szántak most az ún. „magyar veszély”-nek. Nem szó szerint, hanem a sorok közt kell olvasnunk a jelentéseket.

Ebben az olvasatban a jelentés üzenete kissé leegyszerűsítve a következő: létezik ugyan magyar revizionista, szeparatista mozgalom, de olyan kevés híve és támogatója van, hogy nem jelent valós veszélyt a nemzetbiztonság, illetve az ország területi épsége szempontjából. E „veszélynél” sokkal nagyobb teret szentel és nagyobb jelentőséget tulajdonít Măgureanu professzor műve az ország katasztrofális gazdasági helyzetének. És elsősorban a Nicolae Văcăroiu-kormány tevékenységét bírálja, természetesen sorok közé bújtatott célzások formájában, de világosan leszögezi, hogy az ún. „földalatti gazdaság” a GDP körülbelül 35–45%-ára rúg.

Érdekes, hogy a Măgureanu által a parlamentben felolvasott SRI-jelentés sokkal határozottabb hangon bírálta a kormány tevékenységét, mint a szöveg „hivatalos”, közzétett változata: többek közt a környezetvédelem elhanyagolásáról, az egészségügyi ellátás színvonalának gyengüléséről is szólt. A SRI idejében figyelmeztetett a járványok veszélyére, nyáron például a kolerajárványra; felhívta az Egészségügyi Minisztérium figyelmét a teljességgel hiányzó megelőző intézkedésekre – így Măgureanu. Kissé szokatlan, már-már komikus, hogy egy titkosszolgálat éppen a kolerajárvánnyal foglalkozzon. Erre az egyetlen lehetséges magyarázat, hogy úgy tűnik, a SRI járvány- és nemzetbiztonsági szempontból egyaránt veszélyesnek tartja a Văcăroiu-kormányt.

- *Mintha mindezzel Măgureanu már 1995 végén Iliescu tudtára adná, hogy a demokratikus váltás előkészítésén dolgozik.*

Románia: aláaktázott terület

Beszélő, 1996. március*

Az idei romániai választások tétje immár nem az ellenzék-hatalom párharcának eredménye, hanem a reformista és az izolacionista erők belső harcának kimenetele lesz: választhatunk az „emberarcú” reformszekusok és a vasgárdista-kommunista szekusok között.

lők, a demokrácia sem okoz bonyodalmat, a többség akarata olyan programozottnak tűnik, mint egy számítógép.

Ebben az országban a hatalom általában már a hatalomátvétel előtt is hatalom gyanánt működik, amitől olyan meghitt lesz a választási ceremónia. A két világháború közti Romániában (ami számos ellenzéki kedvenc nosztalgiaszáma) is mindig az uralmon lévő párt nyerte meg a választásokat. Igaz, hogy ez az „alternatíva diktatúrájával” valósult meg, a két történelmi párt (liberális és parasztpárt) stafétaváltással kormányzott – a király olykor feloszlatta a parlamentet, az ellenzéki pártot bízta meg ideiglenes kormányzással az új előrehozott választások lebonyolítása céljából – az új kormánypárt pedig leleményesen szervezte meg a választásokat, és győzött. 1947 után aztán ment az alternatíva, maradt a diktatúra.

Az idei romániai választások tétje immár nem az ellenzék-hatalom pár-

Románia története a tapintatosan „decemberi eseményeknek” becézett államcsíny és forradalom koktél óta leginkább a tücsök és a hangya meséjéhez hasonlítható. Az ellenzéki tücsök csak énekelt, tüntetett dalolásával, miközben a hatalom (és a leendő hatalom) hangyái szorgalmasan gyűjtögették a dossziékat, jól jönnek azok még olyan választások esetén, amikor az eredményt a kulisszák mögött folyó csetepaté és kölcsönös zsarolgatás dönti el. A látványosság kedvéért azért van választási kampány, talk-show meg hason-

* Saszet Ágnessel közösen; bővített változat.

harcának eredménye, hanem a reformista és az izolacionista erők belső harcának kimenetele lesz: választhatunk az „emberarcú” reformszekusok és a vasgárdista-kommunista szekusok között. Ki hitte volna akár csak egy évvel ezelőtt is, hogy a végén az Iliescu–Măgureanu-párosnak drukkolunk majd – Corneliu Vadim Tudor ellenében? Mindhárman a Ceaușescu-rendszert szolgálták, de míg Măgureanu, a román titkosszolgálat (SRI) jelenlegi főnöke, a demokratikusabb érzelmű reformerek közé tartozik, Vadim, az izolacionista erők vezére és eszköze, klikkjével a fasizálódás felé taszította Romániát. Iliescu különleges eset, állítólag emberségesebb volt a kor pártaktivistáinál, amit egyesek téves módon reformtörekvésnek vélték.

A három „főszereplő” háborúja az utóbbi hetek legnagyobb belpolitikai botránysorozata volt.

Kis jellemrajz Vadimról, Măgureanuról és Iliescuról

Egy pszichológus, aki közlőről és régóta ismeri e történet szereplőit, így emlékszik vissza: „C. V. Tudor gyenge tanuló volt, de korán kezdett el közölni. Közutálatnak örvendett szakmai körökben is. Annál korábban nyilvánult meg beteges szereplési vágya, például a KISZ gyűléseken. Amikor egy tanár arról faggatta a diákokat, ki miért döntött választott szakja mellett, Vadim felállt, és kijelentette: 'Én zseni akarok lenni!'”

Măgureanu a Ștefan Gheorghiu pártakadémián tanított. Jó szakemberként tartották számon, kiváló cikkeket írt. Nyíltabban beszélt másoknál, kerülte a pártzsargont. Jelenleg is szociológiát ad elő a bukaresti egyetemen. Kollégái is értékeli kurzusát. A bukaresti egyetem amúgy meglehetősen intoleráns és ellenzéki beállítottságú diákjai is megkedvelték. SRI igazgatói címe miatt előbb ellenségesen fogadták, de aztán profizmusával, humorérzékével, nyitott gondolkodásmódjával megnyerte őket. Szerintem Măgureanu nem a hatalom megszállottja. Ha ilyen keményen küzd, annak célja az, hogy jobb morderbe akarja terelni a dolgokat. Én az iskolában még Asztalos Imre néven ismertem meg. Így szerepel az 1963-as Securitate-dokumentumokban is, illetve felváltva és találomra hol Asztalos Imre, hol Asztalos Virgil néven. Később vette fel édesanyja családnevét – a Măgureanut. Iliescu gondolkodásmódja távolról sem olyan nyitott, mint Măgureanué. „Jó szándékú – de kisebb kaliberű személyiség” – ismerte félre a szakember Măgureanu jellemét, ami azt jelzi, hogy a SRI igazgatója képes a szerepjátszásra.

Iliescu még a 70-es években azzal alapozta meg reformer-hírét a pártapparátusban, hogy modorával, a többi apparatcsikkal ellentétben, nem utánóz-

ta Ceaușescu, hanem feltűnően udvarias volt. Ez, abban a környezetben, ahol mindenki igyekezett a lehető legdurvábban viselkedni, a liberalizmus és a nyitottság látszatát keltette. Ráadásul a Szabad Európa Rádió román nyelvű műsora még a 80-as években közrejátszott „ellenzéki” imázsának építésében. Nagyon leegyszerűsítve: a hallgató benyomása az volt, hogy ugyan azt sem lehet tudni, kiféle-miféle ez az Iliescu, de annyit igen, hogy ő jön.

Iliescu szinte betegesen retteg: az elnöki Cotroceni-palotába való belépéskor még a diplomatakat, politikusokat is szigorúan ellenőrzik. Ezzel szemben Măgureanu, akinek pedig épp elég ellensége van, nem fél, nem biztonság-mániás. Például, amikor hivatalában tévéinterjút ad, senki, még egy kérdés erejéig sem vizsgálja, mi is van a technikusok ládáiban, pedig kamerák, reflektorok és más effélék helyett akár géppisztolyok vagy kézigránátok is lehetnének bennük. Măgureanu félelme a magyar irredentizmustól őszinte érzésnek tűnik. Egy megbízható baráti közlés szerint magánkönyvtára anyagának fele kizárólag a magyar revizionizmus témájával foglalkozik.

Vadim hadat üzen

Corneliu Vadim Tudor, a Nagy-Románia Párt elnöke, pár éven át jól bevált Iliescu szövetségeseként. Ideálisan végezte feladatát: az ellenzéki és a hatalmi körök reformpolitikusaik lejáratását, bemocskolását. A *România Mare* hetilapban rágalomhadjáratot indított Gheorghe Robu főügyész ellen (1990-ben Robu felelősségre szeretne vonni a decemberi események néhány bűnösét). A főügyész bukott. Vadim kampányt indított Petre Roman miniszterelnök ellen, mivel a miniszterelnök elkezdett a Nyugattal szemezgetni (amúgy Petre Roman volt a később párttá fajuló *România Mare* című hetilap egyik „szülőapja”); az 1991-es bányászhadjárat következtében a miniszterelnök megbukott. Nicolae Spiroiu hadügyminiszter demokratikus nézeteket vall, Vadim rágalomhadjáratot folytat ellene, Spiroiu bukik. (Öt év alatt Vadim és munkatársai ellen több mint 100 pert indítottak. Vadim néhány pert megnyert – de a legtöbbet halogatják. Munkatársai viszont az elmúlt évben sorozatosan vesztek el az efféle pereket. Jogászok szerint a Vadim ellen indított eljárások bőségesen kimerítik a törvény rágalmazásra, becsületsértésre, faji uszításra, zsarolásra vonatkozó majd’ mindenik paragrafusát.)

1995-ben azonban Iliescu a nyugatorientáció, az integrálódás mellett döntött – legalábbis kijelentések szintjén. Útjaik elváltak.

„Kiismertem ezt az alja gengszterfajtát; ezek bárhol másutt már rég rács mögé kerültek volna. Egyeseket sikerült megbuktatnom, azokat, akiknél ki-

sebb volt a tét. A többit nem engedi Iliescu, minden bizonyíték ellenére sem. Nem akad kerek e világon olyan államfő, aki több visszaélést és törvénysértést követett volna el, mint ő” – írja Vadim a *România Mare* egyik legutóbbi számában.

Vadim indul a '96-os elnökválasztáson, kampányol Iliescu ellen. Iliescu – akit eddig „angol telivér romának” könyvelt el a közvélemény (hiteles idézet az első választási kampányból!) – most cigánnyá vedlik. „Iliescu elnöknek bibircsókjja van, ami a fajtatiszta románokra nem jellemző.”

Támadásba lendül Iliescu bizalmi emberei ellen is, elsősorban az egyik legfontosabb titkosszolgálat, a SRI és a kormányőrség, a SPP igazgatói, Măgureanu és Dumitru Iliescu ellen. Vadim fő célpontja a „nemzetidegen, magyar Măgureanu-Asztalos Imre”. „Fajromának nem lehet ilyen időtlenül széles arccsontja, tömpe orra, elmosódott vonásai, mindez a degenerált, nyereg alatt húst puhító, turáni fajra vall, ami végképp alkalmatlanná teszi bármilyen felelős tisztség betöltésére.”

Dumitru Iliescu, a SPP főnöke (csak névrokona Ion Iliescunak, többek közt az elnök személyi biztonságáért felel) ellentámadást indít: „Az állambiztonság gyengítésének céljával külföldről támogatják a SPP és a SRI elleni kampányt. A fundamentalista pártok igazságtevő pártoknak nevezik magukat, miközben alkotmány- és törvényellenes módszereket alkalmaznak. Vadim emberei megfigyelnek, lehallgatnak személyeket, engem is rendszeresen követnek. Vadim mögött volt magas rangú tisztek állnak. Pártjának két alelnöke '89 előtt ártatlan embereket juttatott börtönbe, és próbált meggyilkolni.”

A SPP-vezető több súlyos vádat cáfol, sőt visszavág – de két csekély ügyről „megfeledeznek”. Arról, hogy 1989. december 21-ének estéjén részt vett a forradalmárok elleni atrocitásokban – harckocsikkal tiport el embereket. És az 1991. szeptemberi bányászhadjárat két ártatlan áldozatára sem hajlandó emlékezni. Valószínűleg egy SPP-tiszt lőtte agyon őket. Főnöke, Dumitru Iliescu azonban határozottan tagadta a vádat, és hála neki, az ügyészség négy éven át halogatta a kivizsgálást. „Véletlenül” épp akkor, amikor Corneliu Vadim Tudor támadást indított a SPP igazgatója, Dumitru Iliescu ellen, elkészült a vádirat. A per folyik, Dumitru Iliescu pedig továbbra is falaz.

Jellegetesen romániai helyzet. Dumitru Iliescu 1989. decemberének egyik tömeggyilkosa, és az 1991-es kettős gyilkosság fedezője, eltussolója. Bukása, megbüntetése azonban ma csak a még sötétebb erőknek áll érdekében.

A Securitate Fehér Könyve

Măgureanu nem hagyta magát, ő állt ki legelszántabban az „új irányvonal” mellett, s verte vissza legvehemensebben Vadim és társai támadását. (Például, amikor Corneliu Coposut, a Parasztpárt elnökét, egyben a volt és jelen rezsim legelszántabb ellenfelét a francia állam becsületrenddel tüntette ki, Măgureanu kijelentette, hogy megtiszteltetés részt vennie e kiváló, gerinces hazafi ünneplésén. Pár hónappal később szinte kihívóan menetelt a tömegben Coposu temetésén.)

1995 őszén kiadta a Securitate Fehér Könyvének V. kötetét. Az okmányokat, még a könyv „hivatalos” megjelenése előtt, „véletlenül” éppen az ellenzéki és független lapokhoz juttatta el. A lapok aztán ontották a dossziékat: kihallgatási jegyzőkönyveket, jelentéseket, „elemzéseket”. A dokumentumokból kiderül, hogy alaposan alábecsültük a Szekut, ugyanis nemcsak az ellenzékszagúak után szimatolt, hanem minden népszerű művészt és tudóst megfigyelt. Meglepően nagy energiát fektettek e műveletbe, és mély profizmustal végezték. Sikerült „tégglákat” beépíteniük még a leghíresebb, emigrációban élő román művészek – Eugen Ionesco, Mircea Eliade – környezetébe is. Céljuk (a puszta információszerzésen kívül) a „befolyásolás” volt.

Kiderült, hogy a művészvilág nagyjából három kategóriába osztható:

1. A passzív, nem politizáló kisebbség.
2. A liberálisabb nézeteket valló csoport. Zúgolódik a rendszer visszaélései ellen, elsősorban a művészvilágot érintő kérdésekben. 1989 után e csoport személyiségei az ellenzéki pártok vezetőivé, ellenzéki újságok publicistáivá vagy legalábbis az ellenzék támogatóivá válnak.

3. A proletkultos párthimnuszok és a nacionalista uszító szövegek gyártói. A Ceaușescu-rendszer nacionalista ideológiáját, kultúrpolitikáját a még nyíltabb sovinizmus, antiszemitizmus, Nyugat-ellenesség, az általánosabb türelmetlenség felé terelték. Többségük a *Săptămîna* nevű hetilap körébe tartozik, a csoport és a lap élén pedig Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor áll. 1989 után ezek a szélsőséges pártok köré tömörülnek, néhányan pedig a kormánypárt színeiben szerepelnek.

Egy-két jellemző példa a könyvből:

Mircea Stănescu, a világhírű karikaturista, 1985-ben új rajzgyűjtemény kiadására készül. A cenzúra első szinten (a Képzőművészek Szövetségének vezetősége), visszautasítja gúnyrajzainak egy részét, a többit pedig a következő cenzori szint (a Művelődésügyi Bizottság) elé terjeszti. Mircea Stănescu merészen és ügyesen visszacsempészi a jóváhagyott karikatúrák közé a már visszautasítottakat is. A Művelődésügyi Bizottság jóváhagyja az egész gyűjte-

ményt. A csel be is vált volna, ha közbe nem lép a Képzőművészeti Szövetség alelnöke. A karikatúragyűjteményt mindenesetül betiltják.

1989 után Stănescu ugyanolyan tehetséggel ostromozza karikatúráiban az Iliescu-rendszert, mint annak idején a Ceaușescu-rendszert. Főcenzorát viszont, aki elsősorban arról volt híres, hogy Ceaușescu szülőfaluját festegette, 1995-ben kinevezték művelődésügyi miniszternek!

1980-ban a híresen tehetségtelen és hírhedten sovíniszta aktivistát és profi feljelentőt, N. D. Fruntelestát kinevezték egy irodalmi lap főszerkesztőjének. Az íróközösség felháborodott, 90 aláírással tiltakozó beadványt intézett a párt felső vezetéséhez. 1995-ben Fruntelestát államtitkári rangra emelték, és kinevezték a kormány információs osztályának főnökévé.

A Fehér Könyv fő célpontja persze Corneliu Vadim Tudor. Sok újat nem mond róla, de hiteles forrásokkal támasztja alá azt, amit eddig is tudtunk vagy sejtettünk. Vadim persze tajtékszik, követeli Iliescu elnöktől, azonnal váltsa le a SRI főnökét.

Időközben Măgureanu egymás után sikeresen szabadul meg helyetteseitől, akikről feltételezi, hogy a „másik félnek” játszanak (dossziékkal látták el a Corneliu Vadim Tudor Nagy-Románia Pártját), sokszor egyáltalán nem szabályszerűen. Egyikük például, Marcu tábornok, aki korábban az „ellenséges emigráció” megfigyelése közben szerezte tudását és tapasztalatát, anélkül mondott le „saját jószántából”, hogy tudott volna róla.

Marcu tábornok 1989 előtt az UM 0103-nál dolgozott, vagyis az ellenséges emigráció megfigyelése közben szerezte luxusszámba menő, párjanincs tudását és tapasztalatát. A Fehér Könyv ötödik fejezete épp ezt a mocskos munkát dokumentálja, többek között a Szabad Európa Rádió munkatársai elleni atrocitásokat. Tehát a kötet nem csupán a demokratikus értelmiségiek „rehabilitálásával” és a Vadimok erkölcsi megsemmisítésével egyenértékű – azt is jelenti, hogy az a munka, amelyre Marcu oly büszke, netán mégis nélkülözhető. Jellemző az itteni helyzetre, hogy az ilyen gyanús alakoktól többnyire csak hasonlóképpen gyanús módszerekkel lehet szabadulni.

Acta iacta est, avagy Măgureanu „önfeljelentése”

Măgureanut bajos a rokonszenves alakok közé sorolni. A általa vezetett SRI bízvást tekinthető a Securitate utódjának, noha módszerei szalonképesebbek. Politikai rendőrség, melynek fő célja a rendszer fenntartása. A SRI azonban megosztott: összecsapnak benne a reformerek és a nosztalgizáló nemzeti kommunisták érdekei. Măgureanu pedig egyre elszántabban áll a reformerek

élére. Ő Románia legjobban informált embere, bizonyítéka van minden közéleti személyiség esetleges múltbeli szennyeséről, az ő birtokában vannak 1989-es decemberi események tárgyi bizonyítékai. Politikai ambíciói közismertek. Nem könnyű feláldozni. Nyugdíjas, másodállásban kedvére manipulálhat az iratcsomókkal.

És ekkor, teljesen váratlanul, 1995. december 29-én az *Evenimentul Zilei* közli Măgureanu Securitate-dossziéját – Măgureanu saját kérésére!

„Kötelességemnek érzem – írta levelében –, hogy e dokumentumok, amelyek szerint a Securitate rezidense voltam 1963 szeptembere és 1964 októbere közt, a nyilvánosság elé kerüljenek. Nem dicsőség, hogy együttműködtem a Securitatéval. De e dokumentumokból az is kiderül, hogy e szerep rövid időn belül megszűnt, mivel gyakorlatilag egyetlen ügynökkel sem tartottam a kapcsolatot.”

A dosszié közzététele óriási presztízsvesztés: amikor a parlament jóváhagyta kinevezését, Măgureanu tagadta, hogy bárminemű kapcsolata lett volna a Szekuvál – ami annyit tesz, hogy hazudott, vagy az ő szavaival élve: „egyszerűen megfeleltem az egészről, olyan jelentéktelennek véltem az ügyet”. A magyarázat nem túl meggyőző. A „rezidens” feladata épp a kapcsolattartás volt a szekus tiszt és a besúgók közt. A dosszié nem bizonyítja, hogy a későbbiekben nem volt kollaboráns. Másrészt a törvény szerint a Szeku dokumentumait 40 évre zárolták – Măgureanu „önfeljelentése” tehát törvénytelen. Tetézi ezt az SRI szabályzata, amely szerint volt Szeku-ügynök nem alkalmazható (!).

Az első reakciókból kiderült, saját szakállára lépett. „Eltársai” kínosan dadogtak, Vadim fenyegetőzött: „Bizonyítékaink vannak arról, hogy 1964 után is együttműködött a Securitatéval. 1972-ben kapitányi rangot kapott, álneve Mihai Mihaila volt.”

Az elrendelt parlamenti bizottsági meghallgatáson Măgureanu így nyilatkozik: „1989 előtt tíz évig a Securitate megkülönböztető figyelmének örvendtem. Családom ellen is megtorló intézkedéseket foganatosítottak. Érdekes módon azt a dossziét, amely üldöztetésemet tartalmazza, majdnem mindenestül megsemmisítették. Dossziém közlésének egyetlen oka az, hogy nem akartam elveszíteni a kezdeményező szerepet. A *România Mare* 1995-ös utolsó száma a dossziém közlésével fenyegetőzött. Ami a közlés állítólagos törvényellenes jellegét illeti, úgy vélem, jogomban áll nyilvánosságra hozni egy olyan dokumentumot, amely rajtam kívül egyetlen más személyt sem érint. A másolatok már közkézen forogtak. Nem éltem vissza igazgatói tisztségemmel, nem az archívumból ástam elő a dossziét, hanem azt a másolatot közöltem, amelyet Marcu, aki 1993-ban első igazgatóhelyettesem volt, Temesvárról érkezve, egy borítékban átadott nekem. A másolatokat egy olyan temesvári SRI-tiszt készítette és

terjesztette, aki tudta, hogy rövidesen elbocsátják. Meglep, hogy sokan törvénytelennek vélik, hogy én közlöm a másolatot, de senki sem teszi fel a kérdést, mennyiben törvényes azoknak a cselekedete, akik az efféle másolatokat készítenek, és zsarolásra használják fel. Most, a választási kampányban, valószínű, hogy közéleti személyiségeket fognak zsarolni efféle dokumentumokkal. Volt Securitate-tisztek szoktak efféle akciókba kezdeni, zűrzavart kelteni.”

Pár nappal a bizottsági ülés után már magabiztosabb, offenzívájához a tévé is segítséget nyújt.

„Nem személyes konfliktusról van szó Vadimmal. A SRI-ben kialakult a volt Securitate-tisztek legreakciósabb rétegének egy csoportja, amelynek nagy részét már elbocsátottuk. Minden nemzetbiztonsági jellegű intézményben működik efféle csoport. Ezek a paramilitáris szervezetek Vadim köré tömörülnek, és veszélyeztetik a nemzetbiztonságot. Ez a társaság korábban is rendszeresen üldözte és feljelentette az értelmiség elitjét. Bizonyítékokat fedeztem fel a Securitate archívumában arról, melyik művészt milyen mértékben és milyen módszerekkel kellett ’kikészíteni’. Ma a *România Mare* ugyanezt folytatja. Az egész társadalmat zsarolja, terrorizálja. A törvény túlságosan elnéző volt Vadimmal szemben. Napról-napra magabiztosabb, szélsősége-sebb és egyre nyíltabban idegengyűlölő. Veszélyeztetni európai integrálódásunkat” – nyilatkozta.

A bizottság január 9-én hallgatta ki Măgureanut és a leváltott SRI-aligazgatókat: Victor Marcut, Dumitru Cristea-t és Gheorghe Diaconescut.

Măgureanu: „Aznap, amikor »megszereztem« a *România Mare* szerkesztőségéből [!] a másolatot, értesítettem Iliescu elnököt, hogy közölni szándékozom. Eleinte habozott, de végül egyetértett döntésemmel.”

Marcu: „Védeni akartam Măgureanut. Amikor Temesváron megtaláltam a dossziéját, azonnal átadtam neki. Semmiféle másolatot nem készítettem. Törvénybe ütközőnek vélem a dosszié közlését. Măgureanu alaptalanul céloz arra, hogy én játszottam volna át a másolatot Vadimnak.”

Cristea (aki pár nappal ezelőtt még igencsak fenyegetőzött): „Măgureanu senkinek sem ártott rezidensként. Jelentéktelen részlet, hogy milyen mértékben volt törvényes a dosszié közzététele. Precedenst teremtett, amely megakadályozhatja számos közéleti személyiség zsarolását”.

Diaconescut, a harmadik leváltott SRI-aligazgatót, Vadim kérésére hallgatták ki, aki szerint Diaconescu birtokában vannak a Măgureanut legsúlyosabban kompromittáló dossziék. Diaconescu: „Vadim hazudik. Măgureanu jól tette, hogy nyilvánosságra hozta dossziéját. Nem kellene lemondania. Ami Vadimot illeti, törvénybe ütköző, hogy egy politikai pártnak efféle információs forrásai legyenek”.

A Nagy-Románia Párt „hírszerző szolgálatáról”

Măgureanu és a leváltott SRI-aligazgatók bizottsági meghallgatása előtt egy nappal, január 8-án, *Első számú közlemény* címmel, furcsa írást közölt a *România Liberă*. Mai szemmel nézve a sajtó valószínűleg túlértékelt a Nagy-Románia Párt „házi hírszerző szolgálatának” fontosságát, de az alább hivatkozott pár újságcikk jól jellemzi a korszak közvéleményének fogékonyságát az efféle történetekre.

A *România Liberă*ban közölt szöveg aláírója a „Fehér Sas Órjárat” (gúnyos utalás egyrészt a *România Mare* egyik zsarolásokkal foglalkozó, *Keresztes Sasok Órjárat* című rovatára, másrészt a Fehér Könyvre. A szerző valószínűleg Măgureanu „jóembere”).

„Nyugtalanossággal vettük tudomásul – így az álnéven közölt közlemény –, hogy a Nagy-Románia Párt törvényisztelő pártból *sui generis* információs szolgálatát alakult át, amely ellenséges tevékenységet fejt ki a hivatalos információs szolgálatokkal szemben, s Vadim személyes érdekeit szolgálja. Sok volt Securitate-tiszt lépett be a Nagy-Románia Pártba, ahol nem politizál, hanem titkos adatokat gyűjt pártokról, intézményekről, politikusokról. E tevékenységben mind a SRI, mind pedig az elnöki hivatal jónéhány tisztje részt vett. Miután tisztségükből leváltották őket, Vadim keresztes hadjáratot indított az említett intézmények ellen. Vadim az információk egy részével kompromittálni próbálja ellenfeleit, a többivel zsarol. 1993. márciusa óta követjük figyelemmel a Nagy-Románia Párton belüli diverziós tevékenységet. A következő személyekre figyeltünk fel:

Ilie Merce volt Securitate-alkalmazott, két hónappal ezelőtt még tiszt a SRI kötelékében. Körülbelül tizenöt éve Vadim barátja. Folyamatosan információkkal látja el, amelyek nagy része Victor Marcu és Dumitru Cristea volt SRI-aligazgatóktól származik. Főleg azóta, hogy Marcu óvatosságból már nem látogatja otthonában Vadimot.” (Figyelem! Marcu a parlamenti bizottság és a sajtó előtt kijelentette, hogy Vadimmal soha semmiféle személyes kapcsolata nem volt.)

„Domițian Bălăieț régi hírszerzőtiszt. Securitates és diplomáciai kapcsolatait arra használja, hogy Vadimnak információkkal szolgáljon. Megbízhatatlan kalandor. Jelen első közleményünkben figyelmeztetünk a Nagy-Románia Párt egyik gyenge pontjára is, és felhívjuk a figyelmet: nincs elhárító, védelmi apparátusa. És erre még rá fog fizetni!”

„Véletlenül” a meghallgatás napján, január 9-én, az *Evenimentul Zilei* dokumentumokra alapuló leleplező szöveget közöl Domițian Bălăiețről, akire a Fehér Sasok álnevű szerző(k) is felfigyelt(ek). A szerző Mihai Pelin, hivata-

losan nem tartozik a SRI alkalmazottai közé, de oly mértékben élvezi Măgureanu bizalmát, hogy az őt bízta meg a Securitate Fehér Könyvének szerkesztésével.

„Bălăieț annak idején az Egyesült Államokba szökött hírszerző tábormok, Ion Mihai Pacepa közeli munkatársa a Külföldi Hírszerző Igazgatóság (DIE) kötelékében – ma Vadim politikai tanácsosa. 1956 óta a Külföldi Hírszerző Igazgatóságon dolgozik. Már első külföldi, nagy-britanniai küldetésekor, saját bakijainak következtében, dekonspirálják. Főnöke, akit 1959-ben Nyugat-Németországban tartóztatnak le, összes ügynökét felfedi. Mindezek után Bălăiețnek semmi keresnivalója sem lett volna külföldön. Ennek ellenére Pacepa és mások utasítására újabb megbízatásokat kap, 1961-ben a tokiói román nagykövetségen találjuk. 1968-ban a *Dacia-terv* operatív főnökévé léptetik elő. A terven dolgozók feladata a földalatti ellenállási mozgalom megszervezése volt egy esetleges szovjet megszállás esetére. Óriási összeget kaptak e célra, amelyet rögvest kötvényekbe fektettek. Teltek az évek, a szovjetek nem vonultak be. Ekkor visszaszolgáltatták az alaptőkét, de a kamatokról megfeledkeztek.

1969 után Bălăieț nyugat-németországi missziót teljesít, holott az ottani titkosszolgálat jól ismeri kilétét. 1974 körül egyre több problémát okoz, többek közt botrányos nőügyeivel. Ügynökei bizalmatlanságból visszautasítják a vele való együttműködést. Egyikük, Franz Josef Strauss munkatársa, jelezte Bukarestnek, hogy Bălăiețék körében valaki áruló. Az információk, amelyeket Bukarestnek közvetített Bălăiețen keresztül, rövid időn belül visszajutottak a Bundestagba. Ezek után sem hívták vissza. Ennek kizárólagos oka, hogy rendszeresen értékes ajándékokat küldött a felsőbb pártvezetőség tagjainak. Pacepa pár héttel szökése előtt megsemmisítette a Bălăieț gyanús üzenetéről és nőügyeiről szóló dokumentumokat.”

Vajon mi is történhetett?

Vadim pszichopata, de nem ostoba. Amikor a volt aligazgatókat megidézttette azzal, hogy ők majd kikészítik Măgureanut – hitt is ebben. Magyarazatként két változat képzelhető el:

1. A volt aligazgatók valóban bosszút akarnak állni Măgureanun és ehhez elegendő kompromittáló adattal rendelkeznek – időközben azonban meggon-dolják magukat, „megszelídítik” őket.

2. Măgureanu előre „megrendezte” az egészet. Megjátszotta az ijedtséget. Elhitette Vadimmal, hogy a volt aligazgatók „készek a támadásra”.

Eredmény: a közvélemény számára ma már harmadrangú jelentőséggel bír, hogy Măgureanu 33 évvel ezelőtt szekus rezidens volt, és hogy erről „megfeledkezett”. A hangsúly oda tolódott, ahova kell: hogyan lehetséges, hogy Vadim titkosszolgálati információkhoz jut?

Amint Vadim vitorlájából kezdtek kifogni a szelet, megszólalt Iliescu is: „A dosszié közlése nem ártott Măgureanu szakmai tekintélyének. Nem szándéksom leváltását kérni”.

Vadim replikája se késett, aláírásgyűjtésbe kezdett Iliescu elnök „törvényen kívül helyezése érdekében” – amennyiben az elnök nem váltja le Măgureanut. Amit ugyan nem tart valószínűnek, mivel: „Iliescu házasságon kívüli afférját lehallgatta a Securitate, a hangszalag a Măgureanu birtokában van, ezzel tartja kézben Iliescut”. Közben az 50-es évek sztálinista stílusára emlékeztet a *România Maréban* megjelent olvasói levél. Írója „Nagybányáról beszámol arról, hogy tömbházában spontán röpgyűlést tartottak a lakók, és mind a hatvanan Măgureanu ellen foglaltak állást”.

Újabb epizódként a *România Mare* más SRI-dokumentumokat közölt Románia és Moldova Köztársaság titkosszolgálatainak együttműködéséről, francia diplomaták megfigyeléséről s egyéb csekélysegekről. Vadimék lépése bumeráng-effektussal járhat, ugyanis e dokumentumokhoz csak törvénytelen úton lehetett hozzájutni, nyilvánosságra hozásuk pedig súlyosbítja az ügyet. Miért közölte Vadim ezeket a dossziékat, melyek Măgureanut nem kompromittálják, de veszélyeztetik – ha nem is a nemzetbiztonságot, de legalábbis Románia nemzetközi megítélését és diplomáciai érdekeit?

Felmerül a KGB-hipotézis. Az elmúlt hat év Romániájában nemzeti hagyománnyá vált a KGB mánia. Oly alaptalanul, de főleg oly gyakran kágébéztek, hogy akinek egy csepp esze volt, már-már kételkedni kezdett a KGB létezésében, illetve abban, hogy Oroszország egyáltalán érdeklődik a térség iránt.

De a mostani romániai politikai háborúskodás valóban érint orosz érdekeket. Iliescuék közeledni szeretnének a NATO-hoz – ezt Moszkva mérsékelt lelkesedéssel fogadja. És elképzelhető, hogy kissé belejátszik e meccsbe. Még hozzá sikeresen: a Nyugat által oly nagyon igényelt politikai stabilitás kérdőjeleződik meg akkor, amikor a titkosszolgálat dossziéit hol az egyik, hol a másik fél teregeti a nyilvánosság elé.

Az Iliescu rendszer ereje is kérdésessé válik, hiszen képtelennek látszik törvényes úton fellépni Vadimék ellen – tehát mégiscsak zsarolható? A „hagyományos” román–francia barátságának se válik javára, hogy a SRI francia diplomaták után koslat, s ráadásul az ügy a nyilvánosság elé kerül, a hatalom pedig szendén hallgat.

Jogosan teheti fel a kérdést az olvasó, hogy amennyiben Iliescu és társai valóban elszánták magukat a szélsőséges erőkkkel való leszámolásra, miért oly döcögő e folyamat? Az elnök óvatossága logikus. Ki tudja, hogy pártjának, kormányának vajon hány tagja híve, félig-meddig titokban, Vadimnak? Vadim pártjának nagy része őszinte fanatikus. Iliescu embereit viszont inkább a karrierizmus fűti, mint a meggyőződés. De mi történik majd a végső szakítás után? Vajon hány kormánypárti képviselő, hadseregbeli és titkoszolgálati tiszt, adminisztrációbeli tisztviselő fog Vadim oldalára állni?

Pletykaözön és besúgóbotrány

Szubjektív beszámoló Stelian Tănase könyvbemutatójáról

Ki a GDS téglája felcímmel *Transindex*, 2002. március 15., magyar és román nyelven, bővíttve: *Provincia*, 2002. március–április

„Uraim, valakik számos telefonbeszélgetéssel elterjesztették rólam, hogy besúgó vagyok. Ez nem igaz.”

Többen ajánlották, vegyek részt Stelian Tănase *Acasă se vorbește în șoaptă. Dosar și Jurnal din anii târzi ai dictaturii* (Ottthon suttogva beszélnek. Dosszié és napló a diktatúra kései éveiből)* című könyvének bemutatóján, Bukarestben. Az a szó-

beszéd járta, hogy a bemutatón nyilvánosságra hozzák, ki volt az a besúgó, akit a Szeku a politológusra állított – Tănase legjobb barátja, Dan Oprescu, a Társadalmi Párbeszéd Csoport (GDS) egyik alapító tagja, 1996-tól máig a kormány kisebbségügyi államtitkárságának tisztségviselője.

Később mások is telefonáltak, hasonló információkat közöltek, de az állítások nem vágtak egybe. Tény, hogy ezen a délelőttön a bukaresti politikai-irodalmi élet elitje, különböző változatokban ugyan, de értesült arról, mi történik majd a nevezetes könyvbemutatón. Az egész ügy kissé zavaros volt, nem lehetett tudni, hogy az elterjedt pletykákat a bemutatón a nyilvánosság elé tárják-e, vagy csak a „beavatottak” értesültek minderről, bizalmasan.

Arról is terjengtek hírek,

hogy Dan Oprescu mellett a GDS egy-két más neves alapító tagja is több-kevesebb bizonyossággal vádolható pályatársai besúgásával – legalábbis erről értesülhettek egyes „beavatottak”. A helyzet egyre zavarosabbá vált, hiszen különböző emberek a fentiek különböző változatait terjesztették. Ekkor már

* Editura Comania, Bukarest, 2002.

kezdték irritálni az események. A dolog mindinkább elfajult. Mit is jelent az, hogy valaki, mondjuk 85%-os, 60%-os valószínűséggel besúgó volt? Azt jelenti, hogy 15%-os, illetve 40%-os valószínűséggel tisztességes ember. De az áradat elindult, és a legtöbben tényként továbbították a pletykákat. Emlékezünk vissza a Gabriel Andreescu kontra Andrei Pleșu botrányra. Tulajdonképpen majd' mindenki helytelenítette Andreescu kijelentését, azt, hogy elegendő bizonyíték nélkül besúgás gyanújába keverte Pleșut. Az egészen más kérdés, hogy néhányan úgy véltük, Andreescu olyan tisztességes volt egy életen át, olyan következetesen harcolt a demokráciáért, a kisebbségi jogokért, néha az elszigetelődést is vállalva elveiért, hogy most, amikor nehéz helyzetbe került (rágalmazásért ítélte el a bíróság), szolidaritást kell vállalnunk vele. De személyével és nem nyilatkozatával vállaltunk szolidaritást.

Dan Oprescuval most hasonló helyzet állt elő. Egy lényeges különbséggel: bizonyos embereket hírbe hoztak, majdnem annyian megtudták a hírt, mint amennyien annak idején Andreescu sajtónyilatkozatáról értesültek – de ezúttal az értesülésekért senki sem vállalta a felelősséget. És ami a legsúlyosabb: a hírbehozottak esetében nincs lehetőség a tagadásra, a cáfolatra. Pedig a terjedő hírek sem zárják ki az ártatlanság lehetőségét.

A pletyka-szinten megvádoltak nem cáfolhatnak. Sem bíróság előtt, sem tévéműsorban nem jelentheti ki senki, hogy: „Uraim, valakik számos telefonbeszélgetéssel elterjesztették rólam, hogy besúgó vagyok. Ez nem igaz.”

Dan Oprescu esete más. Nyilvánvaló, hogy buzgó besúgó volt. Miért nyilvánvaló? Jelentései tele vannak olyan mondatokkal, olyan részletekkel, amelyek alapján minden kétséget kizáróan fel lehet őt ismerni. A többiek esetében nincs ilyen egyértelmű azonosítási lehetőség. Csupán találgatni lehet.

Bukarest, március 7., Irodalmi Múzeum

Reménykedtem, hogy a könyvbemutatón tisztázódik a helyzet, ehelyett hosszú beszédek tartottak, homályos célzásokkal. (A soron következő idézeteket, beleértve a cikk végén közölt tévéinterjú-részletet is, nem szó szerint, csupán emlékezetből idézem – B. P.) „E könyv bemutatója vihart fog kavarni, olyant, mint Németországban a Stasi-irattár közzététele kavart. Meghívtuk azokat is, akik a Securitate forrásai [besúgói] voltak, és azokat is, akiket feljelentettek. Egyesek itt vannak, mások nem” – hangzott el a bevezető során. Szóval lesz vihar, de egyelőre elégedjünk meg a pletykák szintjén hallott nevekkel.

Majd Stelian Tănase kijelentette: „Sokáig ingadoztam, kérjem-e ki szekus

dossziémat, vagy sem. Majd újra ingadoztam, olvassam-e el, vagy sem. Fény-másoltam, hazavittem, és elkezdtem töprengeni, nem kellene-e egyszerűen a szemébe dobnom. Végül felötlött bennem a gondolat, hogy könyv formájában jelentessem meg. Most is kételyek gyötörnek, hogy vajon helyesen tettem-e, vagy sem. Fájt persze, hogy a legközelebbi barátom jelentett fel.” Az utolsó mondatnál valaki a teremből bekiáltott: „Dan Oprescu?” Tănase lehajtotta a fejét, hallgatott, majd csak annyit mondott: „A legjobb barátom.” Pedig Oprescu esetében a helyzet egyértelmű. Később kiderült, hogy miután a csoport néhány vezetőségi tagja elbeszélgetett vele, kilépett a GDS-ből. Kijelentette, hogy nem a Tănase-könyv kapcsán kirobbant botrány miatt lépett ki, az egész túlzás.

Nyilatkozataiban most az állítja, hogy épp barátságából jelentette fel Tănasét, használt vele neki, és inkább hálásnak kellene lennie, mint haragudnia érte, hiszen ő fedezte, hallgatott a politológus komolyabb politikai kezdeményezéseiről, félrevezette a Securitatét. A könyvet átlapozva viszont egyáltalán nem úgy tűnik, hogy „Cristescu” (Dan Oprescu fedőneve) védte volna barátját.

Tănase után Ioan Buducă író kért szót. Elmondta, hogy bizonyos szempontból örül annak, hogy kiderült, ki a fő besúgó, mert tizenkét év óta mindenki rá gyanakodott ebből a társaságból. Elvileg tehát megszabadult a gyanúsítástól.

A valóság viszont egészen más,

mert törvény védi azokat, akik ma is a titkosszolgálatok besúgói. Azaz a SRI minden dossziéból csak azokat az oldalakat adja át a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottságnak, amelyekből a most is besúgó személyek identitása nem derülhet ki. Tehát pillanatnyilag csak annyiban lehetünk biztosak, hogy Stelian Tănase legjobb barátja 1989 előtt besúgó volt, utána azonban már nem. Ezért iratesomóját kiadták. „Ebből a dossziéből velem kapcsolatban két következtetésre lehet jutni – mondta Buducă –: vagy sohasem voltam besúgó, vagy az voltam 1989 előtt és 1989 után is az maradtam.” Ezután felszólalt Ioan Buducă jó barátja, az ortodox fundamentalista, Dan Ciachir. Hosszan mesélt valamiről, ami érdekes volt ugyan, de nem sok köze volt a könyvhöz. Mint elbeszélte, 1982-ig a *Săptămînă*-nál dolgozott, az Eugen Barbu-csoporthoz tartozott (azaz az eljövendő PRM magjához!), de 1982-ben otthagytta őket, és – ha jól hallottam – kolostorba vonult. Barbu ezek után elkezdte terjeszteni róla a Securitate hagyományos vádjait (amit az zsarolásra és kompromittálásra egy-

aránt használt), vagyis hogy zsidó, homoszexuális és besúgó. A könyvbemutatón Buducă megesküdtött, hogy mindez rágalom, ő nem zsidó, nem homoszexuális és nem besúgó. Remek. Megnyugodtunk. Ezután számos kínos mondat hangzott el, néha úgy tűnt, nem is a volt fiatal – ma már persze középkorú – írók társaságában vagyok, hanem egyenesen a diliházban.

Ezután Stelian Tănase részletesen elmesélte a tizennyolcak tiltakozó levelének történetét. Erre a bátor akcióra 1989 késő őszen került sor. Ekkor, mint tudjuk, a közép-kelet-európai diktatúrák már félig-meddig összeomlottak. Tănase és társai úgy vélték, szégyen lenne, ha a román értelmiség még mindig hallgatna, valamit tehát tenni kell. Miután kipuhatolták az írók véleményét, két változat között választhattak: vagy magát a diktatúrát bírálják, vagy pedig az írószövetség elnökét. Mindkét változatnak voltak előnyei és hátrányai. Talán normálisabb lett volna magát a rendszert vagy legalább Ceaușescut bírálni, de ebben az esetben az írók közül csak egy, esetleg két személy aláírását szerezhették volna meg. Úgy vélték viszont, hogy ha egy „soft tiltakozást” tesznek közzé, amely csupán az Írószövetség elnökét bírálja, akkor több aláírásra van remény, és ez mégiscsak valaminek a kezdete.

Valóban „kezdete” volt valaminek? Az értelmiség jóval régebben mozdult meg a rendszer ellenében. 1977-ben Paul Goma író aláírásgyűjtést szervezett a diktatúra ellen, később Doina Cornea éveken át küzdött ugyanezért, Mircea Dinescu, Dan Petrescu, Gabriel Andreescu tiltakozó interjúkat, nyilatkozatokat adott a nyugati sajtónak, Radu Filipescu rendszerellenes röpcédulák terjesztéséért jó pár év börtönre ítélték. 1989 elején hat volt illegalista nyílt levelet írt a diktátor ellen. 1989 őszen pedig végül is akadt 18 „bátor fiatal író”, aki ki merte mondani, hogy le kellene váltani az Írószövetség elnökét. Igaz, hogy még ennek a soft bírálatnak is következményei voltak, a Securitate szorgalmasan követte őket stb. – de mégiscsak komikus, hogy a szomszédos kommunista diktatúrák bukása után a román írók csak ennyit mertek vállalni (és csak tizennyolcan a 300–400 közül, pedig a kezdeményezők hosszú heteken keresztül gyűjtötték az aláírásokat).

Angela Marinescu csempészbugyija

Stelian Tănase agyondicsérte Angela Marinescu költőnőt, aki nélkül az egész akkori akció nem sikerült volna. Ő vitte egyszer a tiltakozó szöveget, bugyijába rejtve valahova, később pedig Párizsban ő diktálta le emlékezetből az aláírók nevét Monica Lovinescunak, és ő győzte meg arról, hogy az aláírók névsora hiteles, tehát nyugodtan beolvashatják a *Szabad Európa* műsorában.

De most, a könyvbemutatón, Angela Marinescu tiltakozott, cáfolta, hogy bugyijába rejtette volna annak idején a szöveget, régi kollégái pedig azt hajtogatták, hogy de igen. Pár perc elteltével rájöttek, hogy nem ez a legfontosabb kérdés, és másra terelték a szót.

Ekkorra azonban felbátorodott Angela Marinescu, és „őszintén” kipakolt. Elmondta, hogy ő soha életében nem akart ellenálló lenni, nem érdekelte a diktatúra és általában véve a politika – ő csak azért tiltakozott, mert hiába kérte nyugdíjának emelését 250 lejjel, az Írószövetség elnöke nem intézte azt el. Utána elkezdett általában az ellenállókról beszélni. Szerinte az „igazi ellenállók” (mármint Paul Goma, Doina Cornea, Gabriel Andreescu, Mircea Dinescu) csupán karrierizmusból szidták a kommunizmust és Ceaușescut: egyetlen céljuk volt, hogy a diktatúra bukása után meggazdagodjanak. Nem tiszteletre, hanem megvetésre méltó emberek. A könyvbemutatón senki nem akadt, aki Marinescu alaptalan vádjait cáfolta volna.

Őt követően egy másik hölgy kezdett el „elmélkedni”: „Tulajdonképpen egy kis ország nem is engedheti meg magának, hogy disszidensei legyenek. Nem is lenne hasznos. Egészen más a helyzetünk, mint a nagy országoké, Csehszlovákiáé, Magyarorszáé. Csak a nagy országoknak lehetnek disszidensei.”

Ekkor félénk hangon közbeszólt egy „bátrabb” valaki: „Ha nem tévedek, Magyarország kisebb, mint Románia.” Magabiztosan rendreutasították: „Szó sincs róla. Sokkal nagyobb. Gondoljon arra, mekkora és milyen egységes a magyar diaszpóra!”

És így tovább két órán át. Delirium tremens – vagy csupán a Balkán?

Egy tanulságos tévébeszélgetés *

Tănase: Hogyan kerültél kapcsolatba a „szervekkel”?

Oprescu: Egyetemi tanársegéd voltam, felkeresett valaki a katonai elhárítástól, és figyelmeztetett, hogy „legyek résen”, mert úgy tűnik, hogy egyes „kényes” típusú egyetemeken bizonyos ellenséges erők előkészítenek valamit. Katonai, technikai titkokra gondolt. Főleg a rakétákról érdeklődött. De nem kért fel arra, hogy „besúgó” legyek, és nem bízott meg semmiféle James Bond-féle akcióval.

(Fordítóként jegyzem meg, hogy e mondatok nem a fordítás miatt zavarosak – az eredeti román szöveg, ha lehet, még talányosabb, fontoskodóbb, her-

* Elhangzott 2002. március 8-án, a *Realitatea* hírtévé Stelian Tănase-vezette vitaműsorában.

metikusabb. Kérdés, hogy mit is akarhatott-várhatott el tőle a titkosrendőrség? Oprescu ugyanis filozófiát tanított, azaz a marxizmus–leninizmus román változatát, és a klasszikusok helyett Ceaușescu beszédeit elemezgette diákjaival. Önmagát ekkoriban a „Lukács-iskolához tartozónak”, azaz „revizionistának” tartotta. De az biztos, hogy katonai, technológiai titkokhoz nem fért hozzá, illetve az ilyesmit fel sem ismerte volna.)

Oprescu: Az elején, kb. kéthavonta, efféle dolgokról érdeklődött. Később én magam ajánlottam neki, hogy „dolgozatokat” írjak olyan témáról, amelyhez jobban értek, és amely rendkívül fontos, az irodalmi-politikai életről. Tehát én magam ajánlottam fel, hogy besúgó legyek, semmi zsarolás vagy anyagi előny nem játszott szerepet. Egyedüli motivációm a veled való barátságunk volt. 1972 óta te voltál a legjobb barátom.

Tănase: Legjobb barátainkat nem szoktuk elárulni, feljelenteni.

Oprescu: De igen, néha. Én azonban segíteni akartam neked. Két könyved kiadását nem engedélyezték, úgy véltem ezek fontosak, megpróbáltalak hozzásegíteni kiadásukhoz. Kiötöltem egy stratégiát, amellyel megpróbáltam befolyásolni, manipulálni a Securitatét és a párt művelődéspolitikáját. Az elhárító eleinte nem nagyon érdeklődött e téma iránt. Eddig, bár ritkán, mindig ő keresett meg, most, amikor átvettem a kezdeményezést, és „el akartam adni neki az árumat”...

Tănase: Pontosabban, engem akartál eladni...

Oprescu: Igen, így is lehet fogalmazni. Szóval ekkortól többször is rátelefonáltam, és elkezdődött együttműködésünk aktívabb szakasza. Az elején „Dan úrnak” szólított, de később megkedvelt és „Dănuț úrnak” keresztelt át. Rengeteg „elemzést”, „dolgozatot” írtam rólad, meg általában az írók világáról, de bizonyos dolgokat elhallgattam, például a tizenhétlevelét. Olyan sok részletet írtam az életről, hogy megnehezíttem munkájukat, összezavartam őket.

Tănase: Jó, jó, segíteni akartál, de miért nem mesélted el az egészet? Legalább 1989 után valamikor.

Oprescu: Nem lehetett, te olyan naiv vagy, hogy nem értetted volna meg sajátos manipulálási stratégiámat.

Tănase: Nem gondolod, hogy esetleg épp te voltál naiv, amikor azt képzelted, hogy manipulálni tudod őket?

Oprescu: Lehet, hogy túl kevély voltam. Megérdeklődtem, milyen szintre is jutnak el „elemzéseim”, és csalódott voltam, amikor megtudtam, hogy még a bukaresti pártpropaganda-titkárig sem jutnak el.

Tănase: Miért írtad az utolsó, egyébként elég súlyos dolgokat tartalmazó feljelentést ellenem? Igaz, hogy december 20-án, a forradalom negyedik napján történt, mint ahogy a dossziében szerepel?

Oprescu: December 20-án még nem voltam biztos benne, hogy Ceaușescu meg fog bukni. Temesváron már kitört a forradalom, itt is forró volt a hangulat. Te közben elbújtál, de segíteni akartam arra az esetre, ha mégis elkapnak...

Tănase (félbeszakítja, és ezúttal magázza, bár a műsor elején még barátjának nevezte és tegezte): Arra nem gondolt, hogy ha letartóztatnak, ezzel a feljelentéssel éppen a vádakat erősíti?

Oprescu: Nem, fordítva állt a dolog. Megint olyan sok bonyolult dolgot írtam rólad, hogy nem dönthettek volna sorsodról anélkül, hogy minden részletet ne ellenőrizzenek. Időt akartam nyerni, éppen a te érdekében.

Tehát december 20-án, délelőtt, meglátogatott lakásomon, átadtam a jelentést, este újra felhívtam, kértem, hogy találkozhassunk minél hamarabb, mert újabb fontos információim vannak. December 22-én reggelre adott találkozót a város központjában, a Patria mozi előtt. Hát ez érdekes volt, december 21-én délben Ceaușescu beszédét félbeszakították, és elkezdődött Bukarestben is a tüntetés. Egész délután és este ott voltunk együtt a tüntetők között, reménykedtem, hogy tán megbukik Ceaușescu, de nem lehettem benne biztos, így hát miután elkezdődött a lövöldözés, és beindult a letartóztatási hullám, hazamentem megírni utolsó jelentésemet. Másnap már hiába mentem a találkozóra, a „kapcsolatom” nem jelent meg. Ekkor már százezrek voltak az utcán, jöttek a munkások a gyárakból, a katonaság eltűnt, és látva, hogy nincs kinek átadnom a jelentést, folytattam a forradalmat. Pár órán belül elfoglaltuk a Központi Bizottság épületét (közben Ceaușescu helikopterrel megszökött), utána bevonultunk a televízióba, a többire jól emlékszel, hiszen együtt voltunk.

Miután néhányan az élő adásba betelefonálva érdeklődtek, nincs-e „lelkiismeretfurdalása”, Oprescu fura mód „vezekelni” kezdett, pedig mindaddig magabiztosan állította, hogy felelőssége teljes tudatában, szabadon cselekedett, és csupán „jó irányba” akarta befolyásolni az ország irodalmi-politikai fejlődését. Kijelentette, hogy „tévelygéséért” penitenciát gyakorol – elvállalta a roma kérdés megoldásáért felelős „alacsony rangú” (mármint az ő tudásához képest) kormányhivatalnoki állást.

Oprescuval kapcsolatos „élményeimet” még azon melegében megírtam, az írás románul is megjelent a Provinciában. Mit gondol az olvasó, ki volt az első, aki gratulált? Hát persze, hogy Dan Oprescu: „Kedves Péter, őszintén gratulálok kiváló írásodhoz, bár számomra kissé kellemetlen üggyről van szó.”

Mit lehet erre válaszolni? Úgy véltem, semmit.

Pacepa

A titkosszolga fabulái

Beszélő, 2004. szeptember; *A Hét*, új folyam, 2004. október 14.

Mert léteztek kommunista, revizionista pártvezetők, akik megpróbálták jóvátenni, amit „elrontottak”. Történelmi szerepük volt. De kevés átállt titkosszolgálati ügynök esetében találhatunk olyan jelt, amely arra utalna, hogy döntését erkölcsi okok befolyásolták volna.

Pacepa újra felbukkant. Rövidesen visszakapja tábormoki rangját Romániában (hogy milyen tábormok, nem tudom: katonának nem volt, a Securitate, azt hittem, megszűnt), nyugdíjat kap, elkobzott vagyonát is visszaszolgáltatják.

Első látásra fölösleges cikket írni személyéről, tevékenységéről, hiszen hírneve mesterséges úton született, bűnei nagyok, nem létező érdemei banálisak.

Romániában azonban jóformán szimbólummá vált, túl sokat vitatkoztak róla ahhoz, hogy szó nélkül mehetnénk el a jelenség mellett.

Immár tizennégy éve két szögesen ellentétes és leegyszerűsített álláspont tükröződik megítélésében. A hatalmi szférában, Iliescu és hívei, a volt szekusok, katonatisztek, pártaktivisták és köreik számára Pacepa egyszerűen hazaáruló. Nem bocsátanak meg, ma is azonosítják a diktatúrát a hazával. Ezzel vitatkozni sem érdemes.

A demokraták, antikommunisták számára viszont ő a Nagy Nemzeti Hős (NNH), aki elárulta a diktatort, és ezzel időben lerövidítette a hidegháborút.

Dan Pavel, befolyásos politikai elemző, *Az árulás anatómiája és fiziológiája. Iliescu és Pacepa között* című cikkében így fogalmaz: „Politikai kultúránk döntő ismérve a Pacepához való viszonyulás.” Dan Pavel politológiai értelemben magyarázta éveken keresztül, újra és újra, hogy a politikai kultúra döntő kritériuma, hogyan viszonyulunk a tábormokhoz. Aki szereti Pacepát, az demokrata, aki nem, az posztkommunista.

Így alakult ki a Pacepa-mítosz Romániában. A megszámlálhatatlan romániai önbecsapó történelemhamisítás egyik újabb példája.

Visszaemlékszem, mennyire megdöbbentem, amikor – pár héttel 1987-es megjelenése után – Pacepa első könyvét, a *Vörös horizontokat* olvastam. Alig néhány oldal után rajtakaptam a szerzőt, hogy sokszor túloz, máskor egyszerűen fabulál. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy 10–15 év múlva, amúgy értelmes, állítólag demokratikus érzelmű emberek komolyan vegyék. „Politikai kultúránk döntő ismérve a Pacepához való viszonyulás” – mondja Dan Pavel. Ezzel egyetértek. De, ami a továbbiakat illeti, én a hangsúlyt nem a „demokráciára”, hanem a „józan észre” tenném. Úgy érve, hogy józan eszű ember számára efféle züllött, primitív alak nem lehet „hős”. Kínos helyzet. Mintha egy táborba kerültem volna azokkal, akik Pacepát „hazaárulásáért” gyűlölik. Én azonban más okokból vetem meg, illetve más okokból tartom őt jelentéktelennek.

Huszonhét éven keresztül mocskos munkát végzett, és soha semmi jelét nem adta a megbánásnak. Árulása nem elvi, erkölcsi okokból történt, egyszerű üzlet volt. Sokat reklámozott lelépése harmadrangú esemény. Szó sincs arról, hogy olyan titkok birtokában lett volna, amelyek siettették volna a Ceaușescu-rendszer vagy a kommunista birodalom összeomlását. Igaz, leleplezte a nyugaton tevékenykedő román kémhálózat egy részét, és ezzel valóban kellemetlenséget okozott Ceaușescunak, kisebb csapást mért rá, de mindezért még nem tekinthető NNH-nek.

Pacepa sokkal inkább állítható párhuzamba az „énekítő” maffiatagokkal, akiket persze a köznyelv sokszor nevez „bűnbánóknak” (*pentitóknak*), de akiknek a pálfordulása mögött mindig racionális döntések húzódnak meg.

Hasznos-e, ha a maffia egyik bérgyilkosa leleplezi egykori bűntársait, tanúskodik ellenük, és cserébe persze büntetlenséget és védelmet nyer? Igen, hiszen gyengíti a maffiát. Hősnek kell-e tekinteni azt a *pentitót*, aki személyes érdekből leleplezi társait, tanúskodik ellenük? A maffiát eláruló, tanúskodni kész bérgyilkos hozzájárulhat a maffia vezéreinek letartóztatásához és a maffia (vagy legalábbis az adott Család) összeomlásához, de ettől még – a legtöbb esetben – nem válik hőssé, erkölcsi példaképpé.

A „énekítőkhöz” képest Pacepa valójában nem sok hasznot hajtott, átállásakor semmilyen fontos információ birtokában nem volt.

Mármint semmi lényegeset sem tudott Ceaușescuról, ami ne lett volna közismert vagy amiről az amerikai titkosszolgálatnak ne lett volna információja. Átadta a nyugatra átdobott kémek névsorát, és – ennyi. A maffia-párhuzamban ez megfelel annak, hogy valaki átadja a rendőrségnek a maffia harmadrangú bérgyilkosainak listáját. Ez kis kellemetlenséget, anyagi kárt okoz

a Főnöknek, akinek új bérgyilkosokat kell alkalmaznia, vagy a régieket új személyazonossággal ellátnia, de a rendszer valójában sértetlen marad.

Ez vonatkozik Pacepára is. Mert léteztek kommunista, revizionista pártvezetők, akik megpróbálták jóvátenni, amit „elrontottak”. Történelmi szerepük volt. De kevés átalált titkosszolgálati ügynök esetében találhatunk olyan jelt, amely arra utalna, hogy döntését erkölcsi okok befolyásolták volna. Pacepa pedig ráadásul még bőbeszédű is. Szinte minden sorával bizonyítja, hogy nem szabad bedőlnünk mítoszának: életében semmiféle erkölcsi megfontolás nem játszott szerepet.

A Nyugat sokáig támogatta Ceaușescut. Tudták, kivel van dolguk, de hasznosnak vélték a hidegháborúban. Ennyi. Mire használták hát Pacepát szökése után kilenc évvel? Amikor rájöttek, hogy nem érdemes Ceaușescut támogatni, egyrészt mert évről évre kompromittálóbb, másrészt, mert évről évre feleslegebb „barát”, hiszen a Szovjetunió éppen a gorbacsovi reformokkal foglalkozik, illetve éppen összeomlani készül, akkor jól jöttek Pacepa „leleplezései”. Rá hivatkoztak, amikor – kissé vulgarizálva – ilyesfélét mondtak: „Mi, Amerika és Nyugat-Európa vezetői, éveken át azt hittük, hogy Ceaușescu jó ember, ezért támogattuk. Jött Pacepa, és nagyon csúf dolgokat mesélt róla. Rájöttünk, hogy Ceaușescu mégse jó ember, felesége sem akkora tudós, mint hittük. Így hát, Pacepa szupertitkos információi miatt, megszakítjuk a barátságot Ceaușescuval.” Nagyon fontos része a történetnek, hogy szökése után kilenc évig Pacepa nem szólalt meg, illetve nem engedték megszólalni. Nem állt érdekükben, abban sem voltak biztosak, hogy valaha, valamire használni fogják. Ezzel magyarázható, hogy, bár a menedékjogot azonnal megkapta, az amerikai állampolgárságot és a CIA „dicséreteit” csupán kilenc évvel később!

A botcsinálta propagandista

Pacepa nem csupán a Ceaușescu-rendszerről fabulált össze-vissza, hanem sok minden másról is. Mostanában – különösen az elmúlt két évben – már amerikai aktuálpolitikai munkát is végez. Eléggé ügyesen megjótssza például, hogy Amerika (a kormány, de legalábbis a CIA) nevében áll ki az amerikai kormány egy-egy aktuális lépése mellett. A *Washington Times* rendszeresen helyt ad Pacepa cikkeinek. A kiérdemesült titkosszolgá megtehetné, hogy a közismert információkat elemezze a „volt titkosszolgálati főnök” tapasztalataival. Ehelyett unos-untalan szenzációs „titkok” jutnak eszébe. Senkinek sem tűnik fel, hogy ha e „titkok” egyáltalán valóságok is, nem valószínű, hogy majd’ harminc év múltán még aktuálisak lennének.

Amikor az amerikaiak eldöntötték, hogy Arafatot „leírják”, akkor hirtelen megjelent „a szakember” Pacepa „leleplező sorozata” Arafatról. Természetesen minden információ 1978 előtti. „Arafat éveken keresztül terrorista mozgalmat vezetett.” Ezt tudtuk. A probléma nem is ez, hanem jelenlegi és várható szerepe, befolyása. Erről azonban Pacepa mit sem tud, javára legyen írva, meg se próbál úgy tenni, mintha tudna. Részletesen mesél viszont arról az Arafatról, akivel ő még Bukarestben kapcsolatban állt. Egyik ellene szóló érve például az, hogy Arafatnak szexuális kapcsolata volt egyik testőrével (jellemző, hogy lefilmeztette a „jelenetet”). Ez lenne a döntő bizonyítéka annak, hogy a PFSZ-vezér jelenleg is gátolja a békefolyamat kibontakozását?

Amikor már kínossá vált, hogy Irakban semmilyen tömegpusztító fegyvert nem találnak, akkor Pacepának hirtelen eszébe jutott, hogy a KGB-nek már a hetvenes évek elején volt egy szupertitkos terve a tömegpusztító fegyverek megsemmisítésére. A harmincöt évvel ezelőtti „titkos terv” az azóta megszűnt Szovjetunió abszolút technikai fölényét bizonyítja, hiszen olyan remek, hogy senki ehhez hasonlót nem talált ki, egyúttal pedig olyan titkos, hogy a KGB felső vezetőségén és Pacepán kívül senki a világon nem tud róla.

Aztán például a CIA-ról így ír (*Washington Times*, 2004. március 1.): „Az első védvonal a terror elleni harcban. Vietnam után kezdődtek a nyilvános vizsgálatok, amelyek aláásták a CIA kapacitását, sértették az USA érdekeit. A CIA-t hagyni kell nyugodtan, csendben, diszkréten dolgozni.” Ezzel a volt szekus voltaképpen azt javasolja, hogy senki se ellenőrizze a CIA tevékenységét.

Ráadásul mindenben a KGB kezét látja. Emlékezzünk például az iraki háború előtti vitákra. Pacepa a *Washington Times*-ban és a *National Review*-ban „elmagyarázza”, miért ellenzik egyesek a háborút. Joschka Fischer például azért, mert KGB ügynök. 2004. február 26-án közölte a *National Review*-ban, hogy „John Kerry beszédmódja a KGB szövegeire emlékeztet”.

Más cikkeiben a román belpolitikába kotyog bele, úgy téve, mintha ez lenne az „amerikai álláspont”.

Pacepának a CIA nyújtott védelmet. Vajon szabadon terjesztheti-e ma saját elképzeléseit, szabadon osztozhatja-e tanácsait az új román hatalomnak? Nem hiszem, hogy tanácsai mögött az amerikai titkosszolgálat állna, de a román olvasóközönség számára szavai egyenlők „Amerika üzenetével”.

1997 őszén az *Antena 1* román tévécsatorna talk-show-jában telefonon keresztül megszólalt Cornel Dumitrescu, a New York-i *Lumea Liberă* nevű lap igazgatója. Állításai abszurdak, de érdemes idézni belőlük: „Pacepa olyan megbecsülésnek örvend Amerikában, hogy a CIA visszaadta tábornoki rangját. Részt szeretett volna venni ebben a talk-show-ban, de épp titkos kiküldé-

tésben van.” Megismételjük: „visszaadta”. Nem kinevezte tábornoknak, hanem visszaadta tábornoki rangját! Azaz Pacepa jelenleg formailag aktív Securitate tábornok a CIA-n belül. Groteszk, de sokan beveszik. Pacepa publicisztikájának olyannyira jó a hatásmechanizmusa, hogy Romániában törvényszéki döntés született: Ion Mihai Pacepa generális, a volt román titkoszolgálat, a Securitate egykori tisztje, 3 millió dolláros kártérítést kap a román államtól. Ezzel az 1978-ban történt külföldre való szökése után elkobzott javaiért, illetve bizonyos elveszített jogaiért kárpótolnák.

Bár annak idején Pacepának havi 15 ezer lejes (kb. 3300 dolláros) havi fizetése volt, nehéz megmagyarázni, hogyan halmozhatott fel ekkora vagyont a kommunizmus idején, illetve, hogy mire alapozva állapítják meg a kárpótlás összegét. „Rehabilitálásáért” régóta folyik a lobbizás, de azt – ki tudja miért – sokáig halogatták. Năstase 2004. júliusi amerikai látogatása előtt már megkezdődött az egyezkedés Pacepával. Az ország és főleg Iliescu hírneve meglehetősen rossz Amerikában (lásd a *Foreign Office* cikkeit), jól jönne, ha az egykori szekus tábornok segítene imázsát kicsit megjavítani, szükség lenne néhány propagandacikkre. Pacepa a *National Review*-ban, július 20-án, Năstase látogatásával egyidőben, közölte is a megrendelt cikket, amelyben a sablonos, de tőle soha nem hallott dicséretet mellett („Amerikához hű” stb.), hangot ad meghatottságának is: Reagan elnök temetésén meglátta Iliescut. Meghatódott. Huszonöt éve szüntelenül Iljicsnek, KGB-ügynöknek, közvetve gyilkosnak titulálja a jelenlegi államelnököt – most pedig pusztán látásától meghatódik. Ennek pedig pontos ára volt.

A Szabad Európa Rádió

Emil Hurezeanu (a Szabad Európa Rádió – a SZER – volt igazgatója) cikkéből (*Jurnalul Național*, 2004. február 2.): „1987 őszén olvastuk Pacepa könyvét [a *Vörös horizontokat*]. Megdöbbenünk. 1978-ban szökött meg, sokat tudott és mesélt, többek között Emil Georgescu meggyilkolásának tervéről, amire 1981-ben került sor, Noël Bernard meggyilkolásának tervéről, a Radu kódnevű módszerről. És mi csupán majdnem tíz évvel később értesülünk minderről, ebből a könyvből! Miért nem figyelmeztettek bennünket az amerikaiak? Egy lépést sem tettek a védelmünkben, pedig tudtak ezekről a tervekről. A könyv sokkolta a szerkesztőséget, hiszen elsősorban rólunk volt szó. Az amerikaiak tudták, hogy igazgatóink és főbb munkatársaink feketelistán vannak. Miért nem védtek meg?”

Hurezeanu nem válaszol erre a szónoki kérdésre. Pedig tudja a választ.

Pacepa részletesen elmagyarázza az igazgatók meggyilkolásának módszerét a Radu fedőnevű besugárzással. A lakásban vagy az irodában olyan gépet helyeznek el, amely hosszan tartó sugárzást bocsát ki, ami később rákot okoz. A radioaktív sugárzás egy célpontra, kis területre irányított. Ezért nem betegednek meg a szomszédok, munkatársak, családtagok. Ez a részlet lényeges. „Radu” léte ellentmond a fizika alaptörvényeinek. A radioaktív sugarakat ugyanis nem lehet célzottan irányítani. Ráadásul könnyen ki is lehetett volna védeni a sugárzást. A radioaktivitás mondjuk kéthetenkénti mérése a lakásban, az irodában kimutatta volna, az embereken is mérhető lett volna, a sugarat kibocsátó gép megtalálása gyerekjáték lett volna.

Sok rosszat el tudok képzelni a CIA-ről, de azt nem, hogy jön Pacepa, elmeséli, kit milyen módszerrel akarnak meggyilkolni, ő pedig ölbe tett kézzel várja az eseményeket. Tény, hogy többen a SZER román részlegének vezetői közül gyors lefolyású rákban haltak meg. Pacepa nem jön rá, hogy e történetet utólag elmesélni kompromittáló? Vagy ő hazudik, vagy a CIA tűrte kilenc éven keresztül a merényletsorozatokat, amelyeket egyébként könnyen megakadályozhatott volna. Én az előbbire szavazok. De – semmi nincs kizárva. Megbízható forrásból értesültem arról, hogy első könyvének, a *Vörös horizontoknak* a megjelenését a CIA megpróbálta megakadályozni. Egy éven keresztül keresett kiadót a könyvére, egyik cég a másik után gondolta meg magát. Logikus: ha a CIA eltitkolta a gyilkossági terveket, ha nem próbálta őket megakadályozni – kínos helyzetbe kerül.

Ha kiderül, hogy „kedvencük” fabulál – az is kellemetlen.

Pacepa: „1999. júniusában Románia Legfelsőbb Bírósága megsemmisítette Ceaușescu idejéből származó halálos ítéletemet és visszaadta tábormoki rangomat. De még mindig érvényben van a líbiai diktátor, Muamar Khadafi és az iraki zsarnok, Szaddám Husszein rám vonatkozó halálos ítélete, amiért felfedtem a nemzetközi terrorizmusban játszott szerepüket, valamint kémiai és nukleáris fegyverek előállítására irányuló titkos kísérleteiket.” Hogyan tudta „leleplezni” Szaddámot? Pacepa 1978-ban lépett le, Szaddám egy évvel később jutott hatalomra! De kitől fog félni ezután Pacepa most, hogy Szaddámot elfogták, Khadafit pedig „előléptették”, kinevezték „Amerika Nagy Barátjának” és „A Terrorizmus Elleni Harc Hősének”?

A bujdosó

Mindenesetre az amerikai radikális jobboldal primitívebb szárnya hálás a volt szekusnak, és újra és újra reklámozza őt – elsősorban éppen Arnaud de

Borchgrave, a *Washington Times* szerkesztője. Egy UPI elemzésben ezt írja: „Pacepa és a többi átállt román titkosszolgálati ma is bujkál, halálos ítéletük ma is érvényben van.” Ez persze abszurdum, hiszen 1990 első napjaiban Romániában megszüntették a halálbüntetést. Ami pedig a többesszámot illeti, ez vonatkozhat például Liviu Turcu, Amerikába szökött Securitate őrnagyra is. Az Iliescu-rendszer „megüzente” neki, hogy nem felejt, és nem bocsát meg, és meggátolná esetleges romániai érvényesülését, elsősorban, mert 1990 elejétől kezdve nem őket, hanem az ellenzéket támogatta. Ennek ellenére Turcu szorgalmasan folytatja publicisztikai tevékenységét, többek között Năstase miniszterelnök és Ioan Mircea Pașcu múltjáról mesél, mármint szekus kapcsolataikról, arról például, hogy Pașcu jelenlegi hadügyminisztert, szociáldemokrata alelnököt, 1989-ben kémkedésért kiutasították Amerikából. Turcu következetesen támadja mindkettőjüket, de sohasem fontoskodik, nem panaszkodik amiatt, hogy élete veszélyben forog, pedig egykor őt is halálra ítélték. Leleplezései kevésbé szenzációsak, mint a Pacepáéi, de hitelesebbek, tényyszerűbbek, tehát a hatalmon levők számára kellemetlenebbek.

Arnaud de Borchgrave másik meghökkentő állítása: „Pacepa a hidegháború legfontosabb szökött személyisége”. Miért a „legfontosabb”? A legmagasabb rangú állambiztonsági tiszt, de melyik országból? A Varsói Szerződés „disszidens” országából, amelyet a szovjet blokkon belül kb. 1964-től nem tekintettek „megbízhatónak”, és amelynek az évek során egyre romlott viszonya a Szovjetunióval. Így nyilvánvaló, hogy a szovjetek semmiféle titkot nem kötöttek a románok orrára. Egy alacsonyabb rangú KGB-s sokkal több fontos titkot tudhatott, mint Románia legmagasabb rangú politikusai vagy titkosszolgálati vezetői.

A *Washington Times* szerkesztője tovább fényezi Pacepa nimbuszát, amikor kijelenti: „Ceaușescu bérgyilkosainak egész csoportja ment Amerikába Pacepát meggyilkolni – sikertelenül.” Akárcsak az előző, ez az állítás is egyetlen forrásból származik: Pacepától. Szerintem a bujdosó tábornok ezzel csupán saját fontosságát próbálja bizonyítani. Ezt a módszert sokan használják önreklámra. Király Károly szerint például őt is többször le akarták lőni, de sohase találták el. Aztán halálos adag radioaktív sugárzással akartak „végezni vele”. De ezt is kibírta valahogy, tizenöt évvel Ceaușescu halála után egész jó egészségben van. Mindez persze az abszurdummal határos. Elképzelhető, hogy egy külföldön bujkálót nem találnak meg, az is, hogy nem sikerül egy merénylet. Az viszont már nem, hogy „Ceaușescu kiadta a parancsot a Securitaténak, gyilkoljanak meg, rám lőttek, amikor az erkélyen üldögéltem, de a golyó szerencsére nem talált, és behúzódtam a lakásba”. Elképzelem a bérgyilkos szekust, ahogy másnap szomorúan jelenti: „Sajnos, a paran-

csot nem teljesítettem, mert az első golyó nem találta el a kiszemeltet, aki aztán bement a lakásba, így nem tudtam, mit is tehetnék.”

Az UPI elemzője Talpeşt (volt SIE főnök, egykori elnöki tanácsos, jelenleg a miniszterelnök első helyettese) idézi: „Pacepa egy jó dolgot tett életében, azt, hogy megszökött. Most miért kellene tábornoki rangot kapnia, illetve visszakapnia? Miért is lett tábornok? Bűnös tevékenységért. Miért fosztották meg tábornoki rangjától? Amiért abbahagyta a bűnözést, és elárulta ’titkait’, ’cinkosait’. Most tehát a tábornoki rang visszaadása zavaros üzenet – talán úgy kellene értelmeznünk, hogy tiszteljük, becsüljük szökése előtti tevékenységét?”

Bizonyíthatóan nem tartozom Talpeş csodálói közé, de ezúttal mégiscsak neki adok igazat.

A Pacepa-csodáló Borchgrave szerint Talpeşre és Iliescura még érvényesebbek a fentebbi vádak, mint Pacepára! Abszurdum, Talpeş 1989 előtt történészként, illetve történelemhamisítóként dolgozott. Lehet, hogy így vagy úgy együttműködött a Securitatéval, de ez csupán feltételezés, múltja semmiképp sem hasonlítható egy vezető szekus tiszt múltjához. A tudósító talán nem értesült arról, hogy Talpeş, aki a sötét történelemhamisítókat, a Vasgárdával, Antonescuval rokonszenvezőket támogatja – Amerika kormányának és a CIA-nak is teljes bizalmát élvezi? Iliescu úgyszintén?

A UPI fontosnak véli egy *Ziuában* megjelent névtelen levél idézését: „Az összes szekusnak vérében maradt az Amerikával szembeni gyűlölet.” Borchgrave hosszú elemzésének minden állítása ezek szerint két „forráson” alapul: Pacepán és egy névtelen olvasói levélen.

A szerkesztő úr ismerteti Carlos és a Securitate együttműködését is. Ez az együttműködés valóban létezett, de Borchgrave csupán a Pacepa által terjesztett változatot ismerteti. E szerint Carlost megbízták a SZER román szerkesztője elleni bombamerénnyel – 400 ezer dollárt kapott volna, ha sikerül! Ez elképzelhető, de a részletek már nem. Carlos titokzatos figura, de soha senki sem vádolta azzal, hogy műkedvelő lenne. Márpedig fura dolgok történtek. Kézhez kapta a SZER épületének skicceit, öt videofelvételt, hatvan fényképet és – eltévesztette a címet és az órát: a nagy épületnek egy másik részébe, nem a román, hanem a lengyel részleg közelébe helyezte a bombát, méghozzá olyan órára időzítve, amikor legfeljebb örök, éjszakai ügyeletesek tartózkodtak arrafele. Ami pedig a technikai részleteket illeti, azok is gyanúsak. Például 37 kiló robbanóanyagot kapott itt, Romániában, a Szekutól. Nem lett volna egyszerűbb és kevésbé veszélyes Münchenben beszerezni?

Február 14-én a *Washington Times Romanian spies under scrutiny* címmel cikket közölt Arnaud de Borchgrave tollából. Ez egy az egyben azonos a ja-

nuár 15-én közölttel, egyetlen vessző különbség sincs köztük. Négy héten belül ugyanaz a lap kétszer közli ugyanazt az „elemzést”, más-más címmel.

Fura ellentmondás

A *Washington Times* szolgálai módon támogatja Bush politikáját. Itt az ellentmondás. Románia vezetői, elsőként tán éppen Iliescu, már régen teljesen behódolt Amerikának, ezt ott tudják, megbecsülik, ebben a gárdában bíznak. És ezzel párhuzamosan Arnaud de Borchgrave, a *Washington Times* szerkesztője, Pacepa reklámozása mellett újra és újra lebüdöskommunistázza Iliescut, és leghívebb munkatársát, Talpeşt, KGB-ügynöknek becézi.

Emlékezzünk vissza: más fontos amerikai volt CIA-sek, mint Derrin Smith és általában az AFIO-sok (volt kémek társasága, akik most is nyíltan lobbiznak), teljes bizalmukat fejezték ki Iliescu és Talpeş iránt.

Derrin Smith: „Nicholson és Aldrich Ames, a CIA tisztjei, akikről kiderült, hogy egyben KGB-ügynökök, Iliescut és Talpeşt rágalalmazó jelentéseikkel bizalmatlanságot keltettek országaink között.” Kis túlzással: „Aki nem szereti Iliescut és Talpeşt, az valószínűleg KGB-ügynök.”

Éppen fordítva, mint Pacepa, Borchgrave és a román „demokratikus közvélemény” képzele: nem Iliescuék a megvetendő KGB-sek, hanem azok, akik őket rágalmazzák.

Mindkét változat egyformán képtelenség.

Ahogy az alcím is mutatja, egy ellentmondásra akartam felhívni a figyelmet. Pacepa és „hívei” primitív módon, de hűségesen kiszolgálják a Bush-adminisztrációt. De mintha tudomásuk se lenne arról, hogy az amerikai adminisztráció feltétel nélkül bízik Románia mai vezetőiben, különösképpen Iliescu és Talpeş személyében.

Ez tán tisztázza a helyzetet. Pacepa személye teljesen érdektelen az amerikai adminisztráció és a CIA mai vezetősége számára. Csupán az ő és hívei fabulációja, hogy „támogatnák, követelnék rehabilitálását”.

De valakik mégiscsak támogatják, felhasználják őt, és azt a benyomást keltik Romániában, hogy „Amerika Pacepa támogatója”. De kik is ezek voltaképpen? Megítélésem szerint a republikánusok primitívebb szélsőjobboldali csoportja, tán a CIA nyugdíjasainak kiöregedettebb része, azok, akik Fodor György, volt BBC politikai kommentátor szerint: „nem tudnak hidegháború nélkül élni, nekik termel ő, mint egy kisiparos. Pacepa *credibility*-je nulla”. Szóval nem a mai radikális jobboldal, a neokonzervatívok, nem a kormányhoz, a CIA-hoz közel álló körök támogatják, idézik Pacepát, hanem a ra-

dikálisoknak az a kivénhedt csoportja, amely papagájszerűen ismételteti a hidegháború jelszavait, tán még a Szovjetunió összeomlásáról is megfélemedezett, támogatja az Irak elleni háborút, bármilyen háborút örömmel támogatna, csak azt nem képes megérteni, hogy az amerikai adminisztrációt, a CIA-t rég-es-rég nem érdekli, ki volt jó fiú 1989 előtt és ki volt rossz fiú, ki volt anti-kommunista, ki kommunista. Csupán az érdekli, hogy saját érdekei szempontjából kiben bízhat meg. Márpedig több esetben is bebizonyosodott, hogy a volt kommunisták, sőt, a volt titkosszolgálatiak ilyen értelemben sokkal megbízhatóbbak, mint mások. Nem részletezem az okokat, de nyilvánvaló, hogy Iliescu és társai egyrészt hűségesebbek Washingtonhoz, mint más politikai csoportok, másrészt nyugodtan lehet bízni abban, hogy hosszú távon fogják (nem feltétlenül ezek a személyek, hanem utódaik, vagyis a párt) kormányozni Romániát.

Egyébként nem csupán Pacea nevéhez fűződik a románok többségének ragályos betegsége, a KGB-mánia, az orosz fóbia. 1990 eleje óta napjainkig minden bizonyíték nélkül, mániákusan ismételték és ismételtetik.

Pacea voltaképpen ma is ugyanazt gondolja, mint Ceaușescu alatt, hisz ez utóbbi számára valóban a Szovjetunió, a KGB volt a legfőbb ellenség. Pacea újra és újra felsorolja „bizonyítékait”, hogy az új hatalom minden tagja KGB-ügynök. Olyan, akit már az ő szökése előtt nyilvántartottak, illetve, akit részben ő maga leplezett le.

Nyilvánvaló ellentmondás. Ceaușescu, Pacea szerint (is) véreskezű, kegyetlen diktátor volt, aki információkkal rendelkezett arról, hogy a KGB „összeesküvést” szervez ellene, akinek megvolt a pontos listája a romániai KGB-ügynökökről. És mit tesz ilyen helyzetben a zsarnok? Egyeseket közülük valamivel alacsonyabb beosztásba, vidékre helyez, másokat nyugdíjba küld, és békésen várja, hogy visszajöjjenek Bukarestbe, puccsot szervezzenek, és őt, valamint feleségét, agyonlőjék. Arról is megfélemedezik, ő is meg a hívei is, hogy a Romániában hatalomra került „KGB-s banda” milyen politikát folytatott 1989 decembere után. Ezek a KGB-sek nagyon ügyesen „leplezték” tevékenységüket. Nehogy igazi céljuk kiderüljön, hosszú időre minden (politikai, gazdasági, kulturális) téren befagyasztották, majdnem nullára csökkentették a román–oroszl kapcsolatot.

Duna-keringő

A Duna TV 2000. augusztus 15-én interjút sugárzott Paceaával. Ez az interjú tele van önellentmondással, hamis állítással, vitatható megállapítással. Ezek

egy részét adom közre alább „megfűszerezve” saját, dőlt betűkkel szedett kommentárjaimmal.

[...] Apám a General Motorsnál dolgozott, ismerte a bukaresti elitet, nagy műveltségű, több nyelvet beszélő ember volt. [...] Nekem az volt a titkos vágyam, hogy valamikor majd Amerikában éljek. [...] 1945-ben csatlakoztam egy, az amerikai nagykövetség által szervezett, a kommunizmusban hamarosan illegálisba kényszerült szervezethez. Ugyancsak 1945-ben részt vettem egy lelkes királypárti tüntetésen, mivel a király lett a romániai antikommunizmus szimbóluma. 1951 januárjában behívtak a Belügyminisztériumba, és közölték, hogy az egyetemet végzők besorolását végző kormánybizottság a Securitate-hoz osztott be munkára. Nem volt esély a munkahely önálló megválasztására. A kormány kijelölte, hogy hol dolgozz és kész.

Soha senkit sem kényszerítettek szekus „munkahelyre”. Besúgókat, zsarolással, de az más. Főfoglalkozású szekusnak lenni bizalmi tisztség volt, következetes tevékenységgel lehetett kiérdemelni. Bizonyítani kellett.

1951-ben, amikor csatlakoztam a Securitate belföldi egységéhez, a leghalványabb elképzelésem sem volt arról, hogy igazából mivel foglalkozik ez a szervezet. A Securitate csak két éve létezett, még senki nem tudott róla. Amikor azonban rájöttem, hogy mivel is foglalkozik, már késő volt. Annyit tehettem, hogy megesküdtem magamnak, nem veszek részt olyasmiben, ami gyilkossággal jár.

Figyelem! 21 éves, és művelt, politizáló családból származik. Monarchista és antikommunista. Ennek ellenére, „halvány elképzelése” sincs arról, mivel foglalkozik a Securitate, ami egyébként nem 1949-ben jött létre, hanem régebben. Arról nem beszélve, hogy ’51-ben nem volt Romániában ember, aki ne tudta volna, mivel foglalkozik a Szeku. Egyébként a Securitate és a többi hozzá hasonló szervezet legfőbb szerepe nem egyszerűen a letartóztatás, megfigyelés, kínzás, gyilkolás volt, hanem az egész társadalom megfélemlítése! A terror. Az az érdeke volt, hogy tudjanak róla és féljenek tőle. Ami pedig azt illeti, vajon Pacepa azért jutott olyan magasra a ranglétrán, mert ab ovo visszautasította a gyilkosságban való részvételt?! Humanizmusáért? Ha így van, feltételezem, hogy azokat a szekusokat, akik vertek, kínoztak, gyilkoltak, megvetették a szervezetben, és persze nem is léptették elő őket.

Huszonhét évembe került, amíg el tudtam dönteni, hogy otthagynom a Securitatét. Hosszú évekig érlelődött bennem a kommunizmus elleni lázadás gondolata, aztán betelt a pohár: 1978. július 24-én elfogyott a türelmem, és politikai menedékjogot kértem az USA bonni követségén.

Türelmes ember. Rég érlelődött benne a kommunizmus elleni lázadás gon-

dolata, de nem siette el a döntést, 1951-től 1978-ig, 27 éven keresztül szekus volt. És miközben „érlelődik benne a lázadás”, lelkiismeretesen végzi munkáját, élvezi Ceaușescu és felesége teljes bizalmát, pedig mindketten gyanakvó, bizalmatlan emberek voltak. Pacepa viszont azok közé a nagyon kevesek közé tartozott, akikben teljesen megbíztak. Árulása aztán megerősítette bizalmatlanságukat, amúgy is létező paranoiájukat.

Igazán sohasem hittem a kommunista eszmékben, ezért a 60-as évekig be sem léptem a kommunista pártba; akkor azonban már magas tisztségem volt a román kémisztatban, és nem lehetett tovább halogatni a belépést. De az 50-es évek második felében és a 60-as években erősen támogattam a kommunista rendszert, mert hittem az ipari kémkedés hasznosságában.

Megható: a szekus tiszt, aki (olyan korban, amikor még az iskolaigazgatónak is párttagnak kellett lennie!) évekig nem hajlandó belépni a kommunista pártba – noha „erősen támogatja a rendszert” –, mert ő nem kommunista, közben azonban megy felfelé a ranglétrán, végül pedig azok a nyomorult komcsik rákényszerítik ezt a szegény tisztességes antikommunista, demokrata, humanista szekus tábornokot a pártba való belépésre...

Szökésemkor, 1978-ban, Ceaușescu nemzetközi dicsősége tetőpontján állt. Akkor fejeződött be negyedik, egyben legdiadalmasabb washingtoni útja, és történelmi jelentőségű volt londoni látogatása is, a királyi fogadás, amiben Erzsébet királynő részesítette. Mindkét említett útját én készítettem elő, és mindkettő alatt én voltam a jobbkeze, így hallhattam, hogy mindenki, aki csak számított Washingtonban és Londonban, hozsannákat zengett róla. Az amerikai és angol politikusok és a lapok naponta úgy nyilatkoztak róla, mint aki többet tett Romániáért, mint elődjei együttvéve mind, mint egy újfajta kommunista vezetőről, aki mindentől és mindenkitől független. Az egyedüli kelet-európai vezető, aki ellent mer állni Moszkvának. A nemzetközi politika eme kedvence azonban menekülésem után soha többet nem kapott meghívást a NATO üléseire vagy a fontosabb országokba.

A NATO üléseire természetesen azelőtt sem hívták meg, de a 70-es évek végén távol állunk még a nyugati szakítástól is. Bizony, még éveken át díszvendég volt „fontosabb országokban”. A barátság megszűnése a Gorbacsov-korban kezdődött, és semmi köze nem volt Pacepa leleplezéseéhez.

Ceaușescu ezért visszakényszerült abba az omladozó házba, ami Románia lett uralkodása alatt, és felhúzta a világhoz vezető hidat. 1987-ben megjelentettem a *Vörös Horizontok* c. könyvet, amely a kommunista diktátor udvarában folyó valós élet első leírása.

Miért várt kilenc évet, amíg megírta-megjelentette? Mert gazdái a CIA-tól ekkor váltak meg véglegesen Ceaușescutól!

Ceaușescu, akár a többi diktátor, kitűnően értett a nacionalizmusnak mint érzelmi fegyvernek a használatához. Politikai kaméleonként állandóan változtatta álláspontját, és hatalomra jutását, valamint hatalmon maradását leginkább annak köszönhetette, hogy mesterien lovagolta meg a románok és a Romániában élő jelentősebb kisebbségi csoportok közötti történelmi ellentéteket. Az első dolog, ami az akkor még ismeretlen Ceaușescut országos politikai dimenzióba emelte, Magyarország szovjet megszállása volt 1956-ban. Ő abban az időben a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának a titkára volt, és Románia fegyveres- és biztonsági erőit irányította. Azzal az ürügygel, hogy az akkori belügyminiszter nem megbízható, mert felesége (Marta Czikó-Drăghici) magyar származású, Ceaușescu kezébe vette ezt a funkciót, és ő irányította azt a nagyon kifinomult kémakciót, amelyet Románia Magyarország szovjet megszállása támogatására indított. Azt az akciót is ő irányította, amellyel kicsalták Nagy Imre magyar miniszterelnököt a budapesti jugoszláv nagykövetségről, elrabolták és Romániába vitték. Ceaușescu felügyelte Nagy Imre szovjet és román belügyesek által végzett kihallgatását Bukarest egyik külvárosának egyik eldugott házában, majd Budapestre szállítását. Mindez felkeltette a Kreml figyelmét Ceaușescu iránt, egyben pedig népszerűvé tette őt a román Politbüro nacionalista tagjai előtt, akik kilenc év múlva, Gheorghiu-Dej halála után, első számú vezetővé választották. Trónra kerülése után egyre jobban kezdett félni attól, hogy e politikai bűntettnek meg kell majd fizetnie az árát. Ezért mindent megtett, hogy megsemmisítsen minden írásbeli dokumentumot, és megpróbált megszabadulni azoktól az emberektől, akik be tudták volna bizonyítani a kivégzésben játszott személyes szerepét.

Abszurd kitaláció. Ceaușescunak semmi köze a Nagy Imre-ügyhöz. Mellesleg pedig Drăghici volt Ceaușescu legközelebbi barátja, Gheorghiu-Dej pártfőtitkár és Moszkva bizalmi embere, a pártvezetőség 4–5 legfontosabb emberének egyike, még egy évtizeden át a Securitate főnöke. Czikó Márta pedig évtizedeken keresztül, 1968-ig, Elena Ceaușescu legjobb barátnője volt. Más szempont: a titkosszolgálatoknál abszolút szabály, hogy a titok az titok. Különösen egy Nagy Imre-kaliberű ügyben. Pacepa 26 éves volt 1956-ban – amennyiben közvetlenül nem vett részt a „műveletben”, semmit sem tudhatott róla. Sőt, akik részt vettek benne, azok is csak részleteket tudhattak. Tehát az egész 1956-os történeletről Pacepának nem lehetett semmilyen komoly információja. Később sem.

Ceaușescu rettegett a magyarországi liberalizációtól. Erre a legjobb bizonyíték az a hisztérikus reakció, melyet Nagy Imre 1989. június 16-i újrateremtése kiváltott belőle. A Nagy Imre-ügyben való titkos részvétele miatt

Ceașescu attól félt, hogy az újratemetés otthon és külföldön egyaránt kompromittálja őt.

Ez, enyhén szólva, túlzás. Ceaușescunak nem volt miért félnie az újratemetéstől, hiszen semmi köze nem volt Nagy Imre kivégzéséhez. Az újratemetés azonban mégis jó ürügy volt arra, hogy a magyar liberalizálódást – amelyetől épp annyira félt, és joggal, mint az egész rendszer összeomlásától – megpróbálja lejáratni a közvélemény előtt.

Szerov megérkezett Bukarestbe, Hruscsov és Malenkov társaságában. A tárgyalásokon főnököm, Emanuel Zeides mellé ültettek, Szerovval szemben.

1956-ban Pacea 26 éves, öt éve dolgozik a Securitaténál. Szigorúan bizalmas tárgyalásokról van szó, amelyen a szovjet és a román pártvezetők, illetve a KGB és a Securitate nagyfőnökei egyezkednek. Hogyan vehetett volna részt ezen a szűk körű tárgyaláson, ráadásul Szerovval szemben ülve?! Ugyanebben az interjúban Pacea azt állítja, hogy ekkoriban léptették elő, a nyugat-németországi ipari kémkedés vezetője lett. Azaz legfeljebb harmadrangú figura a szekus hierarchiában.

[...] megtudtam, hogy Hruscsov „gyors és határozott” katonai akciót rendelt el Nagy Imre kormánya ellen. Minden „veszett kutyát” le kell lőni, mondta Szerov. Pár év múlva, mikor Gheorghiu-Dej-zsel közelebbi kapcsolatba kerültem, sokszor hallottam tőle, hogy a szovjet látogatók „őrültekként” viselkedtek azokon a találkozókon. Dej külön kitért Hruscsov vad magyarellenes kirohanásaira és kiabálására, hogy „meg kell ölni őket, mint a patkányokat”, és Szerov többször megismételt kijelentésére, hogy „csak egy vérfürdő gyógyíthatja ki Attila hunjait”.

Ha az egész, hosszú és unalmas szöveget végigolvassuk, arra a következtetésre juthatunk, hogy Ceaușescu (és Dej) magyarellenessége, nacionalizmusa is a KGB-nek „köszönhető”. Mintha Hruscsov „vad magyarellenes kirohanásai” ihlették volna Dej és később Ceaușescu ideológiáját. Arról azonban Pacea nem szól, hogy a román „elvtársak” felajánlották a szovjeteknek, ők is bevonulnak Magyarországra, amit azonban azok nevetve elhárítottak.

Nagy Imrét és kormányának tagjait nyugati kémeknek nyilvánították, és halálra ítélték a KGB által megrendezett kirakatperben.

A pert nem a KGB, hanem Kádárék rendezték, a halálos ítéletekről is ők döntöttek. Kirakatper volt (bár másképp, mint a klasszikusak, amelyek nyilvánosság előtt zajlottak, és a vádlottakból kicsikarták a beleegyezést).

Jó okom van azt hinni, hogy Ceaușescut [1989-ben] azért ítélték el rögtönítélő bírósági határozattal, mert ő tudta a legjobban, hogy Ion Iljics Iliescu, Nicolae Militaru tábornok és több más „új” román vezető a volt szovjet hírszerzésnek dolgozott. Iliescu kezdetben tagadta, hogy valaha is találkozott

volna Gorbacsovval, később azonban kénytelen volt elismerni, hogy Ceaușescu akkor távolította el őt az RKP Politbürojából, amikor Gorbacsov lett a Szovjetunió vezetője, és azt is, hogy megtiltotta, hogy Bukarestben tartózkodjon, amikor Gorbacsov odalátogatott.

Nevetséges. Gorbacsov '85-ben került hatalomra, Iliescu 72-ben bukott meg, azaz tizenhárom évnyi eltéréssel van szó!

Még én is meglepődtem, hogy a szovjet titkosszolgálat kiszolgálói milyen gyorsan foglalták el a Ceaușescu után keletkezett politikai vákuumot. Néhány órával azután, hogy Ceaușescu helikopteren menekülni kényszerült, a már nyugdíjazott Nicolae Militaru tábornok megjelent a TV képernyője előtt, és kinevezte magát legfőbb hadparancsnoknak. Militaru tábornoknak 1978-ban mikrofonok rögzítették egy szovjet hírszerzővel történt találkozáját, aki be akarta őt szervezni Moszkva „Dnyeszter” fedőnevű műveletébe. Mivel pár héttel azután, hogy erről a találkozóról beérkezett a jelentés, elhagytam Romániát, nem tudtam meg, hogy sikerült-e végül a szovjeteknek beszervezni őt vagy sem. Ceaușescu bukása után azonban hamarosan választ kaptam erre a kérdésre Mihai Lupoi polgármestertől, aki az első ideiglenes kormány turisztikai minisztere lett, majd kikerült a kormányból, és Svájcba emigrált. Egy, az olasz *L'Unità* lapban 1990. március 1-én megjelent interjúban Lupoi megerősítette, hogy Militaru szovjet ügynök lett, s azt is hozzátette, hogy erre bizonyítékok a Securitate „Corbu” nevű iratcsomójában találhatóak.

Pacepának valóban megbízható forrásai vannak: Lupoi egykori polgármester például nem KGB-ügynök, hanem „Igazi Forradalmár”, jelenleg pedig – pár hónapi miniszterkedés, majd vagy tíz évnyi külföldi emigráció után – a Nagy-Románia Párt szenátora! Ha ő azt mondja, hogy valaki orosz ügynök, akkor az úgy is van, szava elvégre – szentírás.

Ion Iljics Iliescu Moszkvában képzett kommunista vezető és félreinformáló propaganda-szakértő, akinek az apja annyira rajongott a Komintern alapítójáért, hogy fiának az ő nevét adta.

Ez (is) hazugság. Különbözik pedig mennyiben befolyásolná valaki karrierjét, hogy hetven évvel ezelőtt milyen nevet adtak neki?

A román TV bejelentette a hírt, hogy a Ceaușescu házaspár tárgyalása, elítélése és sortűz általi kivégzése megtörtént. Az eseményről készült, beharangozott videofelvételen azonban csak Nicolae és Elena Ceaușescu holtteste volt látható, nem a tényleges tárgyalás és kivégzés. Az eléggé elmosódó, zavaros képek két, hátán fekvő holttestet mutattak, semmilyen seb nem látszott rajtuk, sem a mellkas táján, sem az arcon, viszont a fejek vérárban úsztak. A KGB! Hátulról fejbe löni, ez a KGB stílusa! Ez volt az első gondolat, amely átvillant az agyamon, miközben ennek a két ördögi ember-

nek, aki szerencsétlenségemre életem nagyrészét uralta, furcsa, élettelen testét bámultam.

Ez ponyvának is rossz! Néhány elmosódó videófelvétel alapján Pacepának – és csakis neki! – sikerült megállapítania, hogy minden ellenkező hír ellenére az áldozatokat hátulról lőtték le, és így kivégezni csakis a KGB szokott. Bizonyára szabadalma van rá...

1978. július 28-án Jimmy Carter elnök politikai menedékjogot adott nekem. Átállásom lerombolta a szovjet tömb egész kémiszolgálatát. S ez precedens nélküli tett volt.

Fura! Meséli, hogy mennyire gyűlölték a szovjetek Ceaușescut, hogy terveket szőttek megbuktatására, most pedig voltaképpen azt állítja, hogy bíztak a Securitatéban. Azaz a KGB, miközben a Ceaușescu elleni puccsot tervezte, Ceaușescu bizalmi emberének orrára kötötte kémiszolgálatának minden adatát. Mert, ha nem így történt, hogyan „rombolhatta le” Pacepa a szovjet tömb egész kémiszolgálatát?!

Ezért Ceaușescu halálra ítélt és kétmillió dolláros díjat tűzött ki a fejemre. Egy levélben, melyet 1988. július 28-án kaptam, mikor az USA állampolgára lettem, a CIA úgy nyilatkozott együttműködésemről, mint „az USA-nak tett fontos és egyedülálló szolgálatról”.

Nagyon érdekes dátum: tíz év telt el szökése óta, akkorra Amerika radikálisan és végérvényesen megváltoztatta álláspontját Ceaușescuval szemben. 1987-ben jelenik meg a Vörös Horizontok, és Pacepa csak egy évvel később kap állampolgárságot, valamint dicséretet a CIA-tól! Addig semmi! Se könyv, se interjú, se cikk. A CIA, illetve az amerikai kormány sem emlegette soha személyét. Nyilvánvaló, hogy nem saját akaratából hallgatott ennyi éven keresztül, és az is nyilvánvaló, hogy nem saját döntése alapján kezdte aztán ontani a – minek is nevezem? – írásait, „leleplezéseit”.

Ui.

Most, amikor újra kirobbant a (mini)botrány Pacepa tábornoki rangja, vagyona, elmaradt fizetése körül, a SIE volt igazgatója, kijelentette: „Állíthatom, hogy 1996 és 2000 között, amíg a SIE főnöke voltam, sem Amerika, sem más állam nem tanúsított személye iránt semmiféle érdeklődést. Szó sem volt nyomásgyakorlásról rehabilitálása céljából. Egyetlen személyt foglalkoztatott ez a kérdés, Sorin Roșca Stănescut, aki velem is, Constantinescu elnökkel is tárgyalt róla, és afféle közvetítőként lépett fel Pacepa nevében.” Persze lehet, hogy nem ez a teljes igazság, bár kétségkívül fontos információ. Világos, hogy

semmilyen kormányt nem érdekel Pacepa, de a CIA bizonyos szárnya talán mégis támogatja. Ez azonban a maximum.

Mindazáltal valószínű, hogy Pacepa nézeteire, írásaira még sokáig lesz kereslet Romániában. Az országnak – úgy tűnik – egyszerűen szüksége van rá.

Szupertitkos ügynök jelenti

Beszélő, 2003. december

Előzményei román nyelven: *Nemulțumirile unui turnător maghiar față de dosarele Secu*, Dilema, 2002. december 20., magyar nyelvű változat: *Egy magyar besúgó elégedetlenségei a szekusdossziékkal*, Transindex, 2003. január 9.

A Securitate egészen más valami volt, mint a többi kelet-európai titkosszolgálat, nem csupán parancsokat hajtott végre, hanem döntéseket hozott központi, politikai, sőt még ideológiai jellegű kérdésekben is.

A címben szereplő ügynökökféle én magam volnék, jó ideig ugyanis olyannyira sikeresen titkoltam magam előtt is a Ceaușescu-rendszer titkosszolgálatának végzett bizalmas tevékenységemet, hogy csak 2002 júniusa óta tudom: a Securitate nyolc éven keresztül vezetett rólam mint nyilvántartott ügynökről dossziét. Hogy még cifrább legyen a dolog, megfigyelt személy is voltam, a szekusok adatokat

gyűjtöttek rólam – ezt persze akkoriban is sejtettem –, hogy aztán aktámat utódaik, a mostani nemzetbiztonság, az SRI szakemberei zárják le 1990 végén. Ahogy rendes besúgóhoz és célszemélyhez illik, álnevet is adtak nekem – rögtön kettőt: Bucur (ügynök) és Banu (megfigyelt). Az alábbiakban elsősorban az utóbbi időben nyilvánosságra került tényekre és a Securitate Iratárát Vizsgáló Országos Bizottságtól (CNSAS) másfél éve megkapott, velem, vagyis Bucurral és Banuval kapcsolatos dokumentumokra támaszkodom.

Amit 1990 előtt tudtam a Szekuról

A titkosszolgálat az összes volt kommunista rendszerben a pártnak alárendelt szerv volt – Románia kivételével. Romániában, legalábbis a 70-es évek vége felétől kezdve, a Párt gyakorlatilag megszűnt, még a Politbüro szerepe is csökkent. A hatalom egy szűk klikk kezében koncentrálódott, Ceaușescuéban és azokéban, akikben megbízott. Ekkor értékelődött fel a Securitate szerepe:

nem csupán „eszköz” volt a hatalom megvédésére, a vezetők döntéseinek végrehajtására – hatalmi központtá vált, amely hozzájárult a döntésekhez, még az ideológiai jellegű döntésekhez is. ’89 végén a Securitate elárulta Ceaușescut, intézményként megszűnt, de ez a maffiajellegű társaság újjászülött, más nevű „intézményekbe” olvadt be, még nagyobb hatalommal.

A bizalmi tőke, helyzeti előnyük az információkhoz való hozzáférést tekintetében elősegítette, hogy 1989 után ők váljanak elsőként újjagdagokká. Befolyásolták a politikumot (Iliescuék mégiscsak nekik köszönheték hatalomra jutásukat, s ezt meg kellett hálálni). Az ellenzéki pártok köreibbe is befurakodtak (például olyan volt politikai foglyok zsarolásával, akiből később besúgó lett). Uralják a gazdasági életet – ne feledjük, a külkereskedelmet a 80-as években a Securitate irányította, teljesen természetes tehát, hogy közvetlenül 1989 után az ő rendelkezésükre állt a megfelelő kapcsolatrendszer, hogy ezúttal magánemberként a régi partnerekkel sikeresen folytathassák gazdasági tevékenységüket.

Romániában a „múlt tisztázása” nem csupán erkölcsi-történelmi kérdés, nemcsak a diktatúra történéseinek részleteire derülne fény a Securitate titkainak legalább részbeni leleplezésével, hanem az utolsó 13 év furesa botrányaira is: a bányászhadjáratokra, a jól szervezett nacionalista uszító kampányokra, a marosvásárhelyi pogromra, korrupciós botrányokra, bankcsődökre, csempészakciókra és így tovább.

Fentebbi állításomból – mely szerint a kommunista párt lassan-lassan elvesztette minden jelentőségét, szerepe inkább kirakatjellegűvé vált (még a legmagasabb rangú pártaktivistáknak is kisebb volt a valós hatalma, mint egy közepes rangú szekusnak) és a Securitate mind nagyobb hatalomhoz jutott – még le kell vonni egy következtetést.

A változás hatalmi harc eredménye. Felmerül a kérdés, miért a Securitate győzött? Persze a döntőbíró Ceaușescu és szűk klikkje volt, de miért „szavaztak” a Securitatéra? Mert jóval inkább megbízhattak benne, mint a pártapparátusban. Mert bebizonyította, hogy úgy általában komolyabban veszi a dolgot, és különösen az ideológiai hűséget, mint az előbbi. Természetesen már szó sincs marxizmusról, leninizmusról – csupán fanatikus, izolacionista nacionalizmusról és a Vezér* szerepében, a Vezér szükségességében való hitről. És Ceaușescunak igaza volt, attól függetlenül, hogy egy bizonyos helyzetben őt magát elárulták. Céljuk a nemzeti kommunizmus megteremtése volt, és eb-

* Ion Gheorghe Maurert, előbb külügyminisztert, majd 1961-től miniszterelnököt, Ceaușescu 1974-ben távolítja el, amikor bevezeti az államelnöki rendszert, amelyben a pártfőtitkár egyben az ország első embere is.

ben az átlagszekus tízszer fanatikusabbnak, őszintébb nacionalistának bizonyult, mint a közrendű pártaktivista.

Nos, ez a fanatizmus tovább él napjainkban is, bár a szekusok szükség esetén ügyesen leplezik meggyőződésüket; de amikor úgy érzik, hogy „szabad kezük van”, akkor általában kibújik a szög a zsákból. Ez a mentalitás jellemzi Adrian Năstase személyiségét is (bár ami az ő Securitate-kapcsolatait illeti, csupán feltételezéseink vannak). Egyre erősebb a gyanúm, hogy amikor a jelenlegi miniszterelnök „szépen beszél”, amikor reformokról, nyugati orientációról nyilatkozik, ekkor csupán hazudik – amikor pedig elszólja magát, például a volt szekusok védelmében lép fel, a demokratikus játékszabályok ellen: nos, akkor őszinte. (Félreértés ne essék, nem állítom azt, hogy Năstase nem pártolja Románia nyugati orientációját, csupán azt, hogy erre a politikára rákényszerült, miközben reflexei, mentalitása fékezi racionális döntéshozatalát.)

Több írásomban monomániásan ismétlgetem, hogy a Securitate egészen más valami volt, mint a többi kelet-európai titkosszolgálat, nem csupán parancsokat hajtott végre, hanem döntéseket hozott központi, politikai, sőt még ideológiai jellegű kérdésekben is. Hosszú volt a folyamat, amelynek végén a Securitate már erősebb, fontosabb döntési központtá vált, mint a pártállam külpolitikai, ideológiai vezetősége. És bár ez számomra mindig is evidencia volt, csak az utóbbi időben akadtam ennek közvetlen bizonyítékaira.

Amit mostanában tudtam meg a Securitatéről

A *România Liberă* napilap 2002. június 18-án közölte azokat a transzcendentális mozgalom elleni küzdelemmel foglalkozó titkosszolgálati dokumentumokat, amelyekben *expressis verbis* kimondatik, hogy a Securitate übereli az összes pártállami intézményt. A fantaszták és misztikusok keleti, meditációs jógára, relaxációs gyakorlatokra épülő tanfolyama teljesen apolitikus „mozgalom” volt, az államhatalom különösebb figyelmére „méltatlan”, ha csak a diktatúrákban a spontaneitás és autonómia önmagában is nem lenne botránykő. Az, hogy ez a mozgalom felkeltette a hatalom figyelmét, önmagában még nem lenne érdekes, egy típus történet a miriádnyi kelet-európai abszurdok közül, de – mint a dokumentumokból kiderül – az 1979 és 1982 között működő mozgalom elleni akció, nyilvánvalóan az állam szervei, sőt a párt ideológiai vezetői akarata ellenére, sőt tudomásuk nélkül folyt! Így ennek való részlet, hogy aztán a már meginduló represszió végrehajtását (kirúgásokat, lefokozásokat) a pártszervekre bízta, így az „összeesküvőknek” (elvi-

leg) sejtelmük sem lehetett a Szeku szerepéről. Gyakorlatilag persze nagyon is volt – Romániában éltünk.

Röviden: a Securitate „megállapította”, hogy ez a mozgalom „káros, veszélyes, misztikus jellegű”, ezt nem szabad túrni, és eldöntötte, hogy lecsap. És most pontosan idézek a Securitate elemzéséből: „Nem befolyásolt minket az a tény, hogy államunk szervei, az Akadémia bizottságai, a külügyminisztérium, a párt ideológiai főosztálya szerint ez tudományos jellegű és hasznos mozgalom”.

A csapás körülbelül 250 embert érintett, és fő célja annak bizonyítása volt, hogy: „mi, a Securitate dolgozói, erősebbek és éberebbek vagyunk a párt és az állam összes többi szervénél, mi az ideológiai kérdésekben is hozzáértőbbek vagyunk, megérdemelten miénk a döntés joga!” A mozgalomban résztvevők, főleg értelmiségiek, nem gyakorolhatták többé hivatásukat, általában egyszerű munkásként alkalmazták őket, a párttagokat mind kirúgták. A humán területen dolgozók legfeljebb szakmunkásként helyezkedhettek el, ám a mérnökök, technikusok, orvosok megmaradhattak a szakmában, csak alacsonyabb beosztásban. A rehabilitálás esetről-esetre eltért, voltak olyanok, akik egy évi fizikai munka után üzemi szociológusok lehettek, mások könyvtárosi beosztást kaptak. De senkinek sem engedték meg, hogy a felsőoktatásba vagy kutatóintézetbe kerüljön.

Ezzel párhuzamosan, 1977-től kezdve, zajlott a szociológiai és pszichológiai tanszékek tervszerű ellehetetlenítése. A pszichológia elvben „virult”, de a bukaresti egyetemen a pszichológia kart már egy évvel a transzcendentális mozgalom elleni harc kibontakozása előtt megszüntették. A szociológia sorsa szintén az elnyújtott elsorvasztás lett. Egy feltételezésbe bocsátkoznék, bár erre nincsenek (még) közvetlen bizonyítékaim, adataim, egyelőre csak a logikára támaszkodom: e két tudomány művelésének ellehetetlenítéséről Elena Ceaușescu döntött – de az nagyon valószínű, hogy valakik tanácsolták, tájékoztatták és befolyásolták. És merem állítani, hogy ezek nem lehettek tudósok, a legopportunistábbak sem lettek volna képesek ilyen abszurdumra. Hivatalnokok, pártfunkcionáriusok sem lehettek – csak szekusok. Priboi-félék.

Priboi, a pribék

A transzcendentális mozgalom elleni fellépés egyik fontos végrehajtója, Ristea Priboi, a „nélkülözhetetlen, kiváló szakember”, 2000 óta Adrian Năstase miniszterelnök legkedveltebb tanácsosa nemzetbiztonsági ügyekben. Akiről Marius Oprea *România Liberă*-beli dokumentum-összeállításából az is kiderül, hogy egykoron az Éter akcióban is

szorgalmasan tevékenykedett (a cél a Szabad Európa, a BBC és Amerika Hangja befolyásának ellensúlyozása, e szerkesztőségek megfigyelése, ügynökök beépítése volt). Nem tréfadolog: a Priboi-féle elemzések és ajánlások alapján döntöttek három SZER-igazgató meggyilkoltatásáról és a zenei műsor vezetője, Cornel Chiriac leszúrásáról, valamint négy fontosabb munkatárs megveretéséről. Ugyancsak Priboi foglalkozott a „vallási tevékenység leple alatt” folytatott „ellenséges aknamunka” leleplezésével.

Az 1987-es brassói munkáslázadás egyik szenvedő alanya bíróság előtti tanúvallomásában állította, hogy a megtorlást, a tüntetők megveretését Ristea Priboi irányította. Róla pedig az a pletyka járja, hogy Năstase miniszterelnök azért ragaszkodik annyira hozzá, mert valamikor a tartója volt. (Magyarországon komoly belpolitikai fordulópontot idézett elő, hogy Medgyessy miniszterelnök állambiztonsági tiszt volt, de múltjának ezt a részét a 2002. áprilisi választások előtt eltitkolta. Romániában meglehetősen, a miniszterelnöki bársonyszék közelébe sem kerülhetne efféle múlt, kapcsolatháttér nélkül.)

Mint látjuk, a Securitate képes volt annak „megállapítására”, hogy egy csoportosulás eszmerendszere tudományos vagy épp fordítva, áltudományos. Ha akarták volna, nyugodtan találtak volna olyan tudósokat, akik „tudományos érvekkel” szolgáltak volna nekik – parancsra. Éppen elég elvtelen, karrierista tudósocska állt rendelkezésükre. De – erre sem volt szükség! Ők nem „bizonyos értelmiségi csoportokat” akartak kikészíteni – hanem úgy mindenesztül alá akarták rendelni az értelmiségi réteget (beleértve a párthű tudósokat, a pártaktivistákat, valamint a párt ideológiai vezetőit is!) a „Szervnek”.

A *Szerv* mindentudó volt – ellentétben a Párttal.

Teszem azt, előfordult Ceaușescuval, hogy támadt egy ötlete: például egyik középkori havasalföldi uralkodót ne nevezzék többé Mircea cel Bătrânnak (azaz Öreg Mirceának), hanem Mircea cel Marénak (Nagy Mirceának). Azonnal teljesítették „kérését” – de profi történészek (avagy profi történelemhamisítók) adták el az új árut. Szóval még Ceaușescunak is szüksége volt a tudósok (tudósok?!) támogatására – a Securitaténak már kevésbé.

Vegyük például a híres *Erdély története* esetét. A 80-as években a budapesti Akadémiai Kiadó által gondozott háromkötetes mű Romániában dühös kirohanásokra készítette a sovén kommunista történészeket. Azt gondolhatnók, bőven akadt profi, sőt őszintén nacionalista, magyargyűlölő történelemhamisító, aki külön felkérés nélkül, hajlamait sem megerősokolva, elítélte volna a munkát.

De úgy néz ki, tévedünk. A Szeku az ő esetükben is szükségesnek találta az irányítást, sőt a kézivezérlest. Armand Goșu jelenkor-történész, a Securitate-dossziék szorgalmas és becsületes kutatója a *Dilema* hetilapban ezt írta: „Az *Erdély történelme* megjelenése utáni román–magyar viszályban a Securitate nem csupán azoknak a történészeknek a személyét jelölte ki, akik e könyv ellen cikket írtak, de ő utasította őket arra is, hogy milyen problémákra koncentrálva s milyen szempontokat szem előtt tartva kell írni, vagyis hogy mit is kell írni.”*

A magyarok és a Securitate

Telefonbeszélgetéseim lehallgatása, környezetem és saját magam megfigyelése idején – a CNSAS irattárának olvasótermében csak az 1989-es megfigyelési dossziémat kaptam meg, ami töredéke lehet az egész anyagnak, de véletlenül belekeveredett egy ’76-os jelentés is – szoros, esetenként baráti kapcsolatban álltam bukaresti magyar értelmiségiekkel, Molnár Gusztávval, Domokos Gézával és másokkal, valamint magyar diplomatákkal. Találkoztunk. Nem titokban. Kölcsönösen meglátogattuk egymást, naponta beszélünk telefonon, azon a bizonyos lehallgatott készüléken. Közülük az általam megkapott oldalakon senkit nem említenek. Bár ők is mind megfigyelés alatt álltak, lakásuk tele volt lehallgató-berendezésekkel.

Szoros kapcsolatot tartottam fenn amerikai diplomatákkal is, az egykori kultúrattaséval, Arthur Lewis-szel egyenesen barátságba kerültem (közös hobbink a dzsessz). Róluk sok mindent megtudok a másfél éve megkapott dossziéből, még olyan diplomatákkal való találkozásokról is, akikre egyáltalán nem emlékszem. De a magyarokról semmit. Az anyagban családtagjaim nevét kivéve egyetlen magyar név sem szerepel.

A magyarázat egyszerű, de félelmetes: az SRI-fiúk (a Román Hírszerző Szolgálat felkészült szakemberei) felfogása szerint mindennek, ami a magyarokkal van kapcsolatban „revizionista tevékenység” a neve, így ma is nemzetbiztonsági kockázatot rejt magában, tehát az egykori megfigyeltnek nem adható ki. Ha egy román szidta a rendszert, az, lévén, hogy antikommunista, antitotalitárius, rendben levőnek találtatik, tehát megtudhat valamit a dossziéjából. Ha egy magyar szidja a rendszert egy román ember vagy néhány amerikai diplomata előtt, az is oké. De ha két magyar beszélget, vagy ha egy

* Armand Goșu, *Obsesiile intelectuale ale Securității* [A Securitate szellemi kényszerképzetei]. In: *Dilema*, XI. évf., 547. szám, 2003. szeptember 26–október 2.

magyar egy magyar diplomatával beszélget – akkor már revizionista tevékenységről van szó. Mi másról beszélhetnek a magyarok egymás között? Természetesen összeesküvést szőnek „Erdély elszakítása” érdekében, és a szekusok agyában mindenekelőtt Erdély van veszélyben. Minden beszélgetés magyarok között nemzetbiztonsági kockázat, és örökre titkos. Ezek a dossziék még „veszélyeztetik a nemzeti érdekeket”, tehát nem lehet őket „kiadni”. Megbocsátható, hogy disszidens és amerikai diplomata barátaim voltak, hogy szidtam a kommunista rendszert. De továbbra is „gyanús” maradok, mert beszélgettem, és most is beszélgetek magyarokkal, akik közül egyik rosszabb, gyanúsabb, mint a másik, még magyar állampolgárok és diplomaták is vannak köztük.

Mindenki tudja, milyen könnyen megkaphatta bárki a kommunista rendszerben, különösen annak sztálinista korszakában a *kém*, a *hazaáruló* címkét; ha zsidó voltál, szinte automatikusan megjelent a *cionista* vád, de mindeme zagyvaságból csupán a *magyar revizionizmus* maradt máig érvényben. Azokat a románokat, akiket 1956 után elítéltek a magyar forradalom támogatásáért, ma tisztelik, és ez jól van így. De megmaradt a gyanakvás az ugyanakkor elítélt magyarokkal szemben, mert az ő vádiratukban automatikusan megjelent a „revizionizmus” kifejezés is.

Testvéremet, 1956-ban, egy feljelentés alapján kirúgták az egyetemről (bírált a szovjet beavatkozást), de most kézhez kapott dossziéja szerint megfigyelését csupán a 70-es években kezdték meg. Hol van a nyilvánvalóan létező korábbi anyag? Vélhetően még mindig az SRI-nél – hogy trezorban tartják-e, vagy ott hever valakinek az asztalán, csak a magasságos tudhatja.

Ehhez kapcsolódik másik állításom, hogy a Securitate-utódnak tekinthető SRI mindmáig a többségi románság dossziéitól különválasztva kezeli a magyarokéit. Éppen ez, a titkosszolgálatok paranoiás rettegése a revíziótól, a revanstól akadályozza a leginkább, hogy a Securitate által megfigyelt, meghurcolt magyarok is hozzájuthassanak a róluk gyűjtött adatokhoz, hogy információk kárpótlásuk megnyugtatóan rendeződhessen. (Igaz, másnak sem könnyű, de ha a szerv egy-egy Nyugaton is neves román ellenzéki – például Doina Cornea – dossziéjával manipulál, hatékonyabban lehet tiltakozni, és a hivatalt visszakozásra szorítani.)

Szemléltetésül álljon itt most három rövid történet.

1. A dossziék létét igazoló értesítés a CNSAS elnöke, Gheorghe Onișoru aláírásával érkezett: „Tisztelt Bányai Péter, megtaláltuk édesapja, Bányai László megfigyelési dossziéját, amint a SRI átküldi hivatalunkba, értesítjük, és elolvashatja, másolhatja.”

Hat hónappal később, 2003 nyarán ugyanaz a bizottsági elnök viszont már

arról értesít: „Tisztelt Bányai Péter, kutatásaink alapján kiderült, hogy édesapjának sose volt megfigyelési dossziéja a Securitaténál.”

2. Felhívtam Domokos Gézát, a Kriterion Könyvkiadó volt igazgatóját, s dühösen elmeséltem, mennyire kiszúrtak velünk. Mire ő megdöbbenve mondta, hogy két nappal azelőtt ugyanaz történt vele. Fél évvel ezelőtt Onişoru írt neki, hogy „felfedezték dossziéját, rövidesen láthatja”, majd meg arról értesítette, hogy „sose volt megfigyelve, nincs dossziéja.”

Megemlíteném, hogy Domokos egy magyarnyelvű állami kiadó igazgatója volt, és amikor '89 decemberének végén ismerőseivel átkutatta lakását, minden helyiségben legalább három mikrofont talált.

3. Egyik barátom előtt ugyanezzel az egyenszöveggel húzták el a mézes-madzagot, hogy aztán ugyanúgy utasítsák vissza. Majd amikor egyik ismerősénél érdeklődött a történetekről, bizalmasan megsúgták neki, hogy „revizionista tevékenysége” miatt ne is reménykedjen a szebb jövőben. E titokzatos tevékenysége abból állt, hogy bejárt barátjához a bukaresti magyar nagykövetségre – sakkozni.

Amit mostanában tudhattam meg magamról

Itt az ideje szólnom egykori szupertitkos „ügynökmúltamról”. Egy évig kellett várnom, míg a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság, a CNSAS bukaresti központjában megtekinthettem a rólam szóló dossziét. A bizottság hivatalnokai rendkívül korrektek, előzékenyek, bár nyilvánvalóan sok és nehéz a munkájuk, a fő probléma, hogy a titkosszolgálatok nagy nehezen, hosszas nyomásgyakorlás után, fájó szívvel válnak meg egy-egy iratsomótól, s mikor végre átadják, akkor újabb probléma a tárolás, a bizottság épülete kicsi, a dossziék megfelelő, biztonságos és rendszerezett elhelyezése, iktatása bonyolult. A szabály szerint egy teremben nyolc-tíz asztal köré ültetik az ügyfeleket.

Minden kutató mellett végig ott ül egy-egy hivatalnok, nehogy az megsemmisítse vagy megrongálja a dossziét. Ez érthető is, hisz a megfigyelték mellett a besúgók dossziéját is olvashatjuk, egyeseknek érdekükben állhat néhány, túlságosan kompromittáló oldalt eltüntetni. Az én emberem körülbelül egyórányi keresgélés után két dossziéval tér vissza. Kérdem, két külön korszakról van szó? Majdnem bocsánatkérően válaszol: az egyik az ön megfigyeléséről tartalmaz adatokat, a másik az ön informátori tevékenységéről szól.

Összegezzünk! A következő besúgó-típusok ismertek: a megzsaroltak, a megfizetettek, az önkéntesek, a szorgalmasok, s azok is, akik csak „magyaro-

kat jelentettek fel” (és erre ma is büszkék). Úgy tűnik, én egy másik típushoz tartozom: a CNSAS-tól megkapott dosszié szerint konspirációs nevem Bucur volt, és 1979. novemberében szerveztek be, majd 1987-ben mondtak le rólam. Részlet az 1983. márciusából származó iratból: „Bucur nem szállított semmilyen anyagot”. Ezt a megállapítást egy 1985-ös feljegyzés szó szerint megismételi. A lapszélen a főnök kézzel írt utasítása: „Jelentsék, hogy Bucur tudja-e magáról, hogy informátor! [...] Le kell mondani róla, ha nem...” Idézet a velem való találkozás utáni, 1985. április 11-i jelentésből: „Bucur nem tudja, hogy informátor [...] dossziéjában nem szerepel sem szervezési nyilatkozat, sem információs anyag.”

A Bucurról való lemondásra tett, 1987. március 12-i javaslatban (tehát két évvel a fenti jelentés után) az állítás megismétlődik: „Nem szállított semmilyen információs anyagot. [...] Dossziéjában nem szerepel szervezési nyilatkozat. [...] Nem rendelkezik az információadásához szükséges lehetőségekkel, és személyes képességekkel sem, hogy együttműködjék a biztonsági szervekkel.”

Egyelőre ennyit. Maradnak a kérdőjelek. Miért nem létezik legalább egyetlen szervezési nyilatkozat? Lehet, hogy visszautasítottam? Akkor korábban lemondtak volna rólam. Avagy sohasem ajánlották fel a szervezési nyilatkozat aláírását?

Voltaképpen 1974-ben, az első találkozás során mintha tettek volna rá halvány célzást, de akkor sem értettem, és a dossziében sincs nyoma. Lehet, hogy már az 1974-es jelentésből kiderült számukra, hogy semmi esélyük nincs nálam, meg nem is érdemes velem foglalkozni, de nekik is „teljesíteniük” kellett a tervet, így a kataszterben benne maradtam.

Az az első, a dzsessz-témára félreterelt találkozás, amelyről hosszan írtam *Találkozásaim a Securitatéval* című cikkemben, nem szerepel a dossziében! De átvettek belőle részleteket a későbbi, az 1979-es „szervezési” akcióval foglalkozó feljegyzésbe, amely találkozás de facto nem létezett. Illetve ekkor pár perces, említésre se méltó „találkánk” volt, azaz munkahelyemen behívott a szekus, és semleges hangon emlékeztetett arra, hogy a törvény szerint minden állampolgárnak kötelessége jelentenie találkozásait külföldiekkel, amiről én „rendszeresen megfeledekzem”, pedig látogatom az amerikai követséget.

Az 1974-es beszélgetésből még kivehető volt valamiféle burkolt célzás az együttműködésre, míg az általuk idézett 1979-esből erre nem lehet következtetni, mert, elsősorban, a külföldiekkel folytatott találkozásokról szóló kötelező jelentés nem számított informatori tevékenységnek, bár én ilyesmikről se jelentettem soha egy sort se. Másodsorban a hangnem nem volt sem fenyege-

tő, sem túl meggyőző. A szekus, munkahelyemen, csak úgy, unalmas stílusban, hivatali feladatként, eszembe juttatta kötelességemet.

Lehet, szakmai sikertelenségnek tekintették a visszautasítást, amire persze már azért sem kerülhetett sor, mert nem ajánlottak fel semmit – nekem legalábbis nem tűnt föl. Aztán a beosztott szekusok hamisan jelentettek a többségnek azt írva, hogy „pozitív hozzáállásom van”. És nyolc évig nyúztak egy történetet, amely a valóságban egyáltalán nem létezett.

Érdekes, hogy legalább az egyik főnök élt a gyanúperrel, és kérte beosztottait, jelentsék: tudok-e arról, hogy besúgó vagyok? De a válasz („nem tudja”) nem volt elég ahhoz, hogy azonnal lemondjanak rólam.

Sokféle meglepetés érheti az embert, de engem azért ma is foglalkoztat, hogyan lehet „nem tudni”, hogy te magad voltaképpen besúgó vagy? Véleményem szerint egyetlen módon: a rád állított szekusok fel sem ajánlották a besúgást, és főnökeiknek is hazudtak. Végül azonban mégis megfizették besúgói munkámat: a rólam való lemondást eldöntő határozat utolsó mondata így hangzik: „Javasoljuk átadását az SMB-nek, a nacionalistákkal, irredentákkal foglalkozó osztálynak.” Logikus. Ha nem akartam besúgó lenni, akkor, ugye, nacionalista, irredenta vagyok!

(Az iratcsomó áttanulmányozása után végül feltettem a kérdést a hivatalnokoknak, miért is van nekem informátori dossziém? Nem nagyon értették ők sem, de felajánlották, hogy adnak egy afféle „becsületességet bizonyító” igazolást arról, hogy nem voltam besúgó. Nincs erre szükségem. Ha *ad absurdum* valakinek gyanús lennék, átadom az egész iratcsomót.)

Velünk élő történelem

A Securitate – amely egyébként is egyedülálló önállósággal rendelkezett a kelet-európai állambiztonsági szolgálatok között – a legérintetlenebb módon mentette át magát a „demokráciába”.

Nem csupán arra gondolok, hogy a szekusok mennyit fondorkodtak abban a három hónapban (az 1989 karácsonya és az 1990-es marosvásárhelyi pogrom közti időszakban), amíg papíron a szerv nem létezett, hogy aztán SRI néven újraélesszék azt. Nem csak arra, hogy az önállóságát azóta részben visszaszerzett hivatal többször gyanús ügyekbe keveredett, hogy a politikai pártokban vezető szerepet játszó szekusok nem felejtik, honnan jöttek, hogy a gazdasági életben meghatározó szerepet játszó alakok jó része egykori szekus vagy olyan egyén, aki ma is titkosszolgálati kapcsolatokkal rendelkezik. A Szeku ugyanis valójában nem valamiféle fosszília, ősközület, hanem

nagyon is élő szervezet. Ma úgy mondanók, *network*, amely sajátos nyelvel, kultúrával és mentalitással rendelkezik, képes az alkalmazkodásra, de lényege változatlan, és ez a változatlan lényeg az izolacionista nacionalizmus.

Az Szeku-SRI (jog)folytonosságot bizonyítja másfél éve megkapott megfigyelési dossziém is. Ezt 1989. november 18-án azért nyitotta meg Bukarest Főváros Securitate-igazgatósága (DSS), mert „ellenséges magatartást tanúsít a szocialista rendszerrel szemben”, amit súlyosbított az a tény, hogy „van egy testvére az NSZK-ban”. A DSS munkatársaként Bercaru Virgil* őrnagy írta alá azt az utasítást, miszerint „Banu” esetében az ellenőrzést megfigyelésnek kell követnie.

Ha az SRI nem lett volna a Szeku tevékenységének folytatója, akkor többé nem figyelték volna meg azokat, akik ellenséges „magatartást” tanúsítanak, ellenséges „tevékenységet” fejtenek ki a szocialista rendszerrel szemben. Minden effajta aktát rögtön az SRI „megalakulása” után archiválni kellett volna, és el kellett volna zárni a ma is működő szolgálat elől. És lám, nem ez történt – legalábbis az én dossziém azt bizonyítja. A megfigyelésem megszüntetésére tett javaslat dátuma 1990. szeptember 28., amit az SRI elhárító osztályának helyettes vezetője 1990. november 3-án hagyott jóvá. Tizenegy hónappal a „forradalom győzelme” után jutottak az SRI-dolgozók arra a következtetésre, hogy megfigyelésemet be lehet szüntetni, bár „ellenséges magatartást tanúsítottam a szocialista rendszerrel szemben”, és rokonom volt külföldön.

Ez a bizonyos oldal az én dossziémból – tudomásom szerint – az első formális, jogi bizonyíték arra, hogy a Securitate sohasem szűnt meg, csupán nevet változtatott. Bizonyíték arra, hogy a SRI-sek nem csupán erkölcsi és politikai értelemben, hanem jogilag is a Securitate utódjának tartják magukat. Egy párhuzam: a FSN-ről, a Nemzeti Megmentési Frontról sokszor mondtuk, hogy a Román Kommunista Párt utóda. De a FSN azért mégsem volt olyan ostoba, hogy – teszem azt – döntést hozott volna a Román Kommunista Párt utolsó kongresszusa bizonyos döntéseinek módosításáról.

Annak a ténynek, hogy az aktát csak novemberben zárták le – mondhatja az olvasó – lehet jobbindulatú olvasata is: egyszerűen annyi ügyet kellett át-

* Bercaru 1989 után az Igazságügyi Minisztériumban dolgozik, ezredesi beosztásban. 1999. november 30-án Emil Constantinescu dandártábornoki rangra emeli. 2001. januárjáig a Korrupcióellenes Bizottság vezetője, e tisztségéből a Năstase-kormány igazságügy-minisztere, Rodica Stănoiu váltja le a szamosújvári börtön körül kipattant korrupciós botrány miatt. Ezután a tábornok kéri tartalékba helyezését, felettesei elfogadják. Forrás: *Lista lui Secu – Literale A și B* (A szekuslista. A és B betű), 1. szám, III. oldal. Megjelenik az *Academia Cațavencu* satirikus hetilap és az Institutul Român de Istorie Recentă (Román Jelenkor-történeti Intézet) közös mellékleteként. *Academia Cațavencu*, 13. évfolyam, 49 (626). szám, 2003. december 9–15.

nézni és annyi aktát kellett lezárni, hogy csak ekkor kerültem sorra. Jó-jó, de ez még nem válasz arra a kérdésre, hogy miért maga a szolgálat minősítette a nyilvánvalóan törvénytelenül összeállított aktákat döglöttnek, így lezárhatóknak, illetve arra, hogy tudja-e valaki, a volt szekusok milyen szempontok alapján hagytak nyitva dossziékat mind a mai napig.

A legérdekesebb kérdéshez jutottunk.

„Nem érdemes megnézned a dossziédát, úgysem teljes”

Divatos manapság ez az ostobaság. Nekem más a meggyőződésem. A dossziék valóban hiányosak, megítélésem szerint az érintettek körülbelül az egyharmadát kapják kézhez. A többi tudatos elrejtéséről volna szó vagy zűrzavarról, felületességről? Biztos vagyok benne, hogy erről is, arról is. De ez nem ok arra, hogy szkeptikusokká váljunk. E szerint a logika szerint ki lehetne jelteni, hogy a régészetnek semmi jelentősége, csak apróbb maradványokat lehet találni, véletlenszerűen. Igaz, de ezeknek a darabkáknak az alapján a távoli múlt hiányos, a valóságot mégis megközelítő képét lehet rekonstruálni. Kétféle mulasztás létezik: az egyik véletlenszerű (itt tökéletes a párhuzam a régészettel), a másik akaratlagos.

Mit ismernénk meg azokból a dokumentumokból, amelyekről tudjuk, hogy léteznek, de készakarva nem adják ki őket? Lehet, hogy nagyon sokat, nem is annyira a múlttól, mint inkább a jelenről. Mert mit is tart ma „titkosnak” a nemzetbiztonsági hivatal, mi jelent ma „veszélyt” Romániára nézve?

Egy példa: az Ursu-dosszié és Ursu naplója. Gheorghe Ursu építészmérnök dossziéjának és különösen naplójának „eltűnése” sokat elárul. Ez a nagy műveltségű férfi 1944-től írta naplóját, amiben beszámolt a korszak szellemi életének kiválóságairól, és mellékesen szidalmazta a rendszert és a Vezért. A naplót a Securitate elkobozta, és Ursut 1985 januárjában, egy rendőrségi fogdában, agyonverték. Ezek után a „jogállami” SRI hivatalosan közli a bűnösöket felelősségre vonni akarókkal, hogy akik az építészmérnököt megölték-megölettek, nagyon fontos emberek, leleplezésük, megbüntetésük ellentétben áll a „nemzeti érdekekkel”. A napló kiadása szintén ellentmond a „nemzeti érdekeknek”. Cenzúra már nincs, a napló megjelenését nem lehetett volna megakadályozni, tehát eldugták, lehet, meg is semmisítették. És ez 1996 után, a „demokratikus” Emil Constantinescu korában történt, aki így, legalábbis nemtörődömsége folytán, az egykori gyilkosok bűntársa lett. (1996. május elejéig a demokratikus ellenzék által oly sok okkal bírált Măgureanu vezette a SRI-t, de a Securitate irattára néha csak-csak kutatha-

tó volt. Constantinescu nevéhez fűződik, hogy az iratokat elzárták a történészek elől.) Tavaly aztán végre 15 évre börtönbe zárták az Ursut agyonverő egykori rendőröket, akik akkor már egyébként bankárokként tevékenykedtek. A parancsot kiadó szekusok felelősségre vonásáról azonban természetesen szó sem esett. (Lásd még: *Igaz-e, hogy „minden népnek olyan kormányja van, amelyet megérdemel”?* c. fejezet *Ursu* c. alfejezetét.)

(További furcsaság a CNSAS iratkezelésében, hogy a kutatónak bemutatott példányon nemcsak a besúgók neveit törlik, hanem minden valós nevet letakarnak – kivéve a szekusokét! Ez önmagában nem sokat jelent, de értelmetlen.)

Pihenésképp álljon itt néhány részlet „Banu” 1989-es megfigyelési dossziéjából, vagyis az enyémből; további bizonyítékként arra, hogy az állambiztonság sem volt mindenható, szuperintelligens, hideg racionalitással működő gépezet.

„Szakállt hord, sántít az egyik lábára” – írják, s mindez igaz, a röhejes csupán az, hogy több ízben, fontoskodva ismételtetik, méghozzá, „szomszédoktól szerzett információként”. Látható tehát, szomszédaim semmi olyant nem mondtak, ami ne lett volna nyilvánvaló. „Levelezik egy személlyel, aki illegálisan hagyta el az országot” – ja, a bátyámmal. Jellemzésem – feltehetően besúgások alapján –: „szorgalmas a munkahelyén, kiegyensúlyozott, nyugodt ember, egyáltalán nem érdeklődik a politika iránt, társaságban sem politizál”. Nos, mindezeknek épp az ellenkezője volt igaz. Tán minden besúgó kedvelt engem, tehát igyekezett megvédeni.

„Egy utcatakarításra küldött csoportról készített fényképeket, valószínűleg azért, hogy emigrálása után felhasználja.” Majd: „Egy fényképpel jelent meg, akit arra kért, fényképezze le őt seprűvel a kezében.” Itt egy kicsit összezavarodtak az elvtársak: egy oldallal előbb még én készítettem a fényképet, mostanra megtudták, hogy én kértem meg egy fényképészt annak elkészítésére. Az igazság az, hogy akkoriban a kutató(intézeti) értelmiséget „értelmes” munkára fogták, mi például munkaidőben, társadalmi munkában, Bukarest utcáit separtuk. Az gyengeelméjűség tökéletes bizonyítéka, hogy a sepregetési „üggyel” hat ügynöki jelentésben is foglalkoznak.

„Íráspróbát kell szerezni tőle, hogy össze lehessen hasonlítani azonosítatlan szerzők írásával.” „Tetteinek dokumentálása a törvény alapján való felelősségre vonás érdekében.” „Az 'S' eszköz felhasználása velem, feleségemmel és az NSZK-ban élő testvéremmel szemben.” „Feltárni minden, elsősorban a nemrég megszökött Bányai Lászlóval való kapcsolatát, aki Ausztriából írt neki.” (Ez egy kicsit furcsa: ugyanazon az oldalon kétszer esik szó a testvéremről: egyszer, mint olyasvalakiról, aki évek óta az NSZK-ban él,

ami igaz volt, másodszer, mint aki nemrég szökött ki, és Ausztriában van lágerben!)

„Meg kell akadályozni, hogy bármiféle anyagot kijuttasson az országból, vagy hogy azokat ellenséges célokra használja fel” – vagyis a seprűs fénykép kijuttatását! „Félrevezető lépésekkel cselekvésre kell rábírnunk, hogy leleplezze igazi szándékait” – bizarr, nemigen értem. „A szomszédok úgy tudják, hogy az alany »magyar zsidó«. [...] Egy tányérből eszik a kutyáival és a macskájával.” Arcátlan szekus hazugság: egy kutyám volt és két macskám, és nem én ettem az ő tányérjükből, hanem ők az enyémből.

„Ezen és ezen a napon, ebben és ebben az órában telefonbeszélgetést folytatott, amely alatt megbeszélte egy brigi partit Florival, egy nyugdíjas orvosnő barátnőjével; elégedett hangon számolt be Zsivkov bukásáról.” A „brigi” voltaképpen bridzs volt, a többi stimmel.

Beszédesen vall a szekus munkaerőpiacról és -szakmaiságról (a fenyegető magyar revizionizmus mellett ez az, amelyre a Securitate működésben tartásának hívei a leginkább hivatkoznak) az a tény is, hogy másfél év alatt nem sikerült kinyomozniuk, hol is lakom pontosan a Drumul Taberei lakótelepen. Nehéz dolguk lehetett, mert nem volt olyan hivatal, nyilvántartás, okmány, ahol ez a szupertitkos adat ne szerepelt volna. Arról nem is szólva, hogy lakásom afféle nyílt klubként működött, részben dzsesszrajongók, részben bridzsezők látogatták, átlagban napi legalább tizenöt személy, s legfeljebb néhányukat ismertem személyesen.

1987-ben beadtam kivándorlási kérelmem Izraelbe. Akkoriban az a hír járta, hogy fél év alatt ki lehet jutni, nekem nem sikerült, csak 1989. december 18-án engedélyezték. De hát akkor már nem volt időszerű. Érdekes két mondatot idézni, ami végleges távozási kérelmem szekus jóváhagyását indokolja: „A vállalat udvarán található kóbor kutyákkal való foglalkozás vonalán működik.” Bámulatos stílus! Meg: „zenei témájú beszélgetéseket folytat”. Ma sem tudtam kibogozni annak a logikáját, hogy végleges távozáskor miért részesültek előnyben a zenét és a kóbor kutyákat kedvelők. Valószínűleg ez is egyike lesz a Szekuval kapcsolatos megfejthetetlen rejtélyeknek.

Bár ez maradna a legnagyobb! 2003 őszére azonban végérvényesen kiderült, hogy ami a Securitate-múltfeltárást illeti, a szenvedő alanyok a romániai civil társadalom, a sajtó (esetleg az ellenzéki pártok) szolidaritásán, akcióin kívül nyugati nyomásgyakorlásra nemigen számíthatnak.

A hetvenes évek és az ezredforduló párhuzama

Az Egyesült Államok hivatalosságait például nemigen zavarja, hogy az észak-atlanti tömb, a NATO friss tagja, azaz Románia titkosszolgálatában kétes alakok szolgálnak. És ez enyhe kifejezés, hiszen ez utóbbiak minden erejükkel érintetlenül meg akarják őrizni a Ceaușescu-féle nemzeti kommunizmust, azaz a nacionalista sztálinizmust, és nem csupán a „nyugati demokráciák” befolyásától vagy a Gorbacsov-féle „revizionista elhajlásoktól”, hanem még a negyedszázaddal azelőtti Hruscsov-, Kádár- vagy Tito-féle minimális reformoktól is.

A dolgot bonyolítja (vagy inkább egyszerűsít az összképen?), hogy Románia nemzetközi imázsa, az ország nemzetközi megítélése, s többek között az, ahogyan az iraki háború kapcsán az Egyesült Államok baráti államként kezeli az országot, ugyanúgy érdemtelenül pozitív, mint amilyen érdemtelenül ismerték el Ceaușescu „különutas” politikáját 1968-tól egészen a 80-as évek közepéig. Nixon, De Gaulle, II. Erzsébet és mások rendre fontosabbnak vélték Ceaușescu szovjetellenességét, mint kellett volna, még saját érdekeik szempontjából is túlértékelték szerepét, függetlenül a dolog erkölcsi vetületétől. Elnézték, hogy diktátor, hogy sötétebb sztálinista figura, mint bármelyik kollégája, „barátként” kezelték, bratyiztak vele, magas kitüntetésekben részesítették stb.

Ceaușescu jórészt ennek a nemzetközi megítélésnek köszönhette (kül)politikai karrierjét. 1968, Csehszlovákia lerohanása, a legszebb ajándék volt számára. Sokszor elmondták, hogy akkori kiállításával nyerte el a nép, az értelmiségi elit és a Nyugat támogatását. Azt kevesebben tudják, hogy a diktátor egyáltalán nem volt bátor, pontosan tudta, hogy semmit se kockáztat, s ha nem is volt bölcs, rendkívül ravasz volt: ekkor jött rá arra, hogy itt a nagy pillanat egy legalább tíz éven keresztül működő blöffel előállni. Háborítatlanul felépíti az egyre egyszemélyesebb diktatúrát, minden téren egyre sztálinistább irányba tolja a rendszert, és az első diktátor lesz, aki mindezt a külföld megtorlásától való félelem nélkül viheti véghez. Elég annyit elterjesznie magáról bel- és külföldön: én és az országom liberálisak és demokraták vagyunk – de ha nem akarjuk, hogy a Szovjetunió Romániát elfoglalja, egy ideig úgy kell tennünk, mintha nem volnánk ilyenek.

A „magyarbarát” diktátor

A hetvenes évek legelején történt, hogy Michel Tatu, a *Le Monde* vezető kelet-európai elemzője, a lap volt moszkvai tudósítója, így írt Romániáról (szö-

vegét emlékezetből idézem, de annak idején annyira megdöbbenett, hogy tartalmára világosan emlékszem): „Ceașescu a Székelyföldre, a Magyar Autonóm Tartományba látogatott. Beszédét magyarul tartotta meg, hiszen közismerten kedveli a magyarokat, és jól beszéli nyelvüket.” Ebből annyi igaz, hogy beszéde végén, mintegy maximális engedmény gyanánt, kinyögött anynyit magyarul: Éljen a Román Kommunista Párt!

Ezt a tudósítást most túl bonyolult volna dokumentálni, de érdemes utána nézni Tatu múltjának. 1974-ben, közvetlenül azután, hogy Szolzszenyicint száműzik a Szovjetunióból, mint a *Le Monde* külpolitikai főnöke hozzájárul az író és a többi orosz disszidens elleni kampányhoz. 1974. március 5-én a *Le Monde* harsogva közli a hírt: „Szolzszenyicin Pinochethez utazik megünnepelni a chilei puccs évfordulóját”. Ebből egy szó sem volt igaz. Pár nap múlva, eldugott, apróbetűs helyesbítéssel ismeri el tévedését. (A Szolzszenyicin-ellenes hadjárat ellen André Glucksmann francia filozófus, 1968 egyik jelentős támogatója 1974. május 15-én nyílt levélben tiltakozik, rágalomnak nevezve Tatu cikkét.)

„Geopolitikai” stratégiák, vezető politikusok fontosabbnak hitték a 70-es évek Romániáját, mint amilyen valójában volt, és ezért érdekükben állt, hogy ebben az országban fennmaradjon a status quo, bármilyen is legyen az (a romániai elnyomatás mértéke csak 1983–85 táján kezdett komoly nemzetközi aggodalmakat okozni, amikor a lakosság szabályosan éhezett). Hasonló helyzetben lehet most, az ezredforduló után, külpolitikai téren a Szociáldemokrata Párt (PSD) kormánya. Kissé nyersebben fogalmazva: ami a látszatdemokratizálást illeti, bármit megengedhet magának.

Ezért másodlagos fontosságú kérdés nyugaton, hogy a SRI-n belül ki akadályozza a múltfeltárást. Inkább az számít, hogy a volt Securitate-tisztek a jelenben milyen mértékben tekinthetők hű csatlósoknak. Az e „múltat végképp eltöröljük” attitűd kiemelkedő bizonyítéka, hogy George Tenet, a CIA igazgatója, 2003. október 16-án, Washingtonban érdemei elismerése mellett kitüntette Radu Timoftét – kollégáját az SRI élén.

Klikkharcok és a múltfeltárás esélyei

Ez az elismerés mintegy „bebetonozza” Radu Timofte helyzetét a hírszerzés élén – ő az, aki minden eszközzel akadályozza a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság munkáját. Timofténak szüksége is van a washingtoni megerősítésre, mert a romániai kormánypárt, a PSD-n belüli klikkek, a maffia-

szerű érdekcsoportok, 2003. szeptemberétől, szabályos háborút folytatnak ellene. Ez a hadjárat azért is érdekes, mert eddig a legtöbb PSD-s politikusról, titkosszolgálati vezetőről avagy gyanús üzletemberről a közvélemény sejtethette, hogy „Iliescu embere”, „Năstase embere” vagy „helyezkedő, semleges figura”.

A SRI vezetősége elleni fellépésben sok minden összezavarodik, már nem látszanak a frontvonalak, nem tudni, ki hova is tartozik, és miért? Mintha valami belső bomlás következett volna be 2003 őszén a párton és a titkosszolgálatokon belül. Az a benyomásom, hogy részben spontánul tört ki a háború, nem a Vezéreket követik. Úgy tűnik, a párt alapító atyja, Iliescu, vagy a pártelnök-kormányfő, Adrian Năstase sem tudja pontosan, kire is számíthat, ki a potenciális áruló. De a sajtóban is nagy a zavarodottság: mintha egy akciófilmet néznénk, ahol összevissza lövöldöznek, csak azt nem érti a nagy többség, kicsoda lő kire, és miért.

Bonyolítja az egészet, összezavarja a „frontokat”, hogy politikai érdekek keverednek gazdaságiakkal. Eltérően teszem azt a magyarországi szokásoktól, itt sok olyan félig-meddig gyanús gazdasági, kereskedelmi tevékenység folyik, amelynek irányítói rivális politikai pártokhoz tartoznak, sok olyan „üzletember” működik, aki választási kampányok idején egyszerre támogat kormányon levő és ellenzéki pártokat, érdekcsoportokat. Ennek óriási előnye, hogy nem kell aggódni amiatt, hogy „a másik fél győz, s leleplezi a mi korrupciós ügyeinket”, ugyanis a legtöbb ilyen ügy közös business. Ennek a bratyizásnak megvannak a veszélyei is: amikor nagy horderejű gazdasági döntést hozol (például az országos kőolajtársaság, a Petrom privatizálásáról), saját pártod, klikked bizonyos fontos személyiségeinek az érdekeit sértheted. És nem kizárt, hogy ezek az érdekek fontosabbak az illetőknek, mint a politikai hűség. És akkor a dolgok összezavarodnak.

Eddig sohasem fordult elő semmiféle nézeteltérés a SRI és a SRI-t felügyelő parlamenti bizottság között, sőt a „felügyelő” (vagy ellenőrző?) testület inkább afféle SRI-üggyédként lépett fel minden vitás helyzetben, többek között a Securitate-irattár kérdésében. 1996 előtt, a SRI Măgureanukorszakában, még előfordultak nyilvánosságra került vizsályok titkosszolgálatok, illetve titkosszolgálati vezetők közt – de utána a dolgok lecsendesedtek, sikerült diszkrétebben megoldani a vizsályokat, mindenesetre ezután hét évnyi viszonylagos csend következett.

A botrány akkor tör ki, amikor Timofte leváltja a SRI első helyettesét. Erre a szolgálat munkáját ellenőrző parlamenti bizottság elnöke, a PSD parlamenti képviselője, Ioan Stan megdöbbenését fejezi ki, mert testületét nem értesítették előre. Timoftét a bizottság meghallgatja. Utána a testület nyilat-

kozatot ad ki, amely megdöbbenő módon – bár randa bükkfanyelven – bírálja a SRI-t. Részletek: „A SRI késlelteti a bizalmas információkat védő intézkedések bevezetését, a szolgálat működését érzékenyen érinti az országos, illetve helyi vezetők gyakori változtatása. A szolgálatnak nincs világos személyzeti stratégiája, késik a NATO-standardokat bevezető reform, ez késleltetheti csatlakozásunkat a nemzetközi szervezethez. Az intézmény vezetésenek gyengesége miatt erős a vulnerabilitás.” (Ez utóbbi csúf mondat azt szeretné közölni, hogy a vezetés hibája miatt folyamatosan bizalmas információk szivárognak ki.)

Timofte magabiztosan kéri a védelmi, hírszerzési ügyekben illetékes Legfelsőbb Védelmi Tanácsot (vezetője a mindenkori államelnök, most éppen Ion Iliescu), hogy a bíráló hangvétellő jelentés miatt hallgassa ki Stant.

Stan replikája: a SRI mindaddig sebezhető marad, míg nem zárja végre le a volt szekusok ügyét, azokét, akik nyilvánvalóan politikai rendőri munkát folytattak. Itt az ideje őszintén bevallani legalább azt, hogy a volt szekusok közül hányan dolgoznak a SRI kötelékében, és meg kell szabadulni azoktól, akiknek kompromittáló a múltjuk. Timofte hosszú időn keresztül azt állította, hogy a kompromittált szekusokat eltávolították. Pár nappal ezelőtt meggondolta magát, kijelentette, nem is az ő feladata megállapítani, ki volt politikai rendőr s ki nem, hanem a CNSAS-é. De épp ő nem adja át a CNSAS-nek a dossziékat! Mikor mond igazat? Timofte tényleg elbocsátott jó néhány SRI-tisztet, de a NATO kritériumaitól egészen eltérő szempontok alapján. „Sajnos Timofte úr a régi idők, a teljhatalom után nosztalgiazik.”

Nagyon kínos, hogy a PSD-vezetők most kénytelenek pontosan olyasmikkel vádolni a SRI-t (reformellenes, nem felel meg a NATO elvárásainak stb.), amelyek miatt eddig csak az ellenzék tiltakozott. Ráadásul Ioan Stan csupa olyan kifogást vág Timofte fejéhez, olyan általános problémákat sorol fel, amelyek 2003 nyarán különösebben nem súlyosbodhattak. Pedig a SRI vezetői és a bizottság közti, 2003. június 11-i tanácskozás után még elismeréssel szólt a titkosszolgálat működéséről! Mi lehetett a változást kiváltó egyetlen ok? Az első helyettes leváltása.

A felszínen úgy tűnik, hogy a kormánypárt Năstase-klikkje Stan vezetésével politikai okok miatt támadja az Iliescu befolyása alatt álló SRI-t. Egyedül a SRI-t ellenőrző bizottság Nagy-Románia-párti képviselője nyilatkozta azt, hogy a konfliktus hátterében az országos kőolajtársaság privatizációja körüli érdekellentétek állnak.

Az első helyettes a stratégiai fontosságú vállalat eladásának súlyos következményeire figyelmeztette az illetékes állami hatóságokat, ezért váltották le – így a nagy-romániás képviselő. A Petrom iránt egy tucat nemzetközi

olajmulti mellett az amerikai alelnök, Dick Cheney érdekkörébe tartozó Halliburton is érdeklődött 2003 nyarán. A vállalat egy kompromittált román üzletember, Ovidiu Tender részvénytársaságával alakított konzorciumot, és így indult a magánosításért. A Halliburtonért Bukarestben Dave Laser, a cég elnök-igazgatója lobbizott úgy, hogy ötórás villámlátogatást tett Bukarestben. Július 2-án külön-külön találkozott Iliescuval és Năstaseval. Rá két hétre az USA kereskedelmi államtitkára vetette latba befolyását. Ennek ellenére novemberben az Ipari Minisztérium véglegesen kizárja a Halliburton–Tender konzorciumot a Petromra pályázók köréből.

Iliescu és köre inkább pártolja az amerikai cégek gazdasági térnyerését, mint Năstase klikkje. Tehát a torzsalkodás mozgatórugója részint gazdasági, részint pedig a titkosszolgálatok feletti befolyásszerzés, melyből váratlanul a „civil ügyért”, a múltfeltárásért küzdő, de folyamatosan akadályoztatott állami hivatal, a CNSAS profitált (amely azért döntésképtelen több mint egy éve, mert a PSD-jelölte bizottsági tagok sztrájkolnak, nem jelennek meg az üléseken).

Miről is van szó? Mindkét (vagy tán több mint két) fél soraiban számos volt Securitate-tisztet találunk, s a torzsalkodó felek ellenérdekeltek a múltfeltárásban. Amikor a CNSAS közzé akarta tenni a bizonyítottan „csúf múltú” szekusok listáját, mindannyian összefogtak, botrányt provokáltak, fel akarták oszlatni a bizottságot. Ebben a kérdésben Năstase, Iliescu és társai mindig következetesen egyetértettek. Mi is történt most? A Petrom-botrányban Stan bizottsági elnök Timofte elleni vádsorozatában meggondolatlanul bevetette a „múltfeltárás elszabotálása” témakört is – hát azt nem mondhatta, hogy a „csúf Timofte” beleszól abba, ki vásárolja fel a Petromot, és inkább Iliescu-ra, mint Năstase-ra hallgat!

Ami a volt Securitate-tisztektől való megszabadulást illeti, az erre vonatkozó NATO-elvárások a román ellenzék mitológiájához tartoznak. Ha valamit akar a NATO, akkor az annyi lehet, hogy megbízhatatlan emberek ne jussanak hozzá bizalmas információkhoz. Ismétlem, Nyugaton senkit sem érdekel sem politikusaink, sem szekusaink múltja.

Ám minket, a román társadalom egy részét, igenis érdekel az, szeretnénk megismerni. Az ebben ellenérdekelte Iliescu–Năstase tábor tulajdonképpen az igazat mondta, amikor azt ismételte, hogy a NATO-kérdésben a Securitate nem számít, és most jelentette ki első ízben, hogy komoly problémák vannak a SRI körül, a volt szekusok tevékenysége nem épp „nélkülözhetetlen”, hogy a SRI-ben egyesek intrikákkal, zsarolással töltik államkaszából fizetett idejüket. Iliescu általánosságban elismerte, hogy a Legfelsőbb Védelmi Tanácsnak foglalkoznia kell a volt Securitate-tisztekkel; Năstase ke-

vésbé óvatosan, lényegében a CNSAS reformértelmiségi tagjainak álláspontját támogatta (tegyék közzé a Hivatalos Közlönyben a bizonyítottan politikai rendőrként ügyködő szekusok névsorát).

Úgy tűnt tehát, Timofte pozíciója meginog, lélegzethez jut a CNSAS, esélyhez a múltfeltárás. Erre tett pontot a SRI-igazgató CIA-kitüntetése, amely politikai értelemben szinte érinthetetlené tette Timoftét. Továbbá „a múltat végképp eltöröljük”-trendet erősíti, hogy Iliescu novemberi washingtoni látogatásán George W. Bush elnök mély sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy kollégája nem lehet további négy évre államelnök. Năstase pedig beletörődött, hogy Iliescu „jóembere” marad a legfontosabb titkosszolgálat élén, és valószínűleg nem fájlalja, hogy jónéhány szekus „erkölcsi leleplezése” ismét lekerült a politikai napirendről. Sokkal kellemetlenebbül érinti a PSD pártfegyelmének lazulása – pedig ez korántsem okoz akkora kárt, mint a Securitate-*network* működése, amely legalábbis felerészben felelőssé tehető azért, hogy Románia társadalma 1989 óta annyi ízben volt kénytelen súlyosan csalódní a rendszerváltásban.

A történelemhamisítók és pénzmosók baráti társasága

A Hét, új folyam, 2004. október 14.

A demokráciában a korrupció, az üzleti élet és az igazságszolgáltatás befolyásolása csak diszkréten történhet.

máig is döntő személyes viszonyok, azaz a bizalom, a barátság, a cinkosság, a vetélkedés és a kölcsönös zsarolás alapján szövődő kapcsolathálók, amelyek máig, nem is akármilyen mértékben befolyásolják a hatalmi viszonyokat, a hetvenes években alakultak ki. Ebben a teljesség igénye nélkül összeállított írásban négyük működésének bemutatásával próbálom ismertetni, mennyit ér még 2003 fordulóján is a diktatúrában (és a Securitate berkeiben) kialakult barátság.

Az amerikai Kurt Treptow és Larry Watts is Ioan Talpeş nyolcvanas években kialakult történész-baráti köréhez tartozik (a kilencvenes években lép be a képbe a két *businessman*, Ovidiu Tender és a hollandiai Willem Matser). A három történész akkoriban a Hadtörténeti Intézetben dolgozik – innen a rendkívül szoros kapcsolat. Az intézmény vezetője Ilie Ceauşescu, a diktátor bátyja. A baráti társaság szakterülete a történelemhamisítás, a nacionalista propaganda: egyfelől a Vasgárda szélsőjobboldali ideológiáját igyekszik a köztudatba visszacsempészni (az ortodox fundamentalizmus nélkül), másfelől következetesen holokauszt-tagadással foglalkozik, Antonescu marsallt próbálja tisztára mosni az 1940–1942-ben többek között Transznisztriában végrehajtott népirtás vádjá alól, sőt tragikus sorsú háborús hősként beállítani. És persze magyarelles könyveket, cikkeket írnak, „féltik Erdélyt”.

Talpeş, Treptow, Watts és – Tender. Mielőtt az Iliescu- és Năstase-rendszer elé négy, a titkosszolgálatokhoz meglehetősen szorosan kötődő, tevékenysége révén a korszakot fémjelző figuráját bemutatnám, szeretném leszögezni, hogy azok a

Dákok, magyarok, zsidók

Talpeș, Watts és Treptow fontos szerepet játszott Ilie Ceaușescu intézetében, a nacionalista történelemszemlélet terjesztésében. Ez a szemlélet a diktátor meggyőződésénél, a kommunista párt hivatalos ideológiájánál is radikálisabb volt. A Kondukátor ugyanis következetesen a dákok és a rómaiak utódainak tartotta és nevezte a román népet, míg bátyja, Ilie, kizárólag a dákok utódainak. Szerinte ugyanis a rómaiak csupán rosszat műveltek a meghódított Dáciában.

A dáksághoz fűződő misztikus eredet nem öncélú hazugság: a hiper-nacionalizmus elméleti megerősítése. E szerint a románság a legősibb európai nép, minden keresztény nemzetnél régebben Krisztus-hívő stb. Alapvető dogmája, hogy idegenek soha semmilyen hatást nem gyakoroltak az országra és a nemzetre.

Ez a történelemszemlélet – amely természetesen nem múlt ki a kommunista rendszerrel együtt – volt a kiindulási pontja az említett hármasfogat munkásságának, amiben semmi meglepő nincs, még akkor sem, ha hármójuk közül ketten amerikaiak. Az igazi meglepetés 1989 után következett be, amikor ezt a társaságot „előléptették”, tagjai mind közelebb kerültek a hatalmi központhoz: Talpeș és Watts hosszú évek óta az elnöki hivatalban dolgozik, Iliescu tanácsosa.

Ez pedig komoly ellentmondásnak tűnik, hiszen Iliescu sohasem védte, mentegette Antonescut, illetve a Vasgárdát (bár Románia felelősségét a zsidóüldözésben megpróbálta minimalizálni). Politikai súlya (érdeke?) nem volt elég ahhoz, hogy határozottabban felléphessen a marsall és a Vasgárda rehabilitálása ellen, de nyilvánvalóan soha nem rokonszenvezett egyikkel sem. Legközelebbi munkatársa és bizalmasa mégis az a Talpeș, aki több mint 25 éven át, társaival együtt, ebben a kérdésben is hamis álláspontot képviselt és terjesztett.

Mi lehet a magyarázat? Egyszerű: bár Iliescu nem osztja e társaság nézeteit Antonescuval és a Vasgárdával kapcsolatban, úgy általában mégiscsak nacionalista. Azt is mondhatnánk: kedveli a nacionalizmust. Ha román. És ami még ennél is fontosabb: e társaság, titkosszolgálati kapcsolatai révén, nagyon hasznos számára.

Arról se feledkezzünk meg, hogy az említett trió magyarellenessége sem válik Iliescu kárára: az amerikai Project for Ethnic Relation (PER), amellyel nagyon jók a kapcsolatai, meglehetősen sikereket ért el Iliescu első mandátuma idején az RMDSZ külföldi lejáratásában. Az Antonescu és a Vasgárda rehabilitálásáért folytatott tevékenységet, ami nem egyezik Iliescu ízlésével,

vadhajtásnak is el lehet könyvelni, mindenesetre kevesebb kárt okoz az elnöknek, mint amennyi hasznot hoz Talpeş.

Persze az is egyértelmű, hogy Iliescu ismételt, botrányt kavarázó kijelentései a holokausztról, amiket újra és újra visszavont, aztán megismételt, Talpeşnek és kollégáinak köszönhetőek.

2003 nyarán például a kormány nem adott engedélyt arra, hogy a washingtoni Holokauszt Múzeum kutatói tanulmányozzák a romániai levéltárak második világháborús dokumentumait. Később, persze, visszakozott. De előzőleg, a tiltás okaként, a kormány is, Iliescu is azt hozta fel, hogy a második világháború idején Romániában nem volt holokauszt, ugyanis (és ez már kabaréba illik): „Népirtásról csupán a Dnyeszteren túli területeken lehet beszélni, amikor a területet valóban megszállta a román hadsereg, amikor a kormány és Antonescu parancsára valóban tömeggyilkosságokra került ott sor – de ez a térség ma már nem tartozik Romániához.” Vagyis nem az számít, hogy ki gyilkolt és kinek a parancsára, hanem az, hogy a terület, ahol ez megtörtént, jelenleg milyen államhoz tartozik. (Ennek a logikának az alapján Auschwitzért a lengyelek a felelősek.)

Amikor aztán kitör a nemzetközi botrány, a kormány is, Iliescu is visszakozik, és dadogva magyarázkodik. Iliescu nem átallja kimondani, hogy azt a kijelentését, miszerint „A holokauszt nem csupán a zsidó népet érintette, más nemzetek tagjai, például lengyelek is ugyanígy pusztultak el, továbbá a náci rendszer kommunista aktivistákat is üldözött, például édesapámat” egyszerűen félreértették: „Nem a zsidó nép szenvedéseinek jelentőségét akartam kisebbíteni, hanem a korszak kontextusában akartam bemutatni a holokauszt jelenségét.”

Ioan Talpeş

Ő a baráti kör központi figurája, történész, 1987-ig a Hadtörténeti Intézet térképész-kutatója, 1987 és 1990 között a Katonai Könyvkiadó főszerkesztője. 1983-ban társszerzője az Intézet kiadásában megjelent *Transilvania vechi pământ românesc* (Erdély ősi román föld) című kötetnek. Közvetlenül az 1990-es a marosvásárhelyi véres etnikai konfliktus után Talpeş vezeti katonai tanácsadóként azt a „szakértői testületet”, amely kormányrendelettel létrehozta a Román Titkoszolgálatot, a SRI-t*. Ami azt jelenti, hogy a Securitate – más néven – újjászületett. És ehhez Talpeş bábáskodott.

* 1990. március 26, 181-es számú kormányrendelet.

Nagyon érdekes mozzanat. Ebben az időben ugyanis mindenki, aki fontos volt, vagy az akart lenni, éjjel-nappal nyüzsgött, hol a tévében, hol különböző szervezetekben, pártokban, utcai tüntetéseken. Talpeş nem. Ő ekkor egyszerű kutató, könyvkiadói főszerkesztő. Semmi hivatalos politikai szerepe nincs. És mégis őt bízzák meg az említett kényes, bizalmas feladattal. Még érdekesebb, hogy erről csupán 15 évvel később értesülünk, Larry Watts egyik 2003-ban megjelent tanulmányából.

Talpeş nevét, politikai szereplői viszonylatban, csak 1990-től ismerjük. Ekkortól, 1992 végéig, Iliescu elnök nemzetbiztonsági tanácsadója. 1993. januárjától 1997. júniusáig a SIE (Külügyi Hírszerző Szolgálat) igazgatója, aztán szófiai nagykövet. A 2000-es választások után újra Iliescu bizalmi embere, a nemzetbiztonságért felel.

2004 márciusában meglepő módon kinevezik Năstase miniszterelnök első helyettesévé. Feladata az EU-integráció, az igazságügy és a nemzetbiztonság összehangolása.

SIE-vezetőként jó híre volt, főleg Măgureanu SRI-igazgatóhoz képest. Mintha mindenki elfeledkezett volna múltjáról, elterjedt róla, hogy „Nyugat híve”, „közelíteni akarja az országot a NATO-hoz”, „reformpárti” stb.

Legnagyobb meglepetésemre fokozatosan bebizonyosodott, hogy e hírsztelések, legalábbis részben, igazak. Ő alakította ki a jobb kapcsolatokat a CIA-vel és az FBI-jal. Kiderült, hogy egyes amerikai hatóságok – múltja ellenére (vagy éppen azért?!) – bíznak benne (talán zsarolható?).

Az egyesült államokbeli volt hírszerzők egyesülete, az AFIO hírlevele „kiváló Balkán-szakértőként” említi Talpeş-t. Dr. Derrin Smith (maga is visszavonult hírszerző, az egyesület elnöke) 1999. áprilisában, a hírlevélben, olyan elemzést tesz közzé, amelyben óva inti a NATO-t a koszovói konfliktusba való beavatkozástól, nehogy „népirtást kövessen el a szerb nemzet ellen”. Smith elismeri, hogy Milosevics szerb elnök joggal vádolható emberiség elleni bűntettekkel, de azt javasolja, kérjék fel Talpeş-t a közvetítésre, mert ő, Milosevicshez fűződő kapcsolata révén, valószínűleg rá tudná venni a szerb elnököt a változásra, és tüzszünetet tudna elérni. Ennek érdekében Talpeş-t meg kellene hívni Washingtonba – zárja elemzését Smith (*AFIO Weekly Intelligence Notes*, 1999/16, 1999. április 22.)

A gond csupán az, hogy Smith az ötlet fő forrásaként magát Talpeş-t és jó barátját, Larry Watts-ot nevezi meg. (Talpeş egyébként a *Ziua* napilapnak írt levelében „egyik legjobb barátomnak” nevezi az amerikaiit.)

Egy másik AFIO-elemzésében Derrin Smith arról értekezik, hogy a kilencvenes évek elején azért nem bíztak az USA hivatalai a két kiváló romániai vezetőben, azaz Iliescuban és Talpeşban, azért akadozott az amerikai-

román biztonságpolitikai együttműködés, mert két, a CIA-ba beépült KGB-ügynök folyamatosan félretájékoztatta feletteseit Romániával kapcsolatban. Tehát nem igaz, hogy a volt szekusok tevékenykedése gátolja a két ország közötti baráti együttműködést, nem igaz, amit a naiv román demokraták hisznek, hogy Iliescu és nemzetbiztonsági tanácsadója KGB-s ügynök, éppen az ellenkezője igaz: Nicholson, aki 1989 és 1993 között a CIA bukaresti rezidense volt, és Aldrich Ames CIA-főnök a KGB-nek is dolgozott (állítja Smith), és jelentéseikben kedvezőtlen képet festettek az ország vezetéséről. Smith azzal is vádolja Ames CIA-főnököt, hogy 1993-as bukaresti tartózkodása során alaptalanul állította, hogy a román titkosszolgálat átkutatta szobáját, ellopta iratait. Az abszurditás nyilvánvaló: épeszű ember – karikírozhatjuk Smith szövegét –, tisztességes kém ilyen nem feltételezhet az ártatlan romániai hírszerző szolgálatokról. Felháborító, hogy ezeket a KGB-sekre jellemző manővereket, aljas vádakot a SRI-ről a CIA vezetői elhitték, nem jöttek rá, hogy így csakis Moszkva ügynökei manipulálhatnak.

Persze, teljesen alaptalan az a vád, hogy Iliescuék szovjet ügynökök (lettek volna), de az is, hogy Romániának, a román vezetésnek szovjet – KGB-s – ügynökök vádaskodása miatt (volt) rossz a hírneve. Sokkal inkább azért, mert még 15 évvel a „forradalom” után is a Ceaușescu-rendszer legsötétebb múltú embereire támaszkodnak.

Véletlen lenne, hogy miután ilyen sikeresen reklámozta Iliescut és Talpeșt, Derrin Smith, üzletemberként, dollármilliókat fektetett be Romániában, nyereséges üzletekbe?

Kurt Treptow

A Talpeș-kör két amerikai származású tagjának karrierje sok vonatkozásban hasonlít egymáshoz. Kurt Treptow (sz. 1962) 1987-ben érkezett az Illinois Egyetem történészhallgatójaként Jászvásárba. Közismert volt a szélsőjobboldal iránti szenvedélye, rokonszenve, ennek ellenére (vagy éppen ezért) az Ilie Ceaușescu által vezetett Hadtörténeti Intézet alkalmazza, hiszen ekkoriban a rendszer, bár még óvatosan, Antonescu és a Vasgárda részleges rehabilitációján dolgozik. És ebben a tevékenységben éppen ez az intézet játssza a vezető szerepet. Ekkor és itt kezdődik Talpeș és Treptow barátsága.

Arra nincs közvetlen bizonyíték, hogy a hármassogat a DIE-vel is együttműködött volna, de egész működésük ezt bizonyítja. És ne feledkezzünk meg feltűnő jómódokról se. Treptownak hivatalosan semmilyen jövedelme nincs történelem tanári fizetésén kívül. Örökségről sincs szó, szegény származású.

Kolozsváron nősül, néhány év múlva ott is válik el. A román törvények értelmében a házasság alatt szerzett javak közösek, ezeket egyenlően kell elosztani. Az osztozkodási per anyagához bárki hozzáférhet, és megállapíthatja, hogy több százezer dollár volt a tét.

Treptow esetében valószínű, hogy szexuális elferdülése is hozzájárult ahhoz, hogy a DIE alkalmazta – zsarolható volt.

Treptow az 1990-es évek elején már a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem Karán oktat, az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársa. 1991-re már világszerte hírhedt holokauszt-tagadóként ismert: a politikailag alig tájékozott, 1989 után útkereső diákságnak a Vasgárdát magasztaló előadásokat tart, a hallgatókkal a szélsőjobb alakjairól írat dolgozatokat, rendszeresen a fasiszta mozgalmak kiválóságairól értekeznek. Emiatt helyzete Kolozsváron tarthatatlanná válik. 1993 őszén visszakerül Jászvásárba, ahol az Alexandru Ioan Cuza egyetemen az angol nyelv és irodalom tanára lesz.

Ekkor már rendszeresen kiltitják különböző nemzetközi történelmi konferenciákról, szélsőjobboldali történelemhamisítónak tekintik. Munkássága ellen – melyet a SIE egy számára létrehozott kutatóintézettel támogat – különböző zsidó szervezetek tiltakoznak, sikeresen leplezik le tevékenységét és nézeteit. Néhány példa munkásságára: 1994-ben tanulmánykötetet szerkeszt *The Jewish Population in Romania During World War* (A romániai zsidóság a világháború alatt) címmel – a könyvhöz Larry Watts ír előszót, és a marosvásárhelyi román–magyar véres konfliktust szító szervezet, a Vatra Românească jelenteti meg. Közös kötetet ír Antonescuról a Nagy-Románia Párt (PRM) egyik alelnökével, Gheorghe Buzatuval – aki melleleg az Antonescu Liga elnöke. Románia „történelmé” népszerűsítő CD-ROM-jának amerikai bemutatója a Holokauszt Emlékmúzeum tiltakozása miatt marad el 1996-ban. Ebben az évben kapja meg a román állampolgárságot.

1996 után a Constantinescu-adminisztráció, amerikai nyomásra, megpróbál megszabadulni tőle. Zoe Petre, Constantinescu elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója, felszólítja a SIE-t, szüntesse meg vele a kapcsolatot. Nem sikerül. A SIE támogatásával, a SIE egyik jászvásári épületében új alapítványt hoz létre, és folytatja az Antonescu-barát tanulmányok közlését.* Jellemző, hogy számos, a Vasgárda hívei által működtetett weboldal dicséri „objektivitását”.

2001 és 2002 között ebben a SIE-ingatlanban készülnek azok a pornográf videófelvételek és fényképek, melyeken a történész kiskorúakkal „szórako-

* *History of Romania*. Center for Romanian Studies. Kurt Treptow, Hrsg. Oxford and Haven Country, 1996. 1 CD Rome. ISBN 973-9155-72-1.

zik”, és amelyeket élettársa segítségével pedofil internetes oldalakon bocsát áruba. A nyomozást a jászvásári ügyészség indítja, a tudósítások szerint megdöbbentő mennyiségű bizonyíték, fotó és film kerül elő az alapítvány székhelyén. Treptow és élettársa több tucat gyermek életét tette tönkre. A botrány 2002. szeptemberében tör ki. Talpeş barátja védelmére ugrik, de olyan ostobán, hogy az ellenkező eredményt éri el. Nyilatkozata a homályos célzások tömkelege, ezért nem szó szerint, de a tartalomhoz hűen idézem: „Veszélyeztetjük a NATO-tagságot, ha letartóztatjuk. Amerika nem tűri, hogy Treptowhoz nyúljunk! Nincs elég bizonyíték a vádakra, de ha lenne, akkor is el kellene gondolkodnunk azon, hogy érdemes-e lépéseket tennünk ellene. Olyan nagy érdemeket szerzett a román nemzet szolgálatában, hogy nem bánhatunk így vele.”

Ez a nyilatkozat készítette lépésre Guest amerikai nagykövetet: „Éppen fordítva áll a helyzet. Igaz, hogy egy ilyen ügy veszélyezteti a NATO-tagságot. De nem amiatt, hogy egy amerikai állampolgárt súlyos és nyilvánvaló bűneiért letartóztatnak, elítélnék. A NATO-tagságot az veszélyezteti, ha az igazságszolgáltatás nem működik, vagy ha politikai parancsra működik, ha az állampolgárok nem egyenlők az igazságszolgáltatás előtt.”

Az amerikai nagykövet nyilatkozata ultimátumszerű volt. Ezekután Iliescu sem tehetett mást, mint hogy elhatárolódjék Talpeş szavaitól, az igazságszolgáltatás pedig kénytelen volt letartóztatni a „szegény tudósembert”, akit előzőleg pár hétig a SIE bűjtatott.

Treptow, Talpeş és Watts szoros kapcsolatát figyelembe véve feltételezhető, hogy a két utóbbi nagyon jól tudott Treptow szenvedélyéről. Az ügyben tanúsított magatartása azonban bizonyossá teszi azt a feltételezést is, hogy Talpeş kiváló cselszövő ugyan, de nincs elég realitásérzéke. Ha meghúzódik, ha nem nyilatkozik, megmenthette volna barátját, átszöktethette volna külföldre. Ez, mifelénk, megszokott dolog. Pár napig lett volna sajtószenzáció.

Larry Watts

Az ő története, a szexuális vonatkozásokat leszámítva, hasonló a Kurt Treptowéhoz. Antonescu rehabilitálására szánta doktori értekezését, mely később könyvalakban is megjelent.* Ő is történész, noha szociológus kutatóként érkezik Romániába, 1988-ban, Fulbright-ösztöndíjjal. Szakterülete Románia két

* Larry L. Watts, *Romanian Cassandra: Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916–1941*. Boulder: New York: East European Monographs, distributed by Columbia University Press, 1993.

világháború közti történelme. 1990-ben szintén ösztöndíjasként tér vissza. 1984-ben, illetve 1985-ben jelentet meg először két Antonescu-barát kötetet Németországban. 1987-ben feltűnő vehemenciával védi egy történész-konferencián a Ceaușescu-rendszert – mikor a diktatúra valódi ténykedései és természete gyakorlatilag már nemzetközi botrány. Feltételezhetjük, hogy „védőbeszéde” házi feladat volt, ekkor már a Szekunak (is) dolgozott.

1991-től 1997-ig a *Project on Ethnic Relations* (PER) romániai igazgatója; az alapítványt az egyesült államokbeli Carnegie Endowment for Peace finanszírozza. A PER szervezi a Fekete-tengeri Neptun üdülőhelyen az Iliescu-féle hatalom és az RMDSZ közötti találkozót. Watts a PER nevében anyagilag támogat egy kutatást a kisebbségek helyzetéről, amelyet a neovasgárdista jellegű párt, a Mișcarea pentru România (Mozgalom Romániáért) ideológusa által vezetett kutatócsoport végez. A történet egyik mellékszereplője David Binder, a *New York Times* véleményoldalának munkatársa. Talán ő az utolsó nyugati befolyásos újságíró, aki még 1988-ban is igyekszik mentegetni Ceaușescu személyét, tevékenységét. 1990-ben skrupulusok nélkül vált át Iliescu-dicshimnuszokra, a bányászhadjáratok sem zavarták meg. Emigráns New York-i értelmiségiek egybehangzó vélekedése szerint nem felületes és nem tudatlan: megvásárolták. 1991-ben alkalmas volt személyesen találkozni Binderrel New York-ban: külön „élvezet” volt vele beszélgetni – lenéző fölényességgel magyarázta, milyen veszélyes Románia számára a magyar irredentizmus, viszont az egy héttel azelőtti bányászjárást, amelynek segítségével Iliescu megszabadult a Petre Román-kormánytól, jelentéktelen, spon-tán incidensnek vélte.

Binder – valószínűleg Watts felkérésére – 1992-ben feltűnik a híres neptuni találkozón, ami elvben zárt és félig-meddig titkos jellegű volt. A tárgyaláson a magyar érdekvédelmi szövetség akkori elnöke, Domokos Géza, éppen Watts múltjának ismeretében, nem vesz részt. Az RMDSZ-t Frunda György, Tokay György és Verestóy Attila képviseli. (A tárgyalás a szövetség történetének fontos töréspontja, azóta használja a pártellenzék pejoratív értelemben a neptunus jelzöt azokra, akik megítélésük szerint lepaktálnak a bukaresti hatalommal). Legnagyobb meglepetésükre jelen van egy újságíró is – Binder –, aki kizárólag azzal a céllal érkezett Amerikából, hogy erről a találkozóról tudósítson. A *New York Times*ban megjelent cikkének lényegét a következőképp lehetne sarkítva összefoglalni: a tárgyalás révén a PER-nek sikerült egy újabb polgárháborút, boszniai jellegű konfliktust megakadályoznia. A megértő bukaresti vezetés újabb engedményeket tett a magyar revizionista pártnak, s így sikerült azt lecsendesítenie. Egyelőre – hála Iliescu és társai bölcsességének, türelmének – elkerülték a vérfürdőt.

A zsidó származású Binder 2002. márciusában Bukarestből tudósítja a *New York Timest*, és megemlíti, milyen kedélyesen elsőrögzetett régi (antisze-mita és Antonescu-párti) barátjával: Larry Watts-szal.

Watts, hivatalos életrajza szerint, a közép-kelet-európai államok biztonsá-gi szakértője, emellett ebben az időszakban etnikai konfliktuskezeléssel is foglalkozik Románián kívül Bulgáriában, Csehországban, Oroszországban és Szlovákiában. 1996-ban Meleşcanu külügyminiszter tanácsadója a román–magyar alapszerződéssel kapcsolatban. A román hatalom addig halogatta, szabotálta az alapszerződés aláírását, amíg Amerika és más nyugati kormá-nyok határozottan ki nem adták az utasítást: Aláírni! Watts tehát a PER igaz-gatójaként, az „interetnikai béke harcosának” köntösében segített az alap-szerződés aláírásának szabotálásában.

Míg ő a PER romániai igazgatója, az alapítvány egy SIE tulajdonban levő ingatlanban székel. Erről a PER amerikai vezetői sem tudnak – legalábbis azt állítják, amikor Dan Pavel politikai elemző, az iroda új igazgatója véletlenül rájön a dologra, és egyik napról a másikra elköltözteti a hivatalt.

Watts-ról az a hír járta, hogy elvesztette az állását, ennek ellenére Buka-restben maradt. Csupán évekkel később derült ki, hogy 2000-től Talpeş elnö-ki tanácsos tanácsadója.

Treptowról és Watts-ról azt tartja a bukaresti közvélemény, hogy a CIA al-kalmazottja. Egyesek szerint ezt a legendát, saját fontosságuk hangsúlyozásá-
ra, ők maguk terjesztik. Az viszont tény, hogy Watts-ot a követség minden fo-gadására meghívják, Treptowot pedig tiszteletbeli konzullá nevezték ki Jászvásáron. Így a hivatal, felületességével és hozzá nem értésével, megerő-sítette a gyanút. Ha csakugyan pusztán gyanúról van szó. Mert azt talán nem tudta a követség, hogy Treptow pedofil, de történelmi ténykedését, hovatartozását ismerhette.

Jan Willem Matser

A régi és a jövő NATO-tagállamok titkosszolgálatának vezetői 2002. szeptember 25. és 28. között *A hírszerző szolgálatok és a 21. század biztonság-politikája* címmel tanácskozást tartanak a közismert Bukarest melletti üdülő-helyen, Snagovon. A konferencia fővédnöke a NATO, s mint látjuk, alig né-hány hónappal előzte meg a NATO prágai ülését, amelyen Románia is meghívót kapott a szervezetbe való belépésre.

A snagovi tanácskozáson a NATO főtítkárságát többek között a hollandiai Jan Willem Matser képviselte. Az ötvenéves Kelet-Európa szakértő akkor

még a NATO főtítkárságának Közép-Kelet-Európával foglalkozó különleges tanácsadói irodájában dolgozik szakértőként, az elemző osztályon. A holland sajtó információi megerősítik, hogy Matszer a kelet-európai térség jó ismerője, nagy szerepet játszott abban, hogy a NATO a 90-es évek második felében a korábbiaknál szorosabb kapcsolatot épített ki a volt szovjet tömb államai-val, valamint Oroszországgal. A tanácskozás szenzációja, hogy Matszer a hivatalos NATO-álláspontot kifejtve lényegében azt mondja ki, hogy ami a NATO-t illeti, a volt Securitate-tisztekkal egyáltalán semmi gond sincs! Szerinte a SRI-nek csak azoktól a tisztektől, alkalmazottaktól kell megszabadulnia, akik a Securitate dolgozóiként közvetlenül az elnyomó hatalom kiszolgálói voltak.

Ez pedig egyértelműen azt jelenti, hogy a NATO-t nem érdekli sem a volt szekusok múltja, sem jelenlegi beosztása. Sőt azt is, hogy jónéhány, egykor Amerikában tevékenykedő kémben, például Ioan Mircea Pașcu jelenlegi hadügyminiszterben, PSD-alelnökben jobban megbíznak, mint sok másban. Éppen azért, mert 1989-ben lebukott, kiutasították Amerikából. Tehát zsarolható.

A snagovi tanácskozáson Ioan Talpeș egyik legjobb barátjaként mutatta be Matsert, olyan szakemberként, aki szorosan kötődik Romániához. Matszer a konferencia egész tartama alatt az elnöki tanácsos jobbján ült, és a küldöttek előtt többször is dicsérte a tanácskozás szervezőit, a román hírszerző szolgálatokat, mert a konferencia megszervezéséhez magáncégek támogatását szereztek meg. (Az egyik támogató éppen Ovidiu Tender cége. Róla még szó lesz.) Ez ugyanis része annak a programnak, amely az állami költségvetésen kívüli pénzforrások kiaknázására ösztönzi a hírszerző szolgálatokat.

Matszer szeptember 29-én hazarepül Brüsszelbe. Tizenkét napra rá, október 10-én, az Amszterdam melletti nemzetközi repülőtér vámhivatalnokainak feltűnik egy Kolumbiában feladott csomag. A dobozt egy holland állampolgárnak címezte a feladó. A vámhivatal a rendőrséget és a holland titkosszolgálatot is bevonva lehallgató- és nyomkövető berendezést helyezett el a postai küldeményben – ugyanis egy 200 ezer dollárról szóló banki átutalás szelvényt találtak benne, amely szerint a pénzt a bogotai Santander Bank továbbítja egy temesvári üzletember, Ovidiu Tender cége, a Tender Rt. részére. A szelvény mellett egy CD-lemezt is találnak a borítékban, rajta olyan adatokkal, mely szerint az Rt. számlájára további 200 millió dollár fog befolyni. Az összeget szintén a fenti bogotai pénzintézet készül átutalni.

A hatóságok a csomag útját követve kiderítik, hogy a címzett, a küldeményvel kapcsolatban, Matsert hívta fel a NATO-főhadiszálláson működő irodájában. Az ezt követő, négy hónapon át tartó nyomozás során számos te-

lefonbeszélgetést hallgatnak le a NATO elhárításának segítségével, többek között Matser irodáján és lakásán. Végül pénzmosás és okirathamisítás vádjával a rendőrség két holland, két belga és egy kolumbiai állampolgárt tartóztat le 2003. február 3-án, köztük a Kelet-Európa-szakértőt is (akit ugyan a NATO hivatalosan civilként alkalmazott, de őrnagyi rangja megerősíti azt a feltételezést, hogy a szervezet katonai hírszerzőjeként is működött).

A hatóságok Jan Willem Matser elé tárják a bizonyítékokat: a telefonbeszélgetésről készült jegyzőkönyveket és az üzletben résztvevők e-mail-váltását. Ennek következtében Matser többrendbeli okirathamisítást ismer el, hozzátéve: korábban tizenhat darab, szintén Kolumbiában feladott csomagot közvetített, ám azt is hozzáteszi, a pénzmosásról nem tudott. A belgiumi rendőrség viszont azzal vádolja, a 200 millióhoz a kolumbiai drogmaffiának van köze, és azt is közli, Matser két üzlettársa, egy olasz és marokkói állampolgár, kábítószer-csempészetben érintett. A vádlott ellenben azt magyarázza a sajtónak, hogy NATO-ügyintézői tevékenysége miatt került kutyaszorítóba: „számos nemzetközi ügyben közvetíték, bizalmas, politikai jellegű tárgyalásokat folytatok a NATO érdekében. Valószínűleg e tárgyalásokon egyszermászor túl messzire mentem” – nyilatkozza. A NATO-főhadiszállás sajtóosztálya azt közli az ügy iránt érdeklődő holland és román riporterekkel, hogy a szövetségnek nem feladata állást foglalni az ügyben, ugyanis az Matser személyes vállalkozása, melynek semmi köze hivatali beosztásához és munkájához.

De honnan származnak Matser ennyire bizalmas romániai üzleti kapcsolatai? Itteni cégtársa, Ovidiu Tender – miután a botrány 2003. júniusában kipattant – a részleteket nem kívánta a sajtóval megosztani. Ám korábban a pénzmosás felderítésén dolgozó holland ügyészeknek írásos nyilatkozatban hozza tudomására a megismerkedés részleteit (az iratot több napilap ismerteti). A szöveg mindenekelőtt cáfolja a NATO-sajtóosztály Matserrel kapcsolatos fenti állítását, hiszen Tendert (közlése szerint) 2002. áprilisában éppen azzal a megjegyzéssel hívja fel Talpeș, hogy egy magasrangú NATO-hivatalnok Romániában járva üzletemberekkel szeretne kapcsolatokat kiépíteni. Az első találkára a bukaresti Hilton szálló éttermében kerül sor, melyen a SRI és a SIE egy-egy tábornoka is jelen van (Tender nem nevezi meg a tisztet). A két üzletember 2002. májusa és decembere között több ízben is találkozik. A kapcsolat hivatalos megerősítésére a szeptemberi snagovi konferencián kerül sor, amelynek támogatója éppen Tender – és a verespataki aranybánya-nyitási tervéről elhíresült ausztrál-román állampolgár, Frank Timiș.

Bukaresti lapinformációk szerint Matser segítője a Tenderrel való kapcsolattartásban egy hölgy, különben a SRI tolmácsa.

Tender a továbbiakban arra hivatkozik, amit az elfogott e-mailek alapján

a belga és a holland hatóságok már úgyis tudnak: Matser azt javasolta, 100 millió dollárért megvénne a Tender Rt. 45%-os részvénycsomagját. Tender ennek érdekében Brüsszelbe küld számos cégiratot, valamint útlevele fénymásolatát. Az üzletember a hatóságok előtt azt állítja, nem képzelte volna, hogy Matser hamisítani fogja a dokumentumokat, egyúttal tagadja, hogy bármiféle kapcsolata lett volna a kolumbiai Santander Bankkal, sőt egyenesen csodálkozik azon, hogy az ő cége neve egyáltalán felmerült az ügyben. Tender azt is kijelenti, hogy azután kezdett igazán megbízni Matserben, miután a NATO-hivatalnok, Adrian Năstase miniszterelnök és ő egy ízben hatszemközt tárgyaltak. Ezen a találkozón Matser azt hangoztatta, akár hárommilliárd dollárnyi befektetést is „intéz” majd Romániának.

Állításainak ellentmond Matser február 7-i vallomása. E szerint a NATO-alkalmazott igenis a pénz romániai felhasználását tervezte, de hogy ne kelljen értékének 70%-át az adótörvények értelmében az államkasszába befizetnie, szüksége volt a Tender Rt. egy részének megvételére. Tender sem közvetlenül kapta volna meg a Kolumbiából átutalt pénzt, hanem különböző kormányzati megbízásokat kapott volna. A nyomozóknak birtokába került egy olyan, Matsernek címzett e-mail is, amelyhez két csatolt dokumentum az Rt. 45%-ának megvásárlását részletezi, illetve ismerteti Tender tervét az országos üzemanyaggyártó, a 2003 végéig állami nagyvállalatként működő Petrom magánosítására.

Különböző tetteinek fő mozgatórugójaként Matser a minél nagyobb befektetői összegek biztosítását jelölte meg a romániai gazdaságnak. „Magamnak nem volt szükségem valami sokra – magyarázta –, 200 ezer dollárral megelégedtem volna”. Hozzátette, a bukaresti miniszterek különféle törvénytelen ségerekre is készek voltak, csakhogy vállalkozásának várható hasznából részesülhessenek.

Matser 2003 folyamán, míg a vizsgálat tartott, előzetes letartóztatásban volt. Perét 2004. január 13-án tárgyalta a haarlemi városi bíróság. Ezen Matser közölte, hogy Tendernek, többrendbeli cáfolata ellenére (először 2002. októberében nevezte „hülyeségnek” az ő állításait) az ügylet minden lényeges részletéről tudomása volt – tehát azt is tudta, hogy a 200 millió dollár Kolumbiából származik, és azt is, hogy a pénzmosási folyamat során számos dokumentumot meg kell hamisítani. Matser ugyanakkor azt is közölte, hogy a temesvári üzletember „pozíciójára való tekintettel” megérti, hogy ilyen élesen el kellett határolódnia tőle.

A németalföldi ügyészek elégedetlenek voltak a tárgyalás kimenetelével, és sejtetni engedték, többre is jutottak volna. Egyikük nyilatkozata szerint, a nyomozást a NATO brüsszeli főhadiszállása, a brit rendőrség (Matsernek an-

gol bűntársa is volt), a kolumbiai hatóságok és a bankár tartózkodása akadályozta. A NATO-főhadiszálláson nem hallgathatták ki Matser fölötteseit sem azzal kapcsolatban, volt-e tudomásuk az őrnagy gazdasági vállalkozásainak jellegéről. Tehát a holland ügyészség, bizonyítékok hiányában, kénytelen volt ejteni a legfőbb vádpontot, a pénzmosást. Így kizárólag hamisításért és visszaélésért tudja elítélni a bíróság egy év és két hónapi börtönre. 2004. januárjában szabadlábra kerül.

(Zárójelben, néhány mondat erejéig, visszatérnék a Talpeş iránt az amerikai hatóságok, titkosszolgálatok részéről megnyilvánuló furcsa bizalomra. Matser dollármilliókat ajánlott fel Tender cégének részvényeiért stb. Vajon honnan lehet ennyi pénze? És ha van, vajon miért vállalja a viszonylag szerény NATO-szakértői állást? És miért szabotálta a NATO a nyomozást? Egyetlen magyarázatot tudok elképzelni: Matser nem a saját szakállára dolgozott. Nem magánvagyonából akart részvényeket vásárolni Tendertől. Afféle burkolt titkosszolgálati manőver lehetett az egész homályos, bonyolult történet.

Nos, az efféle nem éppen tiszta, üzelmekhez hasznos, sőt megbízható partner egy olyan kompromittált múltú alak, mint Talpeş.)

Közben Tender zavartalanul folytathatja üzleti tevékenységét. Egy ideig megvalósulni látszik az év legnagyobb privatizációs ügylete az eddig állami nagyvállalatként működő kőolaj- és üzemanyag-ipari nagyvállalat, a Petrom 45%-os részvénycsomagjának megvásárlása. A temesvári üzletember már 2002-ben kijelentette, érdeklődik a Petrom iránt, cégtársa pedig Matser és az amerikai olajipari vállalkozás, a Halliburton lenne. Az óriáscég privatizációját 2003 nyarán meg is hirdették.

Pár hónappal később a Halliburtont Tenderrel együtt kizárják a tizenöt érdeklődő listájáról. A hivatalos verzió szerint csak az olajszektorban erős és évente legalább 1,3 milliárd dollár feletti árbevételt elérő cégek indulhatnak a versenyben. A Halliburton azonnal óvást jelent be a kormány döntése ellen. Tender közli, szükség esetén bíróság elé viszi az ügyet. És fenyegetően hozza közre: nem saját vállalkozásáról van szó, hanem a világhírű Halliburtonról, amelynek elnöke 2000-ig Dick Cheney, az Egyesült Államok alelnöke volt. Ez már az amerikai fél számára is túlságos durva és kompromittáló megjegyzés: a nagykövetség közleményben jelzi, efféle üzleti ügyekben semmi köze a döntéshez annak, hogy Cheney melyik céget vezette korábban.

(Emlékezzünk vissza, Talpeşnek a Treptow-ügyben tett ostoba megjegyzése is hasonló következményekkel járt. Éppen a fordítottját érte el annak, amit akart, rákényszerítette az amerikai nagykövetséget a cáfolatra. Feltételezhető, hogy a nagykövetség örült volna a Halliburton sikerének. A cég vezérigazgatója lobbizott Bukarestben: 2003. július 2-án öt órát töltött a fővárosban,

külön-külön találkozott Iliescuval és Năstaseval. Két héttel később a kereskedelmi államtitkár járt Bukarestben, nyilatkozataiban arra utalt, hogy van komoly amerikai érdeklődő a Petrom iránt.

De olyan nyíltan, otrombán követelőzni, ahogy azt Tender tette – kontraproduktív. Sem Talpeș, sem Tender nem érti, hogy a demokráciában a korrupció, az üzleti élet és az igazságszolgáltatás befolyásolása csak diszkrétten történhet.

Ovidiu Tender édesapja a 70-es években Securitate-tiszt volt. Jelenleg feltehetőleg 70 év körül járhat, azaz évek óta nyugdíjas. Az öregurat annak idején valószínűleg „átvette” a SRI, de különösebb karriert nem futott be, sem szekusként, sem SRI-tisztként nem volt túl fontos személyiség. Ehhez képest Ion Iliescu, 2001-ben, őt is és a SIE igazgatójának édesapját is tábormoki rangra emelte.

Világos, hogy mindkettő előléptetése nem más, mint a fiaknak szóló ajándék.

Vizsgáljuk meg egy kicsit Tender múltját: 1989 előtt egy temesvári nagyvállalat „titkos irattárát” vezeti – ez ugyan nem bizonyíték, de arra utal, hogy köze lehetett a Securitatéhoz; nem feltétlenül szekus tiszt, de mindenképpen kollaboráns. Hirtelen meggazdagodása önmagában is gyanús lehet – rendszerint kábítószercsempészettel és fegyverkereskedelemmel foglalkozva lehet ilyen gyorsan ekkora haszonra szert tenni. Cégcsoportjának összértékét a *Capital* nevű lap *A 300 leggazdagabb romániai* című mellékletében 80–100 millió dollárra becsüli, melynek évi haszna 25 millió dollárra rúg. A lap szerint Tender a 90-es években „kereskedelmi jellegű kirándulásokból” szerezte pénzét. 2002-ig jelentős cégfelvásárlási akciókat bonyolított le: többek között tulajdonába kerül az atomenergetikával foglalkozó Nuclearmontaj Rt. és két geológiai kutatóvállalat. 2002-ben megszerezte az Ardaf Biztosító Részvénytársaságot.

Egyes források szerint a SRI is felfigyelt Tender gyanús üzleteire – a titkosszolgálat szerint veszélyezteti a nemzetbiztonságot, ha energiaszolgáltatással kapcsolatos vállalatok kerülnek egyetlen kézbe. Radu Timofte, a SRI igazgatója aggódik, de Talpeș nyomására a SRI a nyilvánosság előtt hallgat. Kiszivárgott, hogy Timofte már a SRI vezérkarának egyik 2003-as nyári munkaülésén is kifakadt Tender ellen. A SRI 2002-es, a parlamentnek benyújtott jelentésében is szerepel a megállapítás, mely szerint „egyes hazai üzletek” monopolhelyzetbe jutottak a nyersanyag- és energiaszolgáltatás területén. Sőt, Tender neve is szerepelt a jelentés első változatában, de Talpeș nyomására az inkriminált mondatokat idejében kihúzták.

Tender személye tehát vizályt szít az egykori szekusok és utódaik között. Ion Iliescu szekus barátai – legalábbis ami a Tenderhez való viszonyukat illeti – két érdekcsoportra oszlanak. Talpeş az üzletember, hűséges barátja maradt Tendernek, míg Timofte – egyelőre nem tudni, milyen megfontolásból vagy érdekből – ellenfele lett. Szintén ez év, 2004 elején derül ki, hogy Matser romániai tolmácsa, a SRI alkalmazottja 2003. januárjában „ejtette” a hírszerzést, és 5%-os tulajdonrészt szerzett egy olyan Hollandiában bejegyzett holdingban, amelynek 80%-át Matser tartja kézben Transwood Europe nevű vállalkozásán keresztül. A fennmaradó 15% a Larry Wattsé, akinek keresztapja Ioan Talpeş. Watts viszont Kurt Treptow násznagya. A rokonok tehát nemcsak a törtelemhamisításban, hanem az üzleti ügyekben is összetartanak.

Talpeş mint mentőöv

Talpeş becsempészése a kormányba új korszak kezdetét jelenti. Năstase valószínűleg köztársasági elnök lesz, de Iliescu emberei már most szorgalmasan munkálkodnak azon, hogy minél szűkebb keretek közé szorítsák leendő hatalmát. Talpeş, pusztán azzal, hogy megszerezte jelenlegi tisztségét, megkötötte Năstase kezét. Még az is előfordulhat, hogy a választások után ő lesz az új miniszterelnök. Iliescu számára ez az egyetlen lehetőség, hogy megmaradjon „egyes számú Gazdának”.

Talpeş sokkal több, hatalmasabb, mint egy Iliescuhoz hű csinovnyik. Nem csupán bizalmi embere a mostani elnöknek, hanem a neve által félmjelzett korszak egyik főszereplője, aki már eddig is döntő módon járult hozzá a legfontosabb eseményekhez.

Ő az egyetlen, aki Iliescu távozása után át tudná menteni érdekcsoportjának a hatalmát, de kérdés, hogy képes lenne-e betölteni a miniszterelnöki tisztséget. Soha nem végzett efféle munkát, mindig háttérben ügyeskedő szürke eminenciás volt. Nem elképzelhetetlen, hogy önfejűsége miatt ostobaságokat is elkövet, meggondolatlanul nyilatkozik, és hogy képtelen a csapatmunkára. Melyik a kisebbik rossz? Az Iliescu–Talpeş-csoport teljhatalma vagy a Năstase-csoporté? Keveset tudunk Năstase múltjáról, csak gyaníthatjuk, hogy valamilyen formában köze volt a Securitatéhoz, de erre nincs bizonyíték.

Talpeşről viszont tudjuk, hogy Ilie Ceauşescu kedvence volt. Ez pedig százszor kompromittálóbbr, mint bármi, ami Năstaséval kapcsolatban elképzelhető. Ahhoz, hogy valaki megszerezze Ilie Ceauşescu bizalmát, távolról sem volt elég a hízelgés, mint például Elena Ceauşescu esetében.

Ilie Ceauşescu bizalmát csakis komoly munkával lehetett megszerezni. A

komoly munka, ebben az esetben, életre szólóan kompromittáló. Nem is akármilyen mértékben.

Talpeş szorgalmasan dolgozott annak az irányzatnak az érvényesítéséért, annak a történelemszemléletnek a terjesztéséért, amely jóval nacionalistább, izolacionistább és sztálinistább volt a párt és Nicolae vonalánál. Ilie Ceauşescu 1989. december 21-ének éjszakáján személyesen vezette a tüntetők elleni megtorlást. Személyesen lőtt, gyilkolt.

Meddig tartott Talpeş barátsága Ilie Ceauşescuval? Hol volt a mostani miniszterelnök-helyettes azon az éjszakán, amikor egyesek tüntettek, mások lóttek a tüntetőkre, ismét mások a puccsot szervezték, a hatalom megszerzésén dolgoztak; azon az éjszakán, amikor a Securitate, a hadsereg különböző csoportjai, vezetői egyezkedtek, civakodtak? Ez, egyelőre, még nem derült ki.

Ettől függetlenül azonban van még egy fontos kérdés: voltaképpen ki is Watts és Treptow? Csupán Securitate-, vagy CIA-ügynökök is? Véleményem szerint ezek is, azok is. Kettős ügynökök.

Ha csupán a Securitate hasznosította volna annak idején képességeiket, Watts nem került volna a PER romániai kirendeltségének élére, és Treptowból nem lett volna tiszteletbeli konzul Jászvásáron, egyikük sem lett volna az amerikai nagykövetség minden fogadásának állandó meghívottja. Sőt, afféle páriaként kezelték volna őket, hiszen Amerika talán mégse örül az általuk (is) terjesztett Antonescu-kultusznak és a holokauszt minimalizálásának.

Ha az amerikaiak annyira bíznak Talpeşben, miért nem kérték fel, rúgja ki ezt a két annyira kompromittálódott és annyira kompromittáló alakot?

Rákérdeztek az elnöki tanácsosra, minek köszönheti Iliescu bizalmát. Kapásból válaszolt, és ha igaz, amit mondott, akkor az ijesztő: „Iliescu ismerte és nagyra becsülte történelmi tevékenységemet.”

Ne felejtjük el, hogy 1990 és 1992 között, Iliescu első (fél)mandátuma idején alapozódott meg mindaz a rossz, ami miatt Románia mára, majd' minden szempontból, jóval hátrább áll Bulgáriánál. És ebben az időben, akár csak ma, Ioan Talpeş volt az elnök első számú tanácsadója.

A nagy kérdés

Végül is kicsoda Talpeş, azon kívül, hogy elnöki tanácsos? Történelemhamisító történész? Szuperkém? Ügyes intrikus?

Nyilatkozni ritkán nyilatkozik, szerepelni is ritkán szerepel, de olyankor mindig – leszerepel. Képtelen leplezni ostobaságát, primitív könyvekből átvett konspirációs elméleteit stratégiáknak nevezi, majdnem-majdnem nyíltan

kimondja, hogy fő fegyvere az információkkal való zsarolás. Jó példa erre az említett, Treptowot védő nyilatkozat. Talpeş ostoba fecsegése (vagy ostobasága, amely nem engedte, hogy a helyzet igazi mivoltát felismerje) kényszerítette rá Guest nagykövetet a kemény replikára, és ez szorította rá a hatóságokat, hogy – kivételesen – a törvény előírásai szerint járjanak el. Ennek következtében kellett Talpeşnek miniszterelnök-helyettesként megjelennie a parlament előtt, és kérdésekre válaszolnia. „Én a nagy stratégiák szakembere vagyok – mondta –, így természetes, hogy tudatos diverziót láttam a botrány mögött. Nyilvánvaló, hogy Treptow letartóztatása bizonyos játszmák eredménye, és nem véletlen, hogy a World Trade Center-i terrortámadás egy-éves évfordulóján került rá sor.”

Könnyen ellenőrizhető hazugság. Az újságírók szeptember 19-én értesültek arról, hogy a rendőrségi vizsgálat, amit addig sikerült titokban tartani, hetek óta folyik. De ha az időpont meg is egyezne, beteg agy kell ahhoz, hogy feltételezze: Treptow afféle terrorista akció jelképének, illetve valamiféle Amerika ellenes lépésnek szánta pedofiliáját, amire – esetleg – az Al Kaida kényszerítette szegényt, annak érdekében, hogy kompromittálja a román–amerikai viszonyt.

A parlamenti meghallgatáson, amikor újra rákérdeztek Talpeşre, mert addigi válaszait nem tartották kielégítőnek, begurult, fenyegetőzni kezdett, zsarolni próbált: „Isten óvja meg magukat attól, hogy én mindent elmondja magukról, amit tudok. Azt, hogy ki kivel lép félre, ki kivel találkozik.”

De ennek a meghallgatásnak a fő témája az EU-integráció volt. Ezért ő fog felelni a kormányban, és mint kiderült, kevesebbet tud a témáról, mint egy átlagos, figyelmes újságolvasó. Anélkül, hogy zavarba jött volna, bevallotta: nem ismeri a konkrét adatokat, azt sem, hogy Románia, illetve Bulgária hány fejezetet zárt le eddig a tárgyalásokon.

Arra a kérdésre, hogy miért éppen őt nevezték ki az EU-integráció irányítójának, a következőket válaszolta (nem könnyű idézni, amit mondott, mondatai románul is zavarosak, nyelvtanilag helytelenek): „Hát, az európaiak ismernek engem, azok, akik döntő pozíciókban vannak, értékelnek. Meggyőződésük, hogy én, 1992 óta, mióta a SIE főnöke lettem, különlegesen jól informált vagyok Romániát illetően. Meggyőződésük, hogy én, aki ismerem a romániai valóságot, megtalálhatom az utakat és módokat, amelyek az európaiak elvárásainak is megfelelnek, én meg tudom győzni őket arról, hogy Románia az EU fontos tagja lehet. Lobbizni fogok az integrációért.” Másik mélyenszántó gondolata ilyesformán hangzik: „Lássuk, mi történik velünk. Honnan jöttünk, és hová megyünk. Bizonyos köröknek nem érdeke, hogy Románia az EU tagja legyen.” És: „Fel kell tennünk a kérdést: ki is a bulgáriai rózsáipar

tulajdonosa? Ha megtaláljuk a választ, akkor megtudjuk, miért is előztek meg minket.”

Néhány újságíró feltette a kérdést, mi szükség van egy katonatisztre (történészre?), volt kémfőnökre a kormányban, és főleg, miért éppen az EU-integrációt bízták rá. A PSD szóvivője így reagált: „Nem értem aggodalmait. Ha a maguk logikáját követnénk, akkor Putyin sem lenne megfelelő vezető Oroszország számára.”